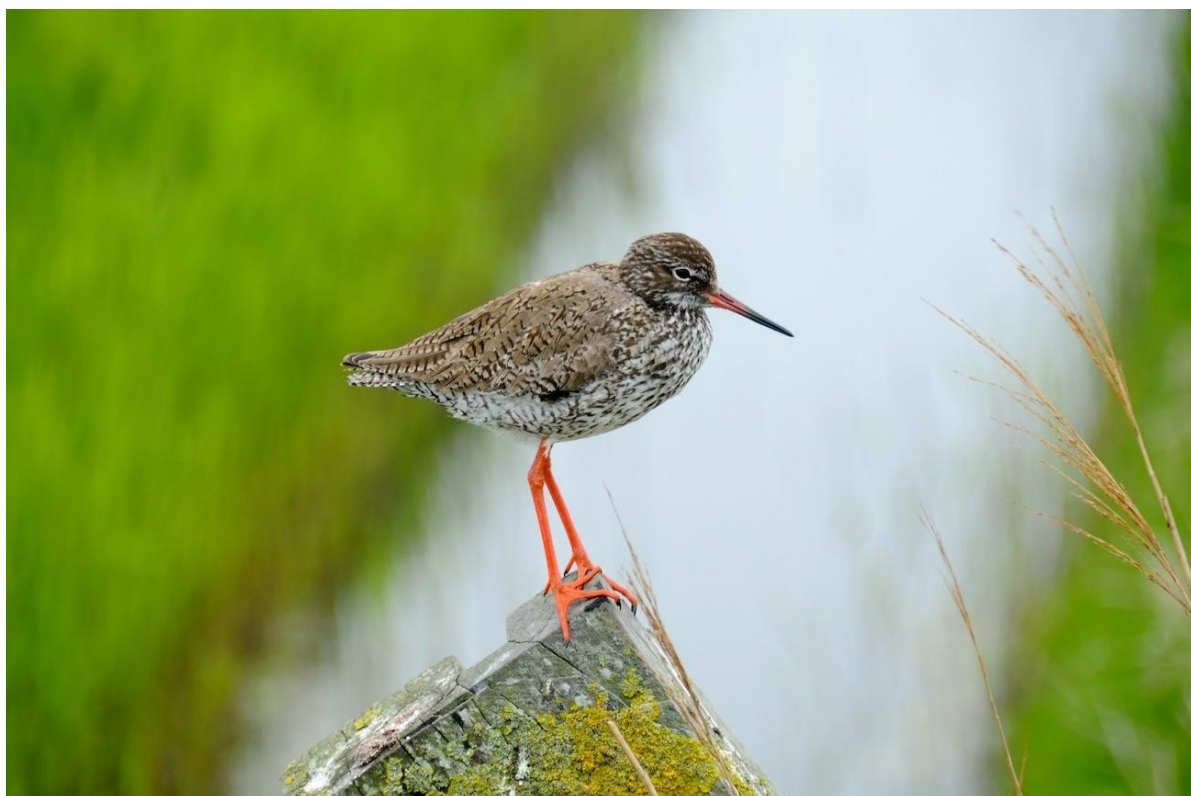

ACTIEPLAN BOERENLANDVOGELS 2019-2027

Naar een betere bescherming van akker- en weidevogels in landbouw- en natuurgebied

Provincie Zuid-Holland
BoerenNatuur Zuid-Holland
Natuurmonumenten
Staatsbosbeheer
Zuid-Hollands Landschap
De Groene Motor
Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland
Kennisteam agrarisch natuurbeheer Zuid-Holland

23 januari 2019

Inhoud

Voorwoord (PM)

1. Inleiding	1
2. Ambitie akker- en weidevogels	3
2.1 De Zuid-Hollandse akker- en weidevogels in het kort	3
2.2 Doelen	3
2.3 Prestaties	4
3. Actiepunten	7
3.1 Kwaliteitsverbetering reservaten	7
3.2 Kwaliteitsverbetering landbouwgebied	9
3.3 Inzet overheidsgronden	11
3.4 Monitoring	13
3.5 Predatie	15
3.6 Weidevogelvrijwilligers	16
3.7 Communicatie, scholing en educatie	17
3.8 Kennis	17
3.9 Natuurinclusieve landbouw	18
3.10 Actiepunten, actoren en tijdplanning	21
4. De speerpunten per gebied	22
4.1 De Eilanden	22
4.2 Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	22
4.3 Krimpenerwaard-Lopikerwaard	23
4.4 Midden-Delfland	24
4.5 De Noordrand	24
5. Relatie met andere opgaven	26
5.1 Soortenbeleid	26
5.2 Bodemdaling en CO ₂ -emissie	27
5.3 Programma Aanpak Stikstof (PAS)	27
5.4 Waterberging	27
5.5 Faunabeleid	28
5.6 Ruimtelijk beleid	28
6. Kosten en financieringsmogelijkheden	29
6.1 Kostenraming	29
6.2 Financieringsmogelijkheden	31
6.2.1 Structurele budgetten	31
6.2.2 Incidentele budgetten	32
Bijlagen	
1. Akker- en weidevogelbeheer in Zuid-Holland in 2018	33
2. Provinciale gronden buiten NNN die voor weidevogels beschikbaar zijn	34
3. Organisatie van het akker- en weidevogelbeheer in Zuid-Holland	35
4. Gebiedsplannen	37

1. Inleiding

Nederland heeft in Europees verband de verplichting om de duurzame instandhouding van een aantal vogelsoorten van het landelijk gebied (waaronder de grutto) te waarborgen. Helaas gaat het met een groot deel van deze weide- en akkervogels niet goed. De afname van veel weidevogels betreft ongeveer 60% in de afgelopen 25 jaar. Veel akkervogels laten vergelijkbare afnames zien. De belangrijkste oorzaken zijn bekend:

- veranderingen in de biotoopkwaliteit, onder meer door verdichting en versnippering van het landschap, verdergaande drooglegging en veranderingen in het grondgebruik (bemesting en maaibeheer). Ook de kwaliteit van een flink aantal weidevogelreservaten laat te wensen over (waterhuishouding, vervuiling);
- afname van het areaal cultuurgrond, in Zuid-Holland een factor van betekenis: tussen 2000 en 2018 kromp het areaal met 18% (ca 25.600 ha), het areaal blijvend grasland zelfs met 22% (ca 16.500 ha);
- toename van de rol van predatie in de legsel- en kuikenverliezen, zo laat Sovon-onderzoek zien, een factor die bovendien toeneemt naarmate de weidevogelpopulatie door andere factoren verzwakt.

Landelijke strategie weide- en akkervogels

De Tweede Kamer heeft in juni 2015 de motie Grashoff-Leenders aangenomen waarin wordt gevraagd om, in overleg met de provincies, met een landsdekkend voorstel te komen om de instandhouding en het herstel van de weidevogelpopulaties te realiseren. In reactie op deze motie hebben WUR en Sovon een scenariostudie uitgevoerd, waarbij de grutto en de kerngebiedenbenadering leidend zijn. De conclusie is glashelder: het huidige beleid is ontoereikend om de achteruitgang van weidevogels te stoppen; voor een duurzame en stabiele weidevogelstand zijn meer maatregelen nodig. Bij continuering van het huidige beheer met de huidige inrichting zal de populatieomvang verder dalen, waarbij de grutto op termijn zelfs mogelijk verdwijnt uit Nederland (toenemende kwetsbaarheid bij afnemende aantallen). Het rapport stelt ook dat met optimalisatie van beheer en inrichting in zowel landbouw- als natuurgebied (waarvoor een investering nodig is van vele tientallen miljoenen) een substantiële verbetering van de weidevogelstand mogelijk is.

Waar staan we nu?

Om deze neerwaartse trend te stoppen zijn er de afgelopen jaren – zowel landelijk als provinciaal – al veel acties ondernomen. Een greep:

- op basis van geschiktheidsonderzoek hebben de provincies is de begrenzing voor het agrarisch natuurbeheer ingedikt, is de gecontracteerde oppervlakte geslonken en bestaat een groter deel van het beheer uit ‘zwaar beheer’;
- sinds 2016 wordt het agrarisch natuurbeheer in heel Nederland uitgevoerd door gebiedscollectieven (in Zuid-Holland acht) die het beheer in hun werkgebied – binnen de provinciale kaders – efficiënt en effectief moeten organiseren;
- de Zuid-Hollandse collectieven hebben in 2017 verbeterplannen opgesteld en voor de investeringscomponent hiervan zijn POP-aanvragen ingediend. Momenteel werken de collectieven aan optimalisatieplannen voor de langere termijn;
- ook voor een aantal weidevogelreservaten zijn verbeterplannen opgesteld en subsidieaanvragen ingediend. Van de substantiële oppervlakte aan nieuwe natuur in de Krimpenerwaard krijgt pakweg de helft een weidevogelstelling;
- de provincie Zuid-Holland heeft niet alleen POP-gelden opengesteld voor boerenlandvogels, maar de afgelopen jaren ook meer geld uitgetrokken voor beheer. Die middelen zijn nog vergoed door een extra landelijke (EU-)bijdrage van € 40 mln. (beheer- en inrichtingsgeld) die in de periode 2018-2021 kan worden besteed. Als resultaat van dit alles ligt er anno 2018 in Zuid-Holland bijna

20.000 ha aan akker- en weidevogelbeheer, waarvan een kleine 4.000 ha in natuurgebied en ruim 16.000 ha in landbouwgebied (in 2016 lag er in landbouwgebied nog zo'n 12.000 ha), waarvan 28% bestaat uit 'zwaar beheer' – zie ook bijlage 1.

Deze inspanningen spelen zich af tegen een achtergrond van belangrijke veranderingen in het landelijk gebied van Zuid-Holland, die deels een bedreiging en deels een kans vormen voor boerenlandvogels. Zo blijft de stedelijke en recreatieve druk toenemen (er ligt bijvoorbeeld nog een substantiële woningbouwopgave) waardoor de 'verantwoordelijkheid' van het resterende landelijk gebied voor vogels toeneemt. Andersom kan het beleid rond klimaat en bodemdaling in veengebieden ook nieuwe kansen bieden voor weidevogels, zeker als daaruit nieuwe verdienmodellen voortvloeien. In hoofdstuk 5 komen we hierop terug.

Een actieplan voor Zuid-Holland

De vele inspanningen hebben nog niet aantoonbaar geleid tot een ombuiging van de neerwaartse trend – de WUR-scenariostudie laat zien dat hiervoor meer inspanningen en middelen nodig zijn. De provinciale bestuurders hebben besloten om te kiezen voor het duurzaam behouden van de huidige Nederlandse gruttopopulatie van 32.000 tot 36.000 broedparen. De akker- en weidevogelprovincies hebben afgesproken om daarvoor actieplannen op te stellen. Het voorliggende plan is de Zuid-Hollandse uitwerking daarvan.

Bij het opstellen van het actieplan hebben het Zuid-Hollandse kernteam weidevogels, waarin de meest relevante partijen deelnemen, en het provinciale kennisteam weidevogels een belangrijke rol gespeeld (zie bijlage 2). Maar het kernteam is ook te rade gegaan in de gebieden om van de regionale partijen te horen welke verbetermogelijkheden zij voor de langere termijn zien. Daartoe zijn vijf gebiedswerkgroepen geformeerd die elk één- of tweemaal bijeen zijn geweest en aanvullende schriftelijke of mondelinge inbreng hebben geleverd:

- de "Noordrand": de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard;
- Alblasserwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden.

Bij de samenstelling van de werkgroepen is gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen: agrarische collectieven, TBO's, vrijwilligers en soms ook WBE's, gemeenten en waterschappen. De oogst van de gebiedsbijeenkomsten is terechtgekomen in vijf beknopte gebiedsplannen, en de samengevatte oogst op zijn beurt in dit actieplan. De gebiedsplannen zijn daarnaast als zelfstandige documenten beschikbaar.

Leeswijzer

In dit actieplan komen achtereenvolgens aan bod:

- Ambities voor de akker- en weidevogels (hoofdstuk 2)
- Speerpunten per thema (hoofdstuk 3)
- Speerpunten per deelgebied (hoofdstuk 4)
- Relatie met andere opgaven (hoofdstuk 5)
- Kosten en financieringsmogelijkheden (hoofdstuk 6).

2. Ambitie akker- en weidevogels

2.1 De Zuid-Hollandse akker- en weidevogels in het kort

Het is geen nieuw gegeven: de akker- en weidevogels zijn de laatste decennia per saldo fors achteruit gegaan. Zuid-Holland volgt daarbij ongeveer de landelijke trend – zie figuur 1 voor de ontwikkeling tussen 1990 en 2017. Toch zit er wel wat reliëf in de cijfers:

- het gaat het niet in alle gebieden slecht. In sommige gebieden lijkt, althans op beheerd land, de laatste jaren sprake van stabilisatie of op zijn minst een afvlakking van de achteruitgang;
- de natuurgebieden doen het gemiddeld genomen wat beter dan de landbouwgebieden, al is de trend ook hier de laatste 10 à 15 jaar gemiddeld genomen sterk dalend;
- de zangvogels (veldleeuwerik, graspieper) doen het 't slechtst; enkele soorten eenden (kraakeend, kuifeend, bergeend) doen het goed, evenals – op bouwland – de gele kwikstaart;
- kijken we naar de vier bekende steltlopers, dan is de trend van grutto, Kievit en scholekster vrijwel identiek: na een stijging in de jaren '90 zet tussen 2000 en 2005 een daling in. In 2017 bedroeg de populatie zo'n 60 à 70% van die in 1990. De tureluur is na een forse stijging inmiddels weer terug op de stand van 1990.

Het weidevogelmeetnet kijkt sinds 2001 ook naar de reproductie van de grutto, gemeten in het percentage Bruto Territoriaal Succes (BTS). Het BTS fluctueert sindsdien tussen 45 en 65% en neemt gemiddeld genomen langzaam toe, maar kwam in slechts één jaar (2006) boven de 'veilige' 65% uit.

Zuid-Holland herbergt ongeveer 15% van de landelijke gruttotopopulatie (figuur 2) en is daarmee een belangrijke weidevogelprovincie. Op basis van populatieschatting van Sovon broedden er in de periode 2013-2015 tussen de 5.000 en 6.000 gruttoparen in Zuid-Holland. We gaan er in verband met de ambitie van het actieplan van uit dat het aantal hier precies tussenin zit, op 5.500 broedparen. Corrigeren we voor het gebied de Vijfheerenlanden, dat vanaf 2019 tot de provincie Utrecht behoort, dan zijn dat er 5.250.

Daarnaast broeden er in Zuid-Holland bovengemiddelde aantallen van zwarte stern (bijna een kwart van de landelijke populatie) en slobbeend. Zuid-Holland is geen akkervogelbolwerk, maar toch broeden er, met name op de eilanden en in de bollenstreek, aanzienlijke aantallen. Daarbij gaat het niet alleen om steltlopers die ook op bouwland broeden (zoals Kievit en scholekster), maar ook om de sterk in aantal gereduceerde patrijs en om zangvogels, die in de bollenstreek plaatselijk juist hoge aantallen bereiken.

2.2 Doelen

Provincie en maatschappelijke organisaties spannen zich maximaal in voor duurzaam behoud van weidevogels en akkervogels in zowel agrarische gebieden als reservaten. Concrete doelen daarbij zijn, in termen van inspanningsverplichtingen:

- a. Behoud en verbetering van leefgebieden voor akker- en weidevogels door optimaliseren van de gebiedsinrichting en door verbeteren en waar nodig uitbreiden van het beheer.
- b. Ombuigen van de neerwaartse trend naar groei, waarbij er van de grutto – die we hier voor een deel van de populatie als indicatorsoort hanteren – in 2027 méér broedparen aanwezig zijn dan de 5.250 die er (excl. Vijfheerenlanden) in de periode 2013-2015 aanwezig waren. Ervan uitgaande dat de ontwikkeling niet van het ene jaar op het andere kan worden gekeerd, betekent dit dat de afname in 2022 moet zijn gestopt, waarna populatiegroei inzet die uiterlijk in 2027 (maar zoveel eerder als mogelijk) leidt tot een stijging van pakweg 5% ten opzichte van het aantal in 2013-2015 (van 5.250 naar 5.500), een groei die ook in de jaren daarna doorzet. In 2023 en 2025 wordt de voortgang geëvalueerd. Uiteraard ziet iedereen de doelstelling graag eerder

gerealiseerd, maar de realiteit gebiedt te zeggen dat er enkele jaren heengaan voordat alle benodigde acties zijn uitgevoerd en de vogels hier ook merkbaar op hebben kunnen reageren. De aantalsdoelstelling gaat gepaard met een maximale inspanning om het Zuid-Hollandse weidevogelareaal in stand te houden en om alle acties uit dit plan voortvarend, met toereikend budget en maximale inzet van alle partijen uit te voeren. Het getal van 5.500 broedparen komt overeen met een lichte verhoging van het Zuid-Hollandse aandeel van (nu) 15% in de landelijke gruttopopulatie in de periode 2013-2015. De ambitie is zichtbaar gemaakt in figuur 3.

- c. Hoewel de bovenstaande doelstelling in grutto-termen is geformuleerd, wil de provincie met dit actieplan nadrukkelijk ook een bijdrage leveren aan verbeteringen voor soorten die tot andere ecologische groepen behoren, zoals kievit, scholekster, patrijs en de zangvogels. Deze soorten stellen op onderdelen ook andere biotoopeisen en broeden bijvoorbeeld in grotere aantallen op bouwland.

Bovenstaande doelen sluiten aan bij de ambitie van de in 2018 opgestelde provinciale Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving (RGL): het vergroten van de biodiversiteit in zowel de stad als het landelijk gebied. De geformuleerde groei-ambitie betekent ook dat er extra kwaliteitsimpulsen en budgetten nodig zijn die als randvoorwaarden gelden voor het behalen van de doelen. Hoe die kwaliteitsimpuls eruit ziet en hoeveel geld daarvoor nodig is, staat beschreven in de volgende hoofdstukken.

2.3 Prestaties

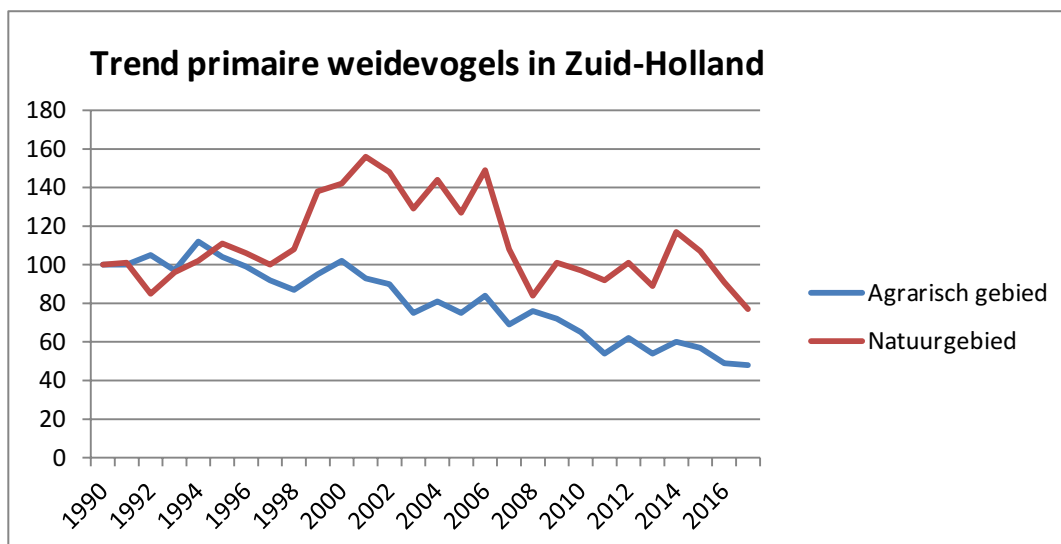
Naast doelen zijn ook gezamenlijke prestaties geformuleerd om de doelen dichterbij te brengen. De prestaties zijn mede gebaseerd op de oogst van de gebiedsbijeenkomsten. Het is van groot belang dat alle partijen die betrokken zijn bij de bescherming van akker- en weidevogels zich de komende jaren hiervoor in gezamenlijkheid inspannen. Alle acties die daarbij horen, komen uitgebreid in hoofdstuk 3 aan de orde. De beoogde resultaten daarvan in 2027 zijn:

- a. Er ligt minimaal 18.000 ha agrarisch akker- en weidevogelbeheer (2.000 ha meer dan in 2018).
Meer specifiek:
- er is extra beheer gesitueerd op vogelrijke 'witte vlekken' binnen bestaande mozaïeken en (goed beargumenteerd) op vogelrijke plekken buiten de huidige begrenzing;
  - vooral het zwaar beheer is uitgebreid en vernieuwd/omgevormd, zodanig dat er een grotere kruiden- en insectenrijkdom ontstaat. De oppervlakte met een uitgestelde maaidatum of extensieve beweiding is gestegen van 3.750 naar minimaal 5.000 ha en de kwaliteit van deze hectares voor weidevogels is verbeterd;
  - de oppervlakte 'nat biotoop' is minimaal verviervoudigd, met name door een grootschalige uitrol van greppel plas-dras (200 extra plas-draspompen, tientallen hectares hoger peil);
  - een deel van het bovengenoemde beheer is gesitueerd aansluitend op weidevogelreservaten. De provincie heeft hiertoe waar nodig de leefgebiedenbegrenzing aangepast. Ook op andere plekken in boerenland zijn – al dan niet met behulp van provinciale of gemeentegronden – robuuste(re) weidevogelkernen gecreëerd;
  - het beheer ligt nog beter dan nu op de juiste plekken (qua vogels en abiotische omstandigheden);
  - als gevolg van dit alles is de toename van de grutto-reproductie structureel versneld; deze bevindt zich gemiddeld genomen boven de 'veilige' 65% BTS;
  - op minimaal 500 ha zijn specifieke maatregelen genomen voor een soort als de kievit, die eveneens flink achteruit gaat, maar deels andere biotoopeisen stelt dan de grutto.
- Inclusief natuur- en provinciale gronden is er op deze een oppervlakte van ruim 22.000 ha weidevogelbeheer gecreëerd, waarvan minimaal 9.000 ha kwalitatief goed 'kuikenland'. Volgens de rekenregels van *Beheer op Maat* is dat ruim voldoende voor het beoogde aantal gruttoparen.
- b. Er is minimaal 4.000 ha optimaal ingericht en beheerd weidevogelland in natuurgebied (beheertype vochtig weidevogelgrasland) met een optimaal voorjaarspeil en een kruidenrijke

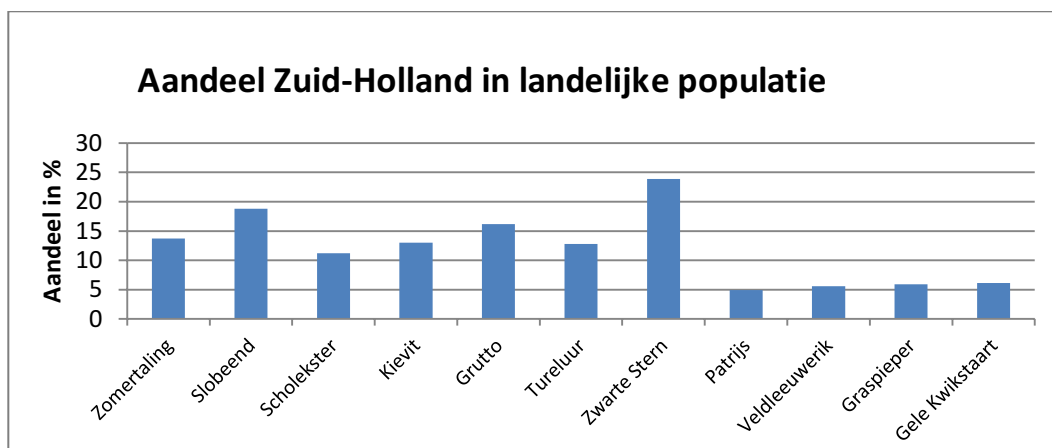
vegetatie. Daarnaast liggen er in de natuurgebieden substantiële oppervlakten met botanisch gerichte beheertypen (zoals vochtig hooiland en kruiden- en faunairijk grasland) die voor weidevogels betekenis hebben.

- c. De provincie Zuid-Holland heeft 200 ha provinciale grond duurzaam ingezet voor weidevogels: met gereduceerde bemesting, kruidenrijk grasland en in het voorjaar voldoende nat biotoop door een hoog peil en/of plas-dras. Daarnaast hebben gemeenten en waterschappen in toenemende mate gronden beschikbaar gesteld voor het creëren van ‘vogelkernen’ en/of het beheer van hun gronden gericht op weide- en akkervogels.
- d. Door nieuwe impulsen voor akkervogels (met name patrijs en zangvogels) op de eilanden en in de bollenstreek is de neerwaartse ontwikkeling van de patrijzenstand gekeerd. In selecte gebieden is een adequate dekkingsgraad aan ‘groenblauwe dooradering’ voor akkervogels gerealiseerd (afhankelijk van de soort tussen 5 en 10%).
- e. In het agrarisch natuurbeheer is de kruisbestuiving vergroot tussen (met name):
  - de leefgebieden open grasland en natte dooradering (bijv. met het oog op de zwarte stern, maar ook in de vorm van natuuroevers met de bredere betekenis voor weidevogels);
  - de leefgebieden open akker en droge dooradering (bijv. waar het gaat om struweel voor patrijs en zangvogels).
- f. Er zijn gezamenlijke predatiebeheerplannen opgesteld en uitgevoerd.
- g. Binnen én buiten beheerde gebieden zijn de ‘basiscondities’ voor weide- en akkervogels verbeterd door:
  - groene keteninitiatieven, waaraan een substantieel deel van de boeren deelneemt;
  - het nieuwe GLB (2021-2027), waarin betalingen sterker zijn gekoppeld aan groene diensten;
  - het beleid van terreinbeherende organisaties om hun gronden in toenemende mate te verpachten aan bedrijven die ook op eigen land aan natuurbeheer doen.
- h. Door actieve werving en opleiding is het aantal weidevogelvrijwilligers toegenomen, evenals hun capaciteiten op het gebied van monitoring en ‘beheerbegeleiding’. Door inzet van nieuwe technieken (drone, *app* voor digitale invoer) is de effectiviteit van de bescherming verhoogd. De Groene Motor ondersteunt dit alles actief.
- i. De beheer- en beleidsmonitoring zijn verbeterd: er is een goed beeld van aantallen en trends (akker- en weidevogels), van de reproductie (m.n. grutto) en van de effectiviteit van beheer(maatregelen), het laatste mede op basis van gericht onderzoek.
- j. De samenwerking tussen alle gebiedspartijen die relevant zijn voor een goed weide- en akkervogelbeheer is verbeterd. Dat geldt – meer specifiek – ook voor de afstemming van beheer tussen agrarische collectieven en terreinbeheerders.
- k. Er is een communicatie- en educatieplan opgesteld en uitgevoerd. Hierdoor is het maatschappelijk draagvlak voor boerenlandvogels toegenomen. Bovendien is (agrarisch) natuurbeheer een vast onderdeel geworden van de lesprogramma’s in het lager, middelbaar en hoger (agrarisch) onderwijs.

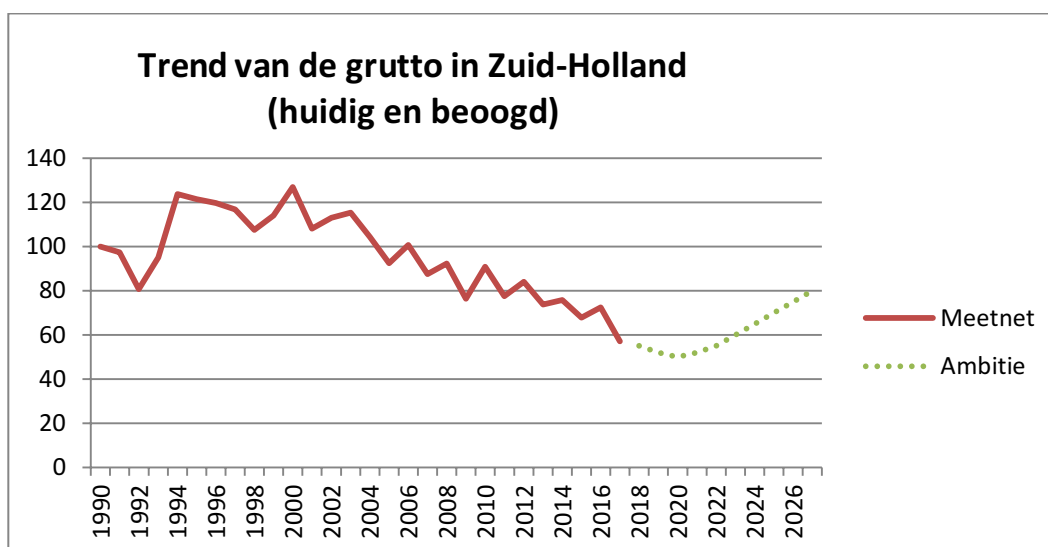

Figuur 1. Ontwikkeling van de primaire weidevogels in Zuid-Holland tussen 1990 en 2017 in natuurgebied en in landbouwgebied (NB: er is geen onderscheid gemaakt tussen beheerd en onbeheerd landbouwgebied). Bron: Weidevogelmeetnet.

Figuur 2. Aandeel van Zuid-Holland in de landelijke populatie op basis van een aantalsschatting van Sovon over de periode 2013-2015.

Figuur 3. Ontwikkeling van de gruttostand in Zuid-Holland tussen 1990 en 2017 (meetnetgegevens) en ambitie tot 2027.

3. Actiepunten

In dit hoofdstuk werken we de eerdergenoemde prestaties verder uit en beschrijven we wat er nodig is om die te realiseren. Speerpunt van het weide- en akkervogelbeheer in Zuid-Holland is de optimalisatie van de condities voor boerenlandvogels. Cruciaal voor alle soorten zijn met name betere condities in de kuikenfase; voor soorten die jaarrond aanwezig zijn (zoals de patrijs) is ook wintervoedsel een belangrijke factor. De algemene strategie van dit actieplan voor zowel landbouw- als natuurgebieden is als volgt:

- prioriteit heeft het – zo nodig – versterken van inrichting en beheer in de nu vogelrijke gebieden om tot zo robuust mogelijke weidevogelkernen of -clusters (die overigens niet altijd statisch zijn) te komen. Voor populatiegroei is daarna ook versterking nodig in gebieden met lagere dichtheden of van vogelrijke kernen waar nu geen beheer kan worden gecontracteerd. De provincie herzielt hiervoor zo nodig de begrenzing;
- verbeteren van de gebiedsinrichting, met name waar het gaat om waterhuishouding (meer nat biotoop) en beïnvloedbare verstoring en verruiging (kap of snoei van opgaande beplanting, maar plaatselijk ook verwijderen of korthouden van pitrus en (land)riet;
- vergroten van het aandeel kruiden- en insectenrijk biotoop in zowel natuur- als landbouwgebied. In landbouwgebied functioneren zowel de pakketten met uitgesteld maaien als die voor kruidenrijk grasland in dit opzicht niet optimaal (het gewas blijft vaak te ‘zwaar’ en te weinig kruiden- en structuurrijk), zodat een hervorming van het zwaar beheer gewenst is: meer beweidingsbeheer, minder mest (in ieder geval voor de eerste snede);
- daarnaast is een forse impuls nodig voor het pakket aan ‘begeleidende’ maatregelen: predatiebeheer, vergroten en delen van kennis, verbetering van de monitoring, toerusting van vrijwilligers en verbetering van de communicatie tussen partijen in het veld;
- *last but not least*: de instrumenten voor een effectief akker- en weidevogelbeheer zijn in 2027 bij voorkeur ingebed in een vorm van natuurinclusieve landbouw, die vergezeld gaat van een ander verdienmodel (inclusief een bewuster consumentengedrag) met beter concurrerende beheervergoedingen en ‘zachtere’ grenzen tussen landbouw- en natuurgebied. Het actieplan heeft op dit punt beperkte sturingskracht, maar de betrokken partijen zetten zich hiervoor waar mogelijk in.

We werken hierna de actiepunten per thema verder uit. De acties zijn waar mogelijk ook gekwantificeerd en voorzien van concrete oppervlakten. De daarbij genoemde getallen komen uit de vijf gebiedsplannen: de partijen in de gebiedswerkgroepen hebben een inschatting gemaakt van wat er nodig is om de doelen te realiseren en wat er realistischerwijs haalbaar is in de gebieden.

3.1 Kwaliteitsverbetering reservaten

Uit de eerder genoemde WUR-scenariostudie van 2017 komt naar voren dat slechts enkele weidevogelreservaten in ons land op dit moment goed zijn ingericht en goed worden beheerd. Ook in de reservaten kan dus nog veel verbeteren ten aanzien van de inrichting (waterhuishouding, vegetatiestructuur) en het beheer. Dat geldt ook voor Zuid-Holland: in de gebiedsbijeenkomsten zijn voor 33 van de pakweg 40 weidevogelreservaten verbeterpunten geformuleerd (zie hoofdstuk 4). Voor een deel gaat het om verbetering van gebieden die nog ‘in omvorming’ zijn naar hun uiteindelijke natuurdoel (zoals in de Krimpenerwaard en Bodegraven-Noord) en waar al plannen zijn of worden gemaakt en budgetten zijn gereserveerd (zie ook hoofdstuk 6 over financiën). Voor een belangrijk deel gaat het echter om verbeteringen in bestaande natuurgebieden.

Actiepunten

1. De optimalisering van de inrichting van een groot aantal weidevogelreservaten wordt voortvarend ter hand genomen. In de gebiedsplannen is per reservaat benoemd om welke maatregelen het gaat. De top-5 van verbeterpunten:
  - verbeteringen in de waterhuishouding: herinrichting van peilvakken, peilverhoging en/of afplaggen van (delen van) percelen, aanleg van plas-dras, verbetering van de begreppeling, herstel van duikers, vervanging van gemalen etc.;
  - verbetering van de ontsluiting, c.q. infrastructuur: dammen, bruggen, hekken, paden etc.;
  - herprofilen waterlopen en oevers, aanleg van natuurvriendelijke oevers;
  - vergroten van de openheid door het verwijderen of terugsnoeien van storende beplanting en het tegengaan van verruiging (pitrus, riet, ridderzuring etc.);
  - plaatselijk: terugdringen van de recreatiedruk.
2. Ook het beheer kan in een flink aantal gebieden worden verbeterd. Naast het tegengaan van verruiging (reeds bij punt 1 genoemd) zijn de belangrijkste maatregelen:
  - optimaliseren van de verhouding tussen hooien en standweiden (verschuiving naar maaibeheer, o.a. in het Oudeland van Strijen en de Polder Biert);
  - in sommige Natura 2000-gebieden is het beheer voor weidevogels soms suboptimaal omdat het primair is gericht op de bijbehorende doelsoorten (zoals ganzen en zwanen) waarvan weidevogels geen deel uitmaken. Door aanpassingen in de waterhuishouding (minder hoog winterpeil) is de vegetatie soms relatief gemakkelijk geschikt(er) te maken voor weidevogels.
  - soms staat de pachtvorm (reguliere pacht zonder natuurbepalingen) een optimaal beheer in de weg. Hier zal de pacht waar mogelijk (o.a. door pachtafkoop) worden omgevormd;
  - in sommige reservaten: actief beheer van 'verstoringsoorten' zoals predatoren en ganzen.
3. Nogal wat weidevogelreservaten zijn relatief klein (soms maar enkele tientallen hectares), gerekend naar de huidige normen voor de omvang van een robuust weidevogelgebied, en er is vooralsnog geen taakstelling voor extra natuur in Zuid-Holland. Daarom zal in gebieden waar dat mogelijk is, worden ingezet op het creëren van een hoogkwalitatieve schil van agrarisch natuurbeheer rondom het reservaat ("model Ronde Hoep"). Dit vergt een constructieve samenwerking tussen terreinbeheerder en collectief en soms ook aanpassing van de ANLb-begrenzing (bijv. rondom De Wilck). Naast een robuustere gebiedsomvang worden hiermee bovendien de kansen voor kruisbestuiving tussen natuur- en landbouwgebied veel beter benut (betere verhouding tussen de benodigde beheerfuncties voor jonge en adulte vogels). Behalve rond natuurgebieden kunnen ook robuuste clusters worden gevormd met inzet van waterschapsgrond (waterbergingen zoals de Woudse polder in Midden-Delfland) of van provinciale of gemeentegrond in combinatie met landbouwgrond (zoals in de Commandeurspolder in Midden-Delfland of de Boterhuispolder in Ade); hierop komen we terug in § 3.2 en 3.3.
4. Het akker- en weidevogelbeheer in zowel natuur- als landbouwgebieden kan worden versterkt als aangrenzende elementen (dijken, kaden, oevers, wegbermen) vogelvriendelijk worden beheerd, met name door het creëren van een kruiden- en insectenrijke vegetatie. Dit geldt in het bijzonder voor de primaire waterkeringen grenzend aan de buitendijkse natuurgebieden op de eilanden. Maar het geldt ook voor de kleinschaliger 'groenblauwe dooradering' van grote delen van het binnendijks gebied.
5. Om alle verbeteringen te coördineren, benoemen de TBO's een gezamenlijke projectleider voor akker- en weidevogels. De provincie faciliteert dit financieel.
6. De andere, particuliere natuurbeheerders (niet zijnde TBO's) vormen enigszins een blinde vlek in het akker- en weidevogelbeheer. De provincie verkent of zich hier belangrijke knelpunten voordoen en hoe deze beheerders beter bij de regionale planvorming kunnen worden betrokken.

3.2 Kwaliteitsverbetering landbouwgebied

Uit de reeds genoemde scenariostudie van WUR en Sovon blijkt dat de condities voor weide- en akkervogels suboptimaal zijn in belangrijke delen van het landbouwgebied, niet zelden ook in weidevogelrijke gebieden. Het gaat hierbij met name om de factoren drooglegging, openheid, verstoring, gewasstructuur (incl. beschutting) en voedselaanbod (ook in de winter). Daarnaast is verdere verbetering mogelijk in de samenstelling en situering van beheermozaïeken.

De afgelopen jaren zijn reeds verbeteringen doorgevoerd (meer plas-dras, meer kruidenrijk grasland) en is het beheer al (in opeenvolgende uitbreidingsaanvragen) met enkele duizenden hectares uitgebreid. Per saldo lijkt er in Zuid-Holland geen groot tekort aan beheerd areaal, zelfs als we alleen naar het 'zwaar beheer' kijken. Het gaat dus – op enkele uitzonderingen na – vooral om een kwaliteitsslag in de richting van nattere voorjaarsomstandigheden en een groter voedselaanbod (insecten en bodemleven). De reguliere maaidatumovereenkomsten en het huidige pakket kruidenrijk grasland geven op dat laatste punt lang niet altijd het gewenste resultaat. De collectieven hebben in 2017 op verzoek van de provincie al verbeterplannen opgesteld en stellen nu op verzoek van LNV optimalisatieplannen op. De actiepunten die we hierna benoemen zijn dus mede gebaseerd op bestaande en nu ontwikkelde plannen.

Actiepunten

Voor weidevogels

1. Verviervoudiging van het areaal nat biotoop (plas-dras en tijdelijke peilverhoging), selectief ingezet in de meest weidevogelrijke gebiedsdelen. Hiertoe worden ten opzichte van 2018 zo'n 200 extra plas-draspompen geplaatst, met name om greppelplas-dras te creëren, een maatregel met een hoge kosteneffectiviteit. De provincie verhoogt de vergoeding voor peilverhoging, die nu verre van marktconform is, substantieel. Daarnaast ontwikkelen waterschappen en provincie (Waterverordening Zuid-Holland) een meer stimulerende beleidslijn voor beide vormen van vernatting – nu verlenen waterschappen vaak geen vergunning vanwege het inleveren op bergingscapaciteit (peilverhoging) en verhoging van nutriëntenemissies (plas-dras) en is de provincie gehouden aan de norm voor waterkwantiteit vanuit de Waterverordening.
2. Creëren van een aanmerkelijk groter areaal kruiden- en insectenrijk grasland. Daarin kan worden gestuurd via het water (peilbeheer, plas-dras; zie punt 1), door beperking van de bemesting en/of door een uitgekiend beweidingsbeheer. We onderscheiden vijf sporen:
  - uitbreiding van de toepassing van het pakket kruidenrijk grasland (alleen ruige mest toegestaan) met ettelijke honderden hectares, deels in plaats van reguliere maaidatumbeheer (omvorming), deels als extra beheerd oppervlak;
  - verhoging van de effectiviteit van het pakket kruidenrijk grasland, primair door gericht verschrallingsbeheer (bijv. enkele jaren intensief maaien en afvoeren) en daarna eventueel door inzaai met een kruidenrijk mengsel. Beide moeten doordacht plaatvinden; hiervoor is adequate voorlichting en begeleiding nodig. Ook komt er een apart 'verschrallingspakket' voor de ontwikkeling van kruidenrijk grasland. Effectieve verschralling wordt nu belemmerd door de beheerbepalingen, waaraan gedurende de verschrallingsperiode niet kan worden voldaan;
  - vernieuwing van de maatregel kruidenrijk grasland. Er zijn verschillende ideeën voor minder kostbare (c.q. beter inpasbare) varianten, zo kwam onder meer op de kennisdag naar voren, bijvoorbeeld door inzet van mengsels met hoge aandelen klavers, smalle weegbree en cichorei. De effectiviteit voor weidevogels en de agrarische bruikbaarheid hiervan wordt met voorrang verkend. De vernieuwing gaat gelijk op met de uitbreiding van het areaal en houdt deze niet op;
  - een sterkere inzet op botanisch beheer, met name in de vorm van onbemeste kruidenrijke randen die (zodra de rand voldoende is verschrald) bij de eerste snede blijven staan. Deze hebben ten opzichte van volvelds beheer een relatief hoge kosteneffectiviteit;

- omvorming van een deel van het reguliere maaidatumbesluit om dit te laten uitmonden in een opener en kruidenrijkere vegetatie. Onder meer door:
  - sterker in te zetten op extensieve beweiding en op voorbeweiding gevolgd door een rustperiode;
  - in de bestaande maaidatumpakketten de bemesting vóór de eerste snede te begrenzen tot een beperkte hoeveelheid ruige mest;
  - de ontwikkeling en introductie van nieuwe varianten van maaidatumpakketten waarbij de bemesting gedurende het gehele jaar wordt teruggebracht. Dit kunnen ook de nieuwe varianten het pakket kruidenrijk grasland zijn (zie terug).

De provincie draagt zorg voor een adequate aanpassing van de vergoedingen voor deze maatregelen, omdat in geval van verdere bemestingsbeperkingen de grasproductie verder afneemt en/of de kosten van mestafzet kunnen toenemen.

3. Selectieve uitbreiding van beheer, met een accent op zwaar beheer:

- rondom weidevogelreservaten (zie § 3.1);
- daar waar kansrijke clusters nu buiten de ANLb-begrenzing zijn gelegen;
- op ongewenst 'lege' plekken in beheermozaïeken, vaak veroorzaakt doordat veehouders tot dusverre geen interesse hebben.

De provincie past waar nodig de begrenzing van het leefgebied open grasland aan of schept mogelijkheden om buiten de begrenzing beheer te contracteren (mits goed beargumenteerd). Verruiming van de begrenzing op de ene plek kan eventueel gepaard gaan met inkrimping van de begrenzing op weinig kansrijke plekken, maar vanwege de beoogde populatiegroei moet daarmee voorzichtig worden omgegaan. Daarnaast zet de provincie het instrument kavelruil actiever ingezet om natuurgebieden via boerenland te verbinden, c.q. om rondom reservaten een schil met hoogwaardig agrarisch natuurbeheer te creëren.

De collectieven plegen extra inspanningen om grondgebruikers op cruciale locaties over de streep te trekken. Hiertoe introduceren ze – eventueel samen met de provincie – 'instappakketten', bijvoorbeeld gericht op de overgang van regulier beheer (bijv. uitgesteld maaien) naar kruidenrijk grasland of botanisch grasland.

4. Het legselbeheer wordt herzien. In de nieuwe situatie wordt er minder 'in het veld' naar legsel gezocht en wordt er meer naar territoria gekeken en met drones gezocht, en wordt er sterker ingezet op kwalitatief goed last-minutebeheer (zeker bij hogere dichtheden).
5. In deelgebieden/polders waar daarvoor goede kansen liggen, worden robuuste 'weidevogelclusters' of 'topmozaïeken' gecreëerd. De kansen daarvoor worden actief vergroot door inzet van overheidsgronden (provincie, gemeente, waterschap). Op dit gebied lopen al enkele ontwikkelingen, bijv. in Midden-Delfland (Woudse polder, Commandeurspolder, Zuidpolder van Delfgauw) en in de Noordrand (Boterhuispolder, Zoetermeerse Meerpolder). Daarbij is het niet (altijd) noodzakelijk om functiewijziging naar natuur te realiseren, omdat het model evengoed toepasbaar is met behoud van de landbouwstatus van de betrokken gronden.
6. De collectieven nemen – met het oog op de volgende ANLb-periode – de situering van het beheer nog eens goed onder de loep aan de hand van de monitoringgegevens en met behulp van bijvoorbeeld *Beheer op Maat*, dit alles in samenspraak met de andere gebiedspartijen.
7. De meerderheid van de collectieven gaat de begeleiding van deelnemers, c.q. de 'beheerregie', intensiveren. Hiertoe komen er naast de bestaande gebiedscoördinatoren ook op kleinschaliger niveau 'regisseurs'.
8. Het scala aan maatregelen voor specifieke graslandsoorten die andere eisen stellen aan hun biotoop dan de grutto (bijv. Kievit, zwarte stern, patrijs, visdief) wordt uitgebreid.
9. In de verbeterplannen en de gebiedsbijeenkomsten is veel storende (niet-waardevolle) beplanting geïdentificeerd die met voorrang wordt verwijderd of sterk wordt teruggesnoeid. Hiermee wordt de openheid vergroot en tegelijk de predatiedruk verlaagd. Hierbij wordt een zorgvuldige afweging gemaakt met betrekking tot cultuurhistorie, landschap en andere natuurwaarden van de betrokken beplanting.

Voor akker- en bollenvogels

1. Uitbreiding van het areaal akkerranden die (mede) zijn gericht op akkervogels – nu hebben veel randen andere doelen – door aanleg van nieuwe randen en omvorming van bestaande randen. Akkervogelranden zijn minimaal 6 tot 9 m breed en bestaan bij voorkeur uit twee verschillende mengsels/beheervormen. Afhankelijk van de doelsoort(en) wordt zo een dekkinggraad aan randen gecreëerd tussen de 5 en 10% van een gebied.
2. Creëren van meer patrijzenhabitat, zowel op de eilanden als in de bollenstreek (zie punt 3). Met name op de eilanden wordt een forse groei van de patrijzenstand mogelijk geacht door aanleg patrijzenakkers, keverbanken en struweel en door verbreding van een aantal bestaande randen.
3. Vernieuwing van het agrarisch natuurbeheer in de bollenstreek, c.q. bieden van een structurele basis voor de bescherming. Meer specifiek:
  - aanleg en beheer van kruidenrijke grasranden voor de kievit;
  - ontwikkeling en toepassing van een maatwerk-pakket voor de patrijs.

Ten aanzien van het subsidiestelsel (ANLb)

1. Bij de eerstvolgende stelselherziening wordt ingezet op de volgende aanpassingen om de doelen dichterbij te brengen:
  - een oude wens: vervangen van de vergoedingssystematiek, die nu louter is gebaseerd op compensatie van arbeidskosten en opbrengstderving. Een concurrerend verdienmodel maakt het mogelijk om ook verdergaande maatregelen op grotere schaal ingang te doen vinden;
  - meer duurzaamheid van beleid: langjariger beschikkingen en contracten, zodat een bedrijf zijn toekomst meer solide (mede) kan baseren op natuurbeheer;
  - zolang de vergoedingssystematiek niet is veranderd: een nog scherper onderscheid tussen voor- en achterdeur, waarbij de collectieven meer speelruimte krijgen om vergoedingen te differentiëren (bijv. naar bedrijfsintensiteit) en om vormen van resultaatbeloning toe te passen (bijv. op basis van kruidenrijkdom, reproductie of samenstelling van het beheermozaïek).
2. Binnen het huidige stelsel worden de volgende aanpassingen doorgevoerd:
  - al genoemd: selectieve verruiming van de begrenzing of creatie van een bescheiden budget om buiten de begrenzing afspraken te kunnen maken. De provincie verkent hiertoe de mogelijkheden;
  - introductie van maatwerkpakketten of 'instappakketten' om intensievere bedrijven bij het beheer te kunnen betrekken;
  - een deel van de extra financiële prikkels 'aan de achterdeur' (bijv. hogere mozaïektoeslagen, vormen van resultaatbeloning) is ook nu al toepasbaar, in ieder geval voor collectieven die hiervan nog weinig gebruik maken.

3.3 Inzet overheidsgronden

De provincie bezit veel grond buiten het NNN. Door deze gronden te verkopen, wordt de provincie geacht voldoende middelen te hebben om het NNN verder af te maken. Een deel van deze gronden is van groot belang voor weidevogels. In maart 2018 hebben Provinciale Staten ingestemd met het niet verkopen van 200 à 250 ha aan weidevogelgronden buiten het NNN en deze op duurzame wijze in te zetten voor weidevogels en andere icoonsoorten uit het soortenbeleid. De provincie denkt daarbij aan aangepaste bemesting, hoger waterpeil en de ontwikkeling van kruidenrijk grasland. De Staten hebben daartoe € 10 mln. gereserveerd voor gedeerde inkomsten door het afzien van verkoop, voor gedeerde pachtinkomsten (door het uitgeven van gronden met gebruiksbeperkingen) en voor het inrichten van deze gronden. Ook een aantal gemeenten en waterschappen heeft gronden in eigendom die voor weidevogels kunnen of zullen worden ingezet. Inzet van SBB-gronden in deze niet als NNN begrensde gebieden zal nader moeten worden uitgewerkt.

De provincie hanteert in 2019 voor alle verpachte weidevogelgronden buiten het NNN een bemestingsverbod langs waterlopen (2 m), op een deel van zijn gronden een algeheel bemestingsverbod en op een ander deel een begrenzing van de mestgift (ruige mest en drijfmest).

Wat betreft de inzet van provinciale gronden gaat het om de volgende locaties (zie de kaart op de volgende bladzijde):

- Zoetermeerse Meerpolder. Hier brengt de provincie 18 ha grond in. De gemeenten Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg hebben bij de Landschapstafel een plan ingebracht om voor realisatie van weidevogeldoelen en waterberging aanvullend 11 ha grond aan te kopen, zodat in totaal 29 ha beschikbaar is.
- Tempelpolder Zuid, Reeuwijk (24 ha). Hier worden de provinciale gronden ingezet ten behoeve van een inrichtingsplan voor weidevogels dat de gemeente Bodegraven-Reeuwijk nu uitwerkt.
- Zuidpolder van Delfgauw (38 ha). Hier worden de provinciale gronden ingezet in het kader van een plan voor duurzaam weidevogelbeheer van de gemeente Pijnacker-Nootdorp en Staatsbosbeheer, die hier tezamen zo'n 45 ha inzetten. In totaal is hier dus 83 ha beschikbaar.
- Boterhuispolder, Warmond (4 ha): hier worden de provinciale gronden ingezet voor een plan voor duurzaam weidevogelbeheer van de gemeenten Teylingen en Leiderdorp (die hier tezamen 43 ha bezitten). In totaal is hier 47 ha beschikbaar.
- Geerweg, 14 ha nabij de Donkse Laagten (Alblasserwaard). De provinciale gronden zijn nu onderdeel van een gebiedsdeal om een ecologische verbinding aan te leggen. Wanneer er na de gebiedsdeal nog provinciegronden overblijven, kan worden beoordeeld of deze voor weidevogels kunnen worden ingezet. Gezien de wens tot het creëren van een schil met zwaar beheer rondom de Donkse Laagten (zie § 3.1) zou dat ecologisch zeer kansrijk zijn.
- Krimpenerwaard: in overleg met het agrarisch collectief Krimpenerwaard is 47 ha provinciale gronden bij Schoonhoven geselecteerd die kansrijk zijn voor de realisatie van weidevogeldoelen. Er zijn meer provinciale gronden met potentie voor weidevogels. De gebiedspartijen (collectief, vrijwilligers en ZHL) worden betrokken bij het aanwijzen van nieuwe locaties en het meedenken over het beheer.
- Polder Bloemendaal, Gouda. Hier heeft de provincie bijna 14 ha in eigendom en SBB 11 ha. Hier is een aparte beheerstichting in het leven geroepen, die met een gericht grondbeleid en goed beheer winst voor de weidevogels kan behalen. De inzet van provinciale en SBB-gronden is nog in discussie.

Daarnaast zijn er in § 3.1 en 3.2 al andere voorbeelden langsgelopen van de inzet van gemeentelijke en waterschapsgronden voor weidevogels, zoals in Midden-Delfland (Commandeurspolder, Woudse waterberging).

Actiepunten

1. De ambitie is om in de genoemde gebieden de betrokken overheidsgronden optimaal in te zetten en in te richten voor weidevogels. Hierover zullen uiterlijk in 2020 definitieve besluiten worden genomen. De provincie overlegt actief met gebiedspartijen en is betrokken bij de planvorming.
2. De provincie verkent of de weidevogelbepalingen bij de verpachting van haar gronden na 2019 kunnen worden verfijnd, met name waar het gaat om bemesting. Daarnaast wordt verkend of de gronden ook kunnen worden ingezet ter compensatie van verdergaande maatregelen op boerenland, c.q. met voorrang kunnen worden uitgegeven aan natuurgerichte bedrijven.
3. Andere overheden die (meer) gronden kunnen inzetten voor weide- of akkervogels, worden opgeroepen om de mogelijkheden actief te verkennen.
4. Naast de genoemde overheidsgronden zijn er bestaande weidevogel-compensatiegronden, die soms buiten begrensd leefgebied liggen en die doorgaans een 'status aparte' hebben, al dan niet via afwaardering of twaalfjarige verpachting. Deze gronden worden eveneens betrokken bij de planvorming over de inzet van overheidsgronden.

5. Bij toekomstige weidevogelcompensatie stuurt de provincie sterker op locatie en de vorm van compensatie om deze geconcentreerd in te zetten in kansrijke weidevogelclusters of om zulke clusters te helpen creëren. Ook hier kan kavelruil helpen om de weidevogelgronden meer aaneengesloten te krijgen.

3.4 Monitoring

Monitoring vindt momenteel plaats op de volgende manieren:

1. Beheermonitoring (ANLb) door de agrarische collectieven. Deze is primair bedoeld voor 'lerend beheren'. Hij bestaat uit twee onderdelen:
  - a. Monitoring / registratie uitgevoerd beheer, per beheermaatregel (in het SCAN-GIS-systeem).
  - b. Monitoring vogels en habitatkwaliteit (op basis van een landelijk, adviserend protocol):
    - het weidevogelprotocol bestaat uit drie onderdelen: de zogeheten *quick scan* beheermonitoring (ligt het beheer waar de vogels zitten?), een BTS-telling (brengen de vogels voldoende kuikens groot?) en registratie van het grondgebruik en de kruidenrijkdom van grasland. Daarnaast vinden in veel gebieden nesttellingen plaats;
    - het akkervogelprotocol bevat naast de *quick scan* een kwaliteitsschouw (habitatkwaliteit) en het benutten van bestaande tellingen (monitoring provincie) en/of het uitvoeren van eigen tellingen.

De protocollen voor beheermonitoring door collectieven zijn niet verplichtend, met als gevolg dat lang niet alle onderdelen even goed worden nageleefd (m.n. de *quick scan* en de registratie van de graslandkwaliteit).
2. Beheermonitoring door de terreinbeherende organisaties en particuliere natuurbeheerders (SNL). In het kader van de evaluatie van het NNN en Natura 2000 is afgesproken dat minimaal eens in de zes jaar monitoring plaatsvindt. Dit gebeurt doorgaans door middel van (gebiedsdekkende of steekproefsgewijze) BMP-tellingen en soms ook door alarmtellingen (BTS). Hierbij wordt tot dusverre nauwelijks de habitatkwaliteit betrokken.
3. Monitoring en evaluatie door de provincie. Deze vindt plaats langs drie sporen:
  - a. Provinciaal weidevogelmeetnet. Aan de hand van 111 meetvakken van gemiddeld zo'n 50 ha worden jaarlijks territoriumgegevens verzameld aan de hand van BMP-tellingen (vier telronden) en de laatste jaren plaatselijk ook BTS-tellingen. Het meetnet onderscheidt weliswaar drie gebiedstypen (natuur, agrarisch en buitendijks), maar kent binnen die gebieden geen onderscheid tussen wel en niet beheerde delen. Het meet dus wel de provinciale trends, maar niet de effecten van beheer.
  - b. Provinciale beleidsmonitoring. Om de effecten van beheer te meten monitort de provincie driejaarlijks een select aantal gebieden met en zonder natuurbeheer (BMP-methode). Hiervoor zijn drie (deel)gebieden in de regio's Haaglanden, Midden-Delfland en Krimpenerwaard geselecteerd. In 2015 is een nulmeting uitgevoerd, in 2018 is de tweede meting uitgevoerd en een derde is voorzien voor 2020. Er is onderscheid gemaakt in vier gebiedstypen: ingericht reservaat, bestaande en nieuwe natuur, gebieden met ANLb-contracten en overig boerenland. In 2018 zijn al enkele wijzigingen aangebracht. Zo is één categorie 'natuurgebied' gemaakt en is de hele Krimpenerwaard gemonitord.
  - c. Bijdrage aan het PBL voor de driejaarlijkse landelijke evaluatie van het ANLb in opdracht van het IPO.
4. Sinds 2016 vinden op enkele van de eilanden (IJsselmonde, Voorne-Putten, Hoeksche Waard) tellingen plaats op basis van het Meetnet Agrarische Soorten (MAS). Vier keer per seizoen wordt per waarnemingspunt een telling uitgevoerd. Er wordt nu zo'n 3.000 ha geteld.

Vanuit bezorgdheid over het wel en wee van de akker- en weidevogels is de kwaliteit van de monitoring een onderwerp dat velen bezighoudt. Zo vraagt de Zuid-Hollandse politiek jaarlijks naar

de resultaten van het agrarisch natuurbeheer. Het Kennisteam weidevogels Zuid-Holland heeft een advies uitgebracht en ook het Weidevogelberaad heeft zich hierover al diverse malen gebogen. Mede op basis van die input formuleren we de volgende actiepunten.

Actiepunten

1. De collectieven, c.q. BoerenNatuur, zetten zich in voor een consequentere en meer uniforme naleving van de drie onderdelen van het weidevogelprotocol en voor standaardisering van de monitoringsmethode voor akkervogels. In de volgende ANLb-periode worden de monitoringsafspraken zo nodig substantiëler herzien. Extra taken worden daarbij ook extra betaald.
2. Collectieven, TBO's en provincie voeren alle drie BMP-tellingen uit (afgezien van twee collectieven die MAS-tellingen uitvoeren), maar het aantal telronden, de teldata, de gehanteerde waarnemingsafstanden en de situering van de meetvakken zijn niet (goed) afgestemd. Daar waar vanuit verschillende 'opdrachtgevers' BMP-tellingen plaatsvinden in één gebied, vindt op deze punten voortaan afstemming plaats.
3. Collectieven en TBO's maken de alarmtellingen tot structureel onderdeel van hun monitoring, voor zover dat nog niet het geval is. Ook hier worden de tellingen zorgvuldig afgestemd (zie punt 2).
4. Collectieven en terreinbeheerders maken (meer) werk van de monitoring van de kruidenrijkdom van grasland (conform het protocol voor beheermonitoring), de insectenrijkdom en een aantal bodemparameters (zuurgraad, bodemleven). De extra kosten hiervan worden ook extra gefinancierd.
5. Met de WBE's wordt overlegd over de wens tot monitoring van predatoren (opname van een aantal soorten, ook niet-bejaagde, in het Faunaregistratiesysteem) – zie ook § 3.6.
6. Het weidevogelmeetnet genereert belangrijke tijdreeksen en wordt daarom voortgezet. Wel wordt werk gemaakt van de volgende acties:
  - er wordt een substantieel aantal nieuwe meetvakken gesitueerd in de akkerbouw en bollenteelt om ook hier de vogels systematisch te kunnen volgen. Akkervogels zijn nu in het meetnet en in de beleidsmonitoring afwezig, c.q. sterk ondervertegenwoordigd;
  - het ruimtelijk beeld van de meetnetgegevens (sinds 2015 worden stippenkaarten geleverd) wordt (digitaal) geconfronteerd met de beheerkaart, zodat verschillen in beheer zichtbaar worden (bijv. analoog aan de drie categorieën van de beleidsmonitoring). De meetvakken zijn te klein voor verklarende statistiek, maar hierdoor ontstaat – aanvullend op de selectieve beleidsmonitoring – wel meer inzicht. De meetvak-analyse kan desgewenst ook worden beperkt tot de drie gebieden waar de beleidsmonitoring plaatsvindt (zie punt 7);
  - de provincie spant zich in om de meetnet-telvakken in de Vijfheerenlanden door de provincie Utrecht te laten voortzetten.
7. De beleidsmonitoring wordt na 2020 voortgezet in een tweejaarlijkse frequentie. Vanaf 2020 wordt daarbij – analoog aan de Krimpenerwaard – geheel Midden-Delfland geteld. Verkend wordt of de tellingen in de toekomst kunnen worden uitgevoerd door regionale partijen, als die daartoe voldoende zijn gekwalificeerd en onafhankelijk zijn van de beheerder.
8. In het verlengde daarvan: er worden eisen geformuleerd aan de vakbekwaamheid van de tellers en er wordt met spoed geïnvesteerd in de opleiding van de tellers en in de digitale invoer van gegevens in het veld.
9. Provincie, collectieven, vrijwilligers en TBO's intensiveren het overleg over de verzamelde telgegevens met het oog op een eenduidige interpretatie, verslaglegging en externe communicatie. Ook voeren zij een gezamenlijke proefanalyse uit op de beschikbare gegevens, niet alleen om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de actuele situatie, maar ook om scherper te definiëren hoe de monitoring moet worden aangepast. Met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid van de monitorende partijen functioneert de provincie hierbij als coördinator.

10. Alle verzamelde monitoringgegevens komen gemakkelijker en sneller beschikbaar voor de direct betrokken partijen. Verkend wordt hoe dit het best kan worden georganiseerd.

3.5 Predatie

Predatie is één van de factoren die van invloed zijn op de reproductie van boerenlandvogels. Predatie is een natuurlijk fenomeen, maar:

- door afname van de vogelstand zijn de populaties gevoeliger voor predatieverliezen, alleen al doordat ze bij hogere dichtheden een effectievere ‘luchtmacht’ tegen predatoren kunnen vormen;
- anno 2018 zijn er hogere aantallen predatoren aanwezig in de Zuid-Hollandse polders dan in het verleden. In de piekjaren van de weidevogels was sprake van (kunstmatig) lage aantallen roofvogels, reigers, ooievaars en vossen. De afgelopen decennia zijn veel van die soorten sterk toegenomen door verdichting van het landschap en afname van de bejaging.

Daardoor vormt predatie inmiddels een belangrijk thema. Dat geldt zeker in landbouwgebieden, maar ook in een groeiend aantal natuurgebieden vindt predatiebeheer plaats of wordt daartoe sterker de noodzaak gevoeld. Prioriteit blijft uiteraard een goede habitatkwaliteit (zie § 3.1. en 3.2).

Predatie is onder te verdelen in predatie van legsels en van kuikens. De predatie van legsels is met camera's goed te monitoren, maar bij veldbezoeken door vrijwilligers blijkt het vaststellen van predatieverliezen lastig. Vrijwilligers en agrariërs verzamelen op dit moment niettemin gegevens over eierpredatie, en administreren die gegevens vaak ook in een database. Het beeld is dat er redelijk wat variatie is tussen jaren en regio's, maar dat de eierpredatie in Zuid-Holland over het algemeen behoorlijk binnen de perken blijft (gemiddeld < 20%). De omvang van de kuikenpredatie is niet precies bekend; monitoring is lastig omdat de kuikens mobiel zijn en na uitkomen meteen het nest verlaten. Anekdotisch loopt de omvang uiteen van ‘beperkt’ tot ‘groot’. Bij vroege legselpredatie gaan veel soorten over tot tweede leg, al zijn de overlevingskansen van late legsels minder groot. Bij kuikenpredatie gaan de vogels over het algemeen niet meer over tot een nieuw legsel, zodat kuikenpredatie ingrijpender is dan legselpredatie.

Actiepunten

1. Het Kennisteam ANLb heeft voorjaar 2018 een format opgesteld voor een predatieplan. Voor elk van de werkgebieden van de agrarische collectieven wordt eerste helft 2019 een predatieplan opgesteld waarin wordt beschreven waar een predatieprobleem zich voordoet, welke predatoren problemen veroorzaken en welke maatregelen er zullen worden genomen. De predatieplannen worden opgesteld in samenspraak met alle relevante gebiedspartijen. Vervolgens zal vanaf medio 2019 worden gestart met de uitvoering van de plannen om de predatie te verminderen.
2. Vanzelfsprekend onderdeel van ‘preventief’ predatiebeheer en één van de eerst benodigde stappen vormen maatregelen om het landschap minder aantrekkelijk te maken voor predatoren. Maar in sommige gebieden is de predatiedruk hoog en zijn de top-predatoren (doorgaans vos, kraai en verwilderde kat) goed bekend. Als er in het kader van het predatiebeheerplan consensus is over maatregelen in de sfeer van populatiebeheer, hoeven die uiteraard niet te wachten tot de landschappelijke kwaliteit is verbeterd.
3. Met de WBE's wordt overlegd over de mogelijkheden van monitoring van predatoren: opname van een aantal soorten, ook niet-bejaagde, in het Faunaregistratiesysteem – zie ook § 3.5. Accurate en actuele informatie over predatiedruk is relevant om het predatiebeheer periodiek bij te stellen.
4. De provincie verkent of het faunabeleid ruimere mogelijkheden kan bieden populatiebeheer, c.q. of de vergunningverlening soepeler kan verlopen. Met name voor het terugdringen van de vos zijn

ruimere wettelijke mogelijkheden (lichtbak, lengte bestrijdbare periode) gewenst, evenals een bijdrage in investeringen in nachtzichtapparatuur voor de WBE's.

3.6 Weidevogelvrijwilligers

Vrijwilligers zijn van onschatbare waarde voor het natuurbeheer. Vooral in het weidevogelbeheer zijn zij onmisbaar bij een effectieve bescherming van nesten en kuikens en niet zelden ook bij de monitoring. Vrijwilligers spelen zowel in reservaten als op boerenland een rol. Ze onderhouden contact met 'hun' boeren en reservaatbeheerders en adviseren hen over het beheer. In een aantal gebieden is het aantal vrijwilligers (sterk) teruggelopen.

In Zuid-Holland verzorgt De Groene Motor (DGM) de praktische ondersteuning van de vrijwilligers. Dat betekent op dit moment onder andere het verzorgen van beschermingsmaterialen, het regelen van vergunningen en het aanbieden van cursussen. Daarnaast werken vrijwilligers veel samen met de agrarische collectieven. Een aantal collectieven verstrekt hen een onkostenvergoeding voor het veldwerk. Ook leveren vrijwilligers – vanuit hun gebiedskennis en hun kennis van effectieve bescherming – bijdragen aan het opstellen van regionale verbeterplannen en aan beleidszaken rond akker- en weidevogels, bijvoorbeeld in gremia als het Weidevogelberaad, gefaciliteerd door de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland.

Alle betrokken partijen zijn het er over eens dat de ondersteuning van vrijwilligers, het werven en opleiden van nieuwe vrijwilligers en de samenwerking met vrijwilligers een impuls kunnen gebruiken. Bovendien liggen er nieuwe uitdagingen die ook andere vaardigheden vereisen, zoals een sterker accent op het samenwerken met boeren, een grotere rol in de monitoring (niet alleen nesten zoeken, maar ook professioneel territoria tellen) en het werken met nieuwe technieken (drones, digitale invoer).

Actiepunten

1. Er wordt hard gewerkt aan een substantiële groei van het aantal vrijwilligers – in sommige gebieden is zelfs een verdubbeling gewenst. Daarnaast is er een belangrijke impuls nodig om hen klaar te stomen voor een meer divers takenpakket. Daarom wordt de werving, scholing en begeleiding van vrijwilligers geïntensiveerd. De Groene Motor heeft hiervoor samen met de collectieven een plan opgesteld. DGM wordt gefaciliteerd om zo snel mogelijk met de uitvoering van dit plan te starten.
2. In het kader van de professionalisering en de voortschrijdende technische mogelijkheden wordt substantieel geïnvesteerd in goede apparatuur (kijkers, camera's, drones), in brede introductie van digitale invoer (*app*). Hiervoor is ook aanvullende softwareontwikkeling nodig. Het nut van de inzet van drones is enigszins omstreden, maar verbreding van de toepassing moet uitwijzen wat de mogelijkheden en beperkingen zijn voor beheer (primair) en monitoring (wellicht). Bovendien blijkt deze techniek een nieuwe lichterij van vrijwilligers aan te spreken, waardoor uitbreiding en verjonging van het vrijwilligersbestand wordt vergemakkelijkt.
3. Daar waar die nog te wensen overlaat, wordt ingezet op versterking van de organisatiegraad van de vrijwilligers(groepen) en meer duidelijkheid over de taken en verantwoordelijkheden ten opzichte van het agrarisch collectief.
4. De rol van vrijwilligers als 'ambassadeurs' van de akker- en weidevogels naar het brede publiek wordt versterkt (zie ook § 3.7).

3.7 Communicatie, scholing en educatie

Een effectief akker- en weidevogelbeheer vergt intensieve communicatie, scholing en educatie:

- structurele communicatie tussen de direct betrokken partijen (provincie, TBO's, collectieven, vrijwilligers, WBE's etc.) over inrichting, beheer en monitoring, tussen collectieven en TBO's voor de afstemming van beheer, tussen collectieven, TBO's en WBE's over predatiebeheer, tussen het collectief en zijn deelnemers, tussen collectief/boeren en loonwerkers (die immers een steeds groter deel van bemesting, gewasogst en slootonderhoud voor hun rekening nemen), etc.;
- speciale aandacht is nodig voor de communicatie tussen alle genoemde partijen en het 'brede publiek'. De grutto is weliswaar in 2015 gekozen tot Nationale Vogel, maar vrijwel niemand weet van de precieze knelpunten voor vogels, boeren en terreinbeheerders en de consumptie van natuurvriendelijk geproduceerd voedsel (bijv. Groene Cirkels) is nog zeer bescheiden;
- scholing op verschillende fronten: een nieuwe impuls is nodig om boeren te scholen en begeleiden in het beheer, voor 'lerend beheren' door boeren en TBO's, voor kennisdeling tussen de verschillende beheerders, voor scholing van TBO'ers op het gebied van agrarische bedrijfsvoering, om vrijwilligers te scholen in 'beheerregie' en in monitoring. En ook de collectieven zelf moeten een nieuwe professionaliseringslag maken met alles wat er de komende tien jaar op hen afkomt;
- in het onderwijs moet de kiem worden gelegd voor de betrokken beheerder of burger van morgen en voor de transitie naar vormen van natuurinclusieve landbouw (zie § 3.9): door boerderijeducatie in het lager en middelbaar onderwijs en integratie van natuurbeheer in de curricula van het lager, middelbaar en hoger landbouwonderwijs.

Tot op heden verloopt dit alles nog niet optimaal.

Actiepunten

1. In 2019 wordt een communicatie- en scholingsplan opgesteld in samenspraak met de meest betrokken partijen. Hierbij wordt over de provinciegrenzen heen gekeken en aansluiting gezocht met landelijke projecten en programma's. In dit plan komen minimaal alle bovengenoemde aandachtvelden aan de orde. Zodra het plan is voorzien van concrete acties, taken en financiering, wordt zo snel mogelijk een start gemaakt met de uitvoering.
2. De provincie verkent of een meer structurele financieringsbasis kan worden gecreëerd voor al deze activiteiten. Nu worden doorgaans alleen eenmalige acties gefinancierd en de huidige structurele geldstromen voor beheer voorzien niet in intensivering van communicatie en scholing.
3. De provincie wordt ook zelf actiever op het gebied van publiekscommunicatie en brengt bijvoorbeeld – samen met de andere partijen – tweemaal per jaar een nieuwsbrief uit over boerenlandvogels.

3.8 Kennis

Zowel landelijk als provinciaal/regionaal lopen veel activiteiten rond akker- en weidevogelbeheer. Landelijk bestond jarenlang een kenniskring weidevogels, later opgevolgd door het Deskundigenteam Cultuurlandschap. Ook de provincies laten zich niet onbetuigd, met eigen onderzoek, *Living Labs* etc. Zuid-Holland ontplooit op dit moment drie grotere kennisactiviteiten:

- a. Financiering project *Winst en Weidevogels* (2018-2020) van het Louis Bolk Instituut. Het instituut ontwikkelt en test een integrale set maatregelen voor weidevogelbeheer en agrarische bedrijfsvoering voor de bescherming van weidevogels in Zuid-Holland, aansluitend op de moderne landbouwpraktijk. Hierbij worden innovatieve maatregelen met verdienmodellen getest en geoptimaliseerd, maar wordt ook overdraagbare kennis gegenereerd die wordt ingezet ten behoeve van het behoud en de vergroting van populaties.

- b. Instelling van een breed samengesteld provinciaal *Kennisteam ANLb*. Het team ondersteunt de provincie op het gebied van kennisvragen. Daarnaast kunnen collectieven kennisvragen indienen, vergezeld van een verzoek tot financiering van de beantwoording.
- c. De provincie financiert (via een POP-subsidie) een project van de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland om kennis rond agrarisch natuurbeheer en natuurinclusieve landbouw te verzamelen en te verspreiden.

Ook de andere partijen die betrokken zijn bij het akker- en weidevogelbeheer ontplooiën uiteraard kennisactiviteiten. Zo wordt door TBO's en collectieven volop gebruik gemaakt van het Portaal Natuur en Landschap van BIJ12 en hebben de collectieven en hun leden daarnaast een eigen kennisportaal via het intranet van BoerenNatuur. Daarnaast hebben BN-ZH en alle collectieven ook eigen websites met uitgebreide (beheer)informatie. De laatste jaren zijn er bovendien vele themabijeenkomsten georganiseerd over akker- en weidevogels, over predatie, over kruidenrijk grasland en – meer in de breedte – over vormen van natuurinclusieve landbouw.

Niettemin blijven er altijd nieuwe kennisvragen opduiken – de ontwikkeling van landbouw en landschap gaan immers snel en het beleid – zeker dat voor de veenweidegebieden – is volop in beweging. Naast onderzoek is vooral ook een beter *verspreiding* van kennis één van de belangrijkste opgaven.

Actiepunten

1. Nader onderzoek is nuttig op de volgende thema's:
  - kruidenrijk grasland. En dan met name om te kijken of het gewenste resultaat (een structuur- en insectenrijke vegetatie) ook op andere manieren kan worden gerealiseerd, en wellicht ook op manieren met een hogere agrarische gebruikswaarde (bijv. met een hoog aandeel klaver en smalle weegbree, zoals op de kennisdag naar voren kwam). Nader onderzoek moet uitwijzen of dit voor weidevogels ook echt effectief is;
  - de meest effectieve manieren om het voedselaanbod voor zowel adulte vogels (bodemleven) als kuikens (insecten) te vergroten, naast natuurlijk kruidenrijk grasland. Met het Deltaplan Biodiversiteit is meer aandacht voor insecten sowieso urgent (zie ook hoofdstuk 5);
  - in het verlengde hiervan: de optimale bemesting van weidevogelgrasland (mestsoort en hoeveelheid) met het oog op kruiden- en insectenrijkdom. Het Deskundigen Advies Team Krimpenerwaard (DAT) heeft zulk onderzoek voorgesteld voor natuurgrasland, maar het is evenzeer zinvol voor land met agrarisch natuurbeheer;
  - voor het opstellen van de regionale predatieplannen is wellicht aanvullend onderzoek nodig naar de predatiedruk (c.q. aanwezigheid van predatoren) en naar de predatieverliezen per gebied;
  - de effectiviteit van afzonderlijke beheermaatregelen, zoals greppelpas-dras (vergelijk het onderzoek in Eemland) en extensieve beweiding;
  - de relatie tussen drukdrainage en weidevogels, bijvoorbeeld in het kader van de beoogde pilot met drukdrains de Alblasserwaard (ook in Noord-Holland startte op dit punt recent een onderzoek);
  - de relatie tussen waterberging en weidevogels (spanningen en synergie), en de mogelijkheden om de functiecombinatie beleidsmatig beter mogelijk te maken (zie ook § 5.4);
  - de doorontwikkeling van nieuwe beschermings- en monitoringstechnieken (drones + randapparatuur, satellieten); analyse van de mogelijkheden en beperkingen.

Over monitoring – ook een vorm van kennisvergaring – hebben we het in § 3.4 al gehad.
2. Voor kennisverspreiding / kennisdeling leent zich een breed scala aan onderwerpen. Ook hier is kruidenrijk grasland weer een urgent thema. Voor een actievere doorstroming van kennis voor 'lerend beheren' wordt verkend of de bestaande kennisbank(en) kunnen worden uitgebreid en/of gecombineerd en er (meer) studieclubs kunnen worden geformeerd rond specifieke

kennisthema's. De kennisbank moet in ieder geval de kennis van bestaande websites (o.a. portaal Natuur en Landschap, andere kennisinstututen, BoerenNatuur etc.) benutten, combineren en verder aanvullen.

3. Meer specifiek zullen BoerenNatuur Zuid-Holland en de collectieven de resultaten van het project *Winst en Weidevogels* waar mogelijk inpassen in het bestaande beheer.

3.9 Natuurinclusieve landbouw

Duurzame landbouw omvat onder meer de verweving van natuur en biodiversiteit in de agrarische bedrijfsvoering. De ontwikkelingsrichting waarbij natuur een integraal onderdeel is van de bedrijfsvoering en daarmee ook een productiefactor en/of een bedrijfsresultaat, wordt ook wel natuurinclusieve landbouw genoemd. Daarnaast wint het begrip kringlooplandbouw terrein, getuige de recente LNV-beleidsnota, waarbij de milieuaspecten wat meer centraal staan. Hoewel scherpe definities nog ontbreken, kan zo'n landbouw ook een rol spelen in het mitigeren van andere maatschappelijke problemen die samenhangen met intensieve landbouw zoals bodemdaling, dierenwelzijn, emissies van meststoffen en bestrijdingsmiddelen, stankoverlast en ontbossing in de tropen. In Zuid-Holland worden steeds meer initiatieven op het gebied van duurzame landbouw en vormen van natuurinclusieve landbouw ontplooid. Daarbij is akker- en weidevogelbeheer soms het belangrijkste onderdeel van natuurinclusiviteit; in andere gevallen creëert natuurinclusieve landbouw gunstige randvoorwaarden voor akker- en weidevogels, zoals een gezonde bodem en een groot aandeel blijvend grasland.

In de gebiedsbijeenkomsten kwam verschillende malen indringend naar voren dat een duurzamer, natuurinclusieve landbouw van groot belang is als randvoorwaarde voor akker- en weidevogels. Ten eerste omdat hiermee de spanning tussen biodiversiteit en een intensiverend grondgebruik kan worden verkleind, en daarmee tegelijk de steeds 'hardere' grenzen tussen landbouw- en natuurgebied kunnen worden verzacht. Ten tweede om het stelsel voor agrarisch natuurbeheer betaalbaar te houden: de vergoedingen moeten nu blijven stijgen om concurrerend te kunnen blijven met voedselproductie. Ten derde omdat een substantieel deel van de akker- en weidevogels buiten de begrensde en/of beheerde gebieden broedt. Met natuurinclusieve landbouw hebben zij daar betere kansen.

Actiepunten

Natuurinclusieve landbouw vormt voor de provincie en de maatschappelijke organisaties een apart beleidsveld met tal van aparte acties. Daarom zijn we hier – ondanks de urgentie die wordt gevoeld om natuurinclusieve landbouw dichterbij te brengen – enigszins terughoudend met 'harde' actiepunten. Het is in ieder geval van groot belang dat natuurinclusieve landbouw vergezeld gaat van een aantrekkelijk verdienmodel. Dat model is er nu nog niet of nauwelijks. Wel lopen er studies naar verdienmodellen (zie § 3.8 en 5.2), maar de praktijk is vooralsnog weerbarstig. Zo zijn er enkele veelbelovende initiatieven rond 'weidevogelmelk', maar die zijn nog kleinschalig. Wil natuurinclusieve landbouw over tien jaar zijn ingeburgerd, dan zijn 'instrumenten' met een groot bereik cruciaal:

- de keten. Alle partners in het akker- en weidevogelbeheer spannen zich in om keteninitiatieven die perspectief bieden op enige schaalgrootte, actief te ondersteunen. Er zijn in Zuid-Holland al enkele interessante initiatieven zoals Groene Cirkel kaas en de samenwerking tussen zuivelfabriek De Graafstroom en Albert Heijn;
- het GLB. Door de betalingen sterker en effectiever dan nu te koppelen aan groene prestaties, kunnen gunstige randvoorwaarden voor weidevogels worden gecreëerd. Een voorbeeld is de huidige vergroeningspremie voor blijvend grasland, die door zijn huidige invulling

(instandhoudingsplicht op landelijk niveau) geen effect sorteert. Alle partijen zetten zich in om het nieuwe GLB (na 2020) in deze richting te beïnvloeden;

- voor het veenweidegebied: private of publieke markten voor CO₂-vastlegging. Ook hier lopen al enkele studies en praktijkinitiatieven. Opschaling en 'formalisering' hiervan is gewenst;
- via de terreinbeheerders: op groeiende schaal wordt de stelregel gehanteerd dat pachters van natuurterrein ook op hun eigen land aan natuur- en landschapsbeheer moeten doen. Door de omvang van de TBO-bezittingen kan dit een aanzienlijke olievlekwerking hebben.

Van groot belang voor een effectief verdienmodel is draagvlak bij burgers/consumenten voor een meerprijs voor natuurinclusieve productie. De partijen betrokken bij dit actieplan, die tezamen een substantiële 'achterban' hebben, zetten zich in voor vergroting van dit draagvlak.

Naast een solide verdienmodel is het van groot belang om door kennisontwikkeling en -uitwisseling de motivatie bij boeren aan te wakkeren. Op dit gebied lopen al diverse projecten. De partijen zetten zich in voor een snelle en doelmatige verspreiding en toepassing van kennis over vormen van natuurinclusieve landbouw.

3.10 Actiepunten, actoren en tijdplanning

	initiatiefnemer(s)	start	klaar
1. Kwaliteitsverbetering reservaten			
Optimaliseren inrichting en beheer	TBO's	2019	2021
Vormen van mozaïeken met aansluitend boerenland	TBO's en collectieven	2019	2021
Natuurvriendelijk beheer aanpalende elementen	waterschappen, gemeenten	2019	2021
2. Kwaliteitsverbetering boerenland			
Vergroten van de arealen nat biotoop en kruidenrijk grasland	collectieven	2019	2027
Selectieve uitbreiding beheerde areaal	collectieven	2019	2021
Creëren robuuste 'kernen' of 'topmozaïeken'	collectieven	2019	2023
Herzien legselbeheer	collectieven	2019	2020
Vergroten openheid / reduceren beplanting	collectieven	2019	2027
Nieuwe impulsen akker- en bollenvogels	collectieven, provincie	2019	2021
Aanpassen subsidiestelsel (ANLb)	provincie	2019	2022
3. Inzet overheidsgronden			
Optimale inzet provinciale gronden	provincie	2019	2021
Versterken inzet andere overheidsgronden	waterschappen, gemeenten	2019	2027
4. Weidevogelvrijwilligers			
Intensivering werving, scholing en begeleiding	DGM, collectieven	2019	2027
Ondersteuning aanschaf nieuwe, professionelere apparatuur	provincie	2019	2023
Versterken organisatiegraad en verbreding takenpakket en vertegenwoordiging (belangenbehartiging, opleidingen, monitoring)	DGM, vrijwilligers-organisaties, provincie	2019	2021
5. Monitoring			
Optimalisering protocol beheermonitoring en verbetering naleving	collectieven, BoerenNatuur	2019	2020
Betere coördinatie BMP- en BTS-tellingen, uitbreiding BTS-tellingen naar alle beheerders	collectieven, TBO's, provincie	2019	2021
Aanpassen provinciaal weidevogelmeetnet	provincie	2019	2020
Optimaliseren beleidsmonitoring	provincie	2019	2020
Uitbreiden monitoring predatoren	provincie, WBE's	2019	2021
Creëren provinciaal gegevensportaal, intensivering overleg over en analyse van monitoringgegevens	provincie, collectieven, TBO's	2019	2020
6. Predatie			
Opstellen en uitvoeren predatieplannen	collectieven, WBE's	2019	2022
Intensiveren preventieve maatregelen	collectieven, TBO's, WBE's	2019	2021
Verkennen aanpassingen faunabeleid	provincie	2019	2019
7. Communicatie, scholing en educatie			
Opstellen en uitvoeren communicatie- en scholingsplan	provincie, collectieven, DGM	2019	2022
Verkennen structurele financieringsbasis	provincie	2019	2019
8. Kennis			
Initiëren en financieren van diverse onderzoeken	kennisteam, provincie	2019	2021
Intensiveren kennisdeling (studieclubs, kennisbank)	kennisteam, collectieven	2019	2020
9. Natuurinclusieve landbouw			
Initiëren en ondersteunen van duurzame keteninitiatieven	alle partijen	2019	2027
Beïnvloeden vormgeving nieuwe GLB in natuurinclusieve richting	alle partijen	2019	2020
Ontwikkelen nieuwe verdienmodellen	alle partijen	2019	2021
Voorwaarden stellen aan landbouwgrond bij uitgifte reservaatgrond	TBO's	2019	2027

4. De speerpunten per gebied

In dit hoofdstuk geven we per deelgebied een korte samenvatting van de oogst van de gebiedsbijeenkomsten. Daarbij ligt het accent op inrichting en beheer; de overige speerpunten (vrijwilligers, monitoring, kennis, communicatie etc.) gelden in min of meer gelijke mate voor alle deelgebieden en zijn in hoofdstuk 3 aan bod gekomen. Detailinformatie over de acties (hoeveel hectare van wat?), de trekkers en de benodigde middelen per deelgebied is te vinden in de vijf afzonderlijke gebiedsplannen die als bijlagen zijn bijgevoegd.

4.1 De Eilanden

De eilanden vormen – vergeleken met andere gebieden – geen akker- en weidevogelbolwerk, maar er liggen zeker ambities en kansen om de betekenis voor beide soortgroepen te vergroten. Het totale aantal vogels is niet precies bekend; het aantal grutto's wordt geschat op 250 (waarvan 170 in natuurgebied), het aantal patrijzen op enkele tientallen. Anders dan in de overige delen van Zuid-Holland ligt er ook aanzienlijk meer beheer in natuurgebied (1.250 ha) dan in landbouwgebied (550 ha). Belangrijke weidevogelkernen zijn het Oudeland van Strijen (deels natuurgebied, deels landbouwgebied), een aantal andere natuurgebieden (polder Biert, Groot Koninkrijk, Geertruida Agatha polder, Polder Koudenhoek, Krammerse Slikken, Korendijkse slikken, Oosterse en Westerse Laagjes) en enkele landbouwpolders op Voorne-Putten. De belangrijkste 'patrijzenkernen' bevinden zich op Goeree-Overflakkee (rondom Nieuwe-Tonge) en in de Hoeksche Waard.

Speerpunten voor de komende jaren zijn:

- verbeteren van inrichting en beheer van twaalf van de vijftien natuurgebieden met (mede) een akker- of weidevogelstelling. Naast het Oudeland van Strijen (waarvoor al overeenstemming is bereikt over een verbeterplan en de financiering daarvan) zijn verbeteropgaven geformuleerd voor de volgende gebieden: Polder Biert, Simonshaven, Groot-Koninkrijk, Geertruida Agatha Polder, Koudenhoek, Oosterse en Westerse Laagjes, Griendweipolder Tiengemetten, Korendijkse Slikken, Polder Oude Oostdijk, Zuiderdiepgorzen en Merrevliet;
- versterking van het weidevogelbeheer in selecte landbouwpolders op Voorne-Putten (Waalhoek, Simonshaven, Maasdijk, Strype), in de Hoeksche Waard (landbouwdeel Oudeland), op Rhoon en op Goeree (Oostdijk);
- vernieuwing van het legselbeheer op bouwland voor kievit en scholekster;
- versterking van het akkervogelbeheer (patrijs, veldleeuwerik) door een deel van de bestaande akkerranden geschikt te maken voor vogels (verbreding tot minimaal 6 à 9 m, andere samenstelling, hogere dekkingsgraad) en door het gericht aanleggen van patrijzenhabitat.

4.2 Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Dit gebied herbergt ongeveer een kwart van de Zuid-Hollandse grutto's en een kwart van alle weidevogelbeheer. Er ligt slechts weinig natuurgebied, maar de Donkse Laagten is wel een befaamd weidevogelreservaat. De Vijfheerenlanden behoort met ingang van 2019 tot de provincie Utrecht. Er zijn vele kleinere weidevogelclusters (10 tot 30 gruttobroedparen) verspreid over het hele gebied aanwezig. Daaronder zijn veel 'topmozaïeken' waarvan de kwaliteit met voorrang wordt verbeterd; daarnaast zullen ook de overige clusters worden verbeterd.

Speerpunten voor de komende jaren:

- verbeteren van inrichting en beheer van één van de drie weidevogelreservaten, de Donkse Laagten, door aanpassing van het waterbeheer en het creëren van een groter aandeel hooiland (ten koste van standweiden). Omdat het reservaat relatief klein is, wordt verkend of in het aanpalende landbouwgebied extra zwaar beheer kan worden gecontracteerd;
- een sterke impuls voor vernatting door een forse investering in plas-draspompen en verdrievoudiging van het aantal plas-draslocaties (van 70 naar 210), een gebiedseigen pilot met hoog voorjaarspeil en een pilot met vernatting door middel van drukdrainage (vergezeld van onderzoek naar de effecten hiervan op vogels);
- verdubbeling van het areaal kruidenrijk grasland van 300 naar 600 ha;
- aangepast beheer van bouwland (rustperiode) ten behoeve van de kievit;
- uitbreiding van het beheer naar enkele potentieel waardevolle weidevogelclusters die nu buiten de ANLb-begrenzing vallen;
- een sterkere beheerregie gedurende het broedseizoen;
- hervorming van het legselbeheer, waarbij er minder wordt gezocht en de vrijwilligers een grotere rol krijgen in de begeleiding van boeren. Ook wordt ingezet op verbetering van de organisatiegraad van de vrijwilligers.

4.3 Krimpenerwaard-Lopikerwaard

Ook in de Krimpenerwaard zijn nog behoorlijke aantallen weidevogels aanwezig, maar minder gelijkmatig verspreid dan in de Alblasserwaard. Van de grutto's broedt ongeveer de helft in de beoogde nieuwe natuur (Veenweidepact). Nemen we het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard mee, dan broeden er in totaal een kleine 800, waarvan 60% in landbouwgebied.

In de Krimpenerwaard is een aanzienlijke oppervlakte (2.250 ha) natuur in ontwikkeling, die deels nog moet worden ingericht en waarvan de helft een weidevogeldoelstelling heeft of krijgt. Dit betekent dat de oppervlakte aangemeld als vochtig weidevogelgrasland de komende jaren nog zal toenemen. Er zijn ook enkele oudere weidevogelreservaten (zoals Kadijk-West) waarvan de herinrichting niet is meebegroet in de lopende natuurplannen. In het landbouwgebied is 1.665 ha agrarisch natuurbeheer gecontracteerd, waarvan 30% zwaar beheer. Hieronder is relatief veel kruidenrijk grasland.

Speerpunten voor de komende jaren:

- herinrichting (met name aanpassen waterhuishouding en verbeteren van de graslandkwaliteit) van vier 'oudere' natuurgebieden: Kadijk-West, Den Hoek, Achterbroek en De Nesse (de realisatie van nieuwe natuur in het kader van het Veenweidepact is nog volop in uitvoering en is hier buiten beschouwing gelaten);
- creëren van 10 à 15 extra plas-draslocaties in landbouwgebied;
- omvorming van enkele honderden hectaren aan maaidatumovereenkomsten (incl. het pakket kruidenrijk grasland), zodanig dat ze beter bijdragen aan een kruiden- en insectenrijke vegetatie;
- uitbreiding van het beheer naar enkele weidevogelkernen die nu buiten de ANLb-begrenzing vallen;
- sterke impuls voor weidevogelvrijwilligers (werving, opleiding) en voor de toepassing van nieuwe technieken (drones, digitalisering);
- ruimtelijk speerpunt: opheffen of beperken van de status van de Krimpenerwaard als laagvlieggebied (o.a. om noodlandingsprocedures te oefenen) in de Luchtvaartwet.

4.4 Midden-Delfland

Midden-Delfland is – ondanks zijn ligging in een sterk verstedelijkte omgeving – nog relatief rijk aan weidevogels en heeft een hoge ‘dekkingsgraad’ aan beheer: op een oppervlakte van zo’n 5.000 ha ligt een kleine 2.800 ha weidevogelbeheer en broeden 460 grutto’s, waarvan 85% in landbouwgebied. Ruim 500 ha beheer ligt in natuurgebied; de vogels vertonen hier de laatste jaren een stijgende lijn. Op land met agrarisch natuurbeheer is de stand de laatste vier jaar (na een eerdere daling) stabiel.

Speerpunten voor de komende jaren:

- herinrichting van drie natuurgebieden (Schieveen, Noord-Kethel, Aalkeetbuitenpolder): aanleg natuurvriendelijke oevers, aanpassen begreppeling, verplaatsen waterinlaat);
- in het landbouwgebied: eerst versterken van de huidige vogelrijke gebieden aan de oost- en westzijde van het gebied (behoud), daarna versterken van het beheer in het nu relatief ‘lege’ middengebied (groei);
- creëren van enkele ‘weidevogelkernen’ of ‘topmozaïeken’, waarmee nu in de Commandeurspolder en de Zuidpolder van Delfgauw een start is gemaakt;
- vergroten van de oppervlakte ‘nat biotoop’ (plas-dras, hoog peil) met tientallen hectares;
- uitbreiding van de oppervlakte kruidenrijk grasland met 50 ha;
- op termijn: uitbreiding van beheer in het middengebied.

4.5 De Noordrand

De ‘Noordrand’ is het omvangrijke gebied rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda, de gezamenlijke werkgebieden van de agrarische collectieven Groene Klaver, Rijn & Gouwe Wiericke en Hollandse Venen. Het is landschappelijk en qua vogels zeer divers, met de ‘bollenvogels’ in het uiterste westen en de bouwlandpolders van de Hollandse Venen, rijk aan kieviten, in het noordoosten, en daartussen het uitgestrekte veenweidegebied.

In het gebied – met name het veenweidegebied – broeden naar schatting zo’n 1.700 grutto’s, waarvan ruim 60% in landbouwgebied. De bollenstreek heeft plaatselijk hoge dichtheden (ca 80 per 100 ha) aan broedvogels, met een accent op kievit, patrijs, veldleeuwerik en gele kwikstaart. En het gebied van de Hollandse Venen herbergt alleen al zo’n 1.000 kieviten. Er ligt ruim 7.700 ha weidevogelbeheer in het gebied, waarvan bijna 6.800 ha in landbouwgebied en 943 ha in natuurgebied. Er liggen vijftien weidevogelreservaten in het gebied, waarvan er veel relatief klein zijn.

Speerpunten voor de komende jaren:

- herinrichting van dertien van de vijftien weidevogelreservaten: Vosse- en Weerlanerpolder, Voorofsche polder, De Wilck, polder Stein e.o., polder Westeinde, Zaanse Rietveld, Duivenvoordse en Veenzijdse polder, Zwanburgerpolder, Waterloospolder, Bovenlanden, Bodegraven-Noord, Meijegraslanden en Ruygeborg. De maatregelen bestaan vooral uit optimaliseren van de waterhuishouding (peilaanpassing, creëren van plas-dras, verbeteren begreppeling), het verbeteren van de ontsluiting, herprofilieren van waterlopen en oevers, aanleg van natuurlijke oevers en bestrijding van probleemsoorten;
- in grote delen van het gebied zijn ‘weidevogel-hotspots’ geïdentificeerd die met voorrang worden versterkt, vooral met plas-dras en kruidenrijk grasland;
- in de Boterhuispolder (bij Leiden) en de Zoetermeerse Meerpolder worden zulke ‘hotspots’ actief versterkt met inzet van overheidsgrond (zie ook § 3.3);

- plaatselijk versterking van reservaten door uitbreiding of intensivering van het beheer in het aanpalende landbouwgebied (bijv. rondom De Wilck, in Bodegraven-Noord). In sommige gevallen (De Wilck) moet daarvoor de ANLb-begrenzing worden verruimd;
- in de bollenstreek wordt de bescherming van een duurzame basis voorzien en wordt geïnvesteerd in patrijzenhabitat (Projectplan Patrijs);
- in 'kievit-bolwerk' de Hollandse Venen wordt de bescherming versterkt door verbetering van de nestbescherming in combinatie met een uitgekende situering van (extra) plas-draslocaties.

5. Relatie met andere opgaven

De Provincie Zuid-Holland heeft voorjaar 2018 een Visie Rijke Groenblauwe leefomgeving (RGLB) opgesteld. Deze visie moet de basis gaan vormen voor de nieuwe Omgevingsvisie van de provincie. Uitgangspunt van deze visie is de vergroting van de biodiversiteit in de Provincie Zuid-Holland in de stad en in het landelijk gebied. Biodiversiteit wordt in deze visie verbonden met verschillende (andere) opgaven voor stad en platteland. Daarbij wordt gezocht naar kansen voor synergie met die andere opgaven. Hierna wordt op een aantal van die kansen ingegaan.

Naast synergie is er nu soms ook spanning tussen de ambitie van dit actieplan en andere opgaven of beleidsterreinen. In de gebiedsbijeenkomsten kwamen diverse voorbeelden naar voren van een beleidsomgeving 'die niet meewerkt'. Een greep:

- al genoemd (§ 3.9): de instandhouding van blijvend grasland als basisbiotoop voor weidevogels is in de huidige GLB-vergroeningsvoorwaarden niet goed geregeld;
- in een flink aantal gebieden blijft de grote verstedelijkingsdruk leiden tot areaalverlies en haaks staan op de wens tot extensivering van het grondgebruik. Er worden woonwijken, bedrijventerreinen, wegen, tunnels en hoogspanningsleidingen aangelegd, er is grondspeculatie en er zijn projectontwikkelaars op pad voor de aanleg van windmolens en zonneakkers;
- waterschappen zijn niet altijd enthousiast over (c.q. geven geen toestemming voor) peilverhoging (minder bergingscapaciteit), plas-dras (nutriëntenbelasting) of natuurvriendelijke oevers;
- het voorgenomen verbod op sleepslangbemesting is nadelig voor weidevogels;
- in sommige gebieden komt er door aanleg van 'recreatiegroen' per saldo meer beplanting bij dan er voor weidevogels wordt verwijderd.

Met name het snelle verlies aan areaal landelijk gebied (c.q. leefgebied) wordt als een belangrijke bedreiging gezien voor een duurzaam behoud van akker- en weidevogels.

Bij de thema's in dit hoofdstuk zijn geen concrete acties benoemd; wel worden soms de wensen vanuit de gebiedsbijeenkomsten meegegeven. Als algemeen actiepunt geldt dat de provincie en waar mogelijk ook de andere betrokken partijen bij de ontwikkeling van de genoemde beleidsvelden de ambities van het actieplan in acht te nemen en zich in te zetten voor duurzaam behoud van leefgebied en broedvogelpopulaties in Zuid-Holland.

Het recente **Deltaplan Biodiversiteit** (2018) biedt een kapstok voor beleid en praktijk van een sterker natuurgerichte aanpak. Waar het gaat om de ambities van dit actieplan, zijn dat met name de volgende Deltaplan-thema's:

- de inspanningen voor een meer natuurinclusieve landbouw (§ 3.9);
- het verbinden van natuurgebieden door gerichte maatregelen in landbouwgebied (§ 3.1 en 3.2);
- een sterke impuls voor insecten, als zelfstandige waarde, maar in dit geval ook als voedsel voor akker- en weidevogels (diverse paragrafen);
- een aanmerkelijke toename van het consumentenbewustzijn en van de consumptie van duurzame, natuurinclusief geproduceerd voedsel.

5.1 Soortenbeleid

Sinds 2017 geeft de Provincie Zuid-Holland uitvoering aan het soortenbeleid aan de hand van dertig icoonsoorten. Dit zijn aansprekende soorten die kenmerkend zijn voor de karakteristieke natuurtypen van Zuid-Holland. Naast de icoonsoorten is er een lijst van ruim 300 begeleidende soorten. Een aantal soorten van het boerenland is ook icoonsoort: grutto, patrijs, zwarte stern, steenuil, purperreiger, bittervoorn, argusvlinder, weidehommel en groene glazenmaker. Voor de icoonsoorten kunnen speciale projecten worden uitgevoerd die ook voor een bredere groep soorten

voordelig is. Zo is er voor de Krimpenerwaard een *Kansenboek Zwarte Stern* opgesteld, waarvan de beoogde effecten zich uitstrekken tot een veel groter deel van de veenweidebiotoop.

5.2 Bodemdaling en CO₂-emissie

Ruim een kwart van de provincie bestaat uit veengronden die gevoelig zijn voor bodemdaling (door oxidatie van veen) en circa driekwart van de provincie bestaat uit slappe veen- of kleigronden, die gevoelig zijn voor zettingen (door boven belasting van veen of klei). De gevolgen daarvan zijn soms direct merkbaar, maar spelen veelal op de wat langere termijn. Daarnaast krijgt de CO₂-emissie uit veenbodems steeds meer aandacht. Aan de zogeheten ‘klimaattafel’ is ook voor de landbouw een reductietaakstelling afgesproken, waaraan ook de veenweidegebieden een bijdrage moeten leveren. Binnen het Programma Bodemdaling 2016-2019 heeft de provincie samen met externe partijen de verschillende typen gebieden, de daarbij passende strategie (accepteren, remmen of stoppen) en handelingsperspectieven in kaart gebracht.

Tegelijk werkt de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland in opdracht van de Provincie Zuid-Holland aan de opzet van een CO₂-bank: het doorontwikkelen van de bestaande CO₂-bank Zuid-Holland met behulp van een concrete casus: *Valuta voor Veen*, waarbij door peilverhoging en/of drukdrainage in veenweidegebieden de bodemdaling wordt vertraagd. CO₂-gelden zouden kunnen worden ingezet om boeren te compenseren voor inkomstenderving bij peilverhoging. Daarnaast kan vernatting gunstig zijn voor weidevogels. De invloed van drukdrainage op weidevogels moet beter worden onderzocht.

5.3 Programma Aanpak Stikstof (PAS)

In de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving is de ambitie opgenomen dat de provincie, in samenwerking met haar stakeholders, de depositie van stikstof van de landbouw duurzaam en stevig wil terugdringen. Bij het realiseren hiervan zal ongetwijfeld ook worden gekeken naar de emissies uit de Zuid-Hollandse melkveehouderijbedrijven. Een van de mogelijkheden hiertoe is extensivering, wat kansen biedt voor weidevogels.

5.4 Waterberging

Op verschillende plekken in Zuid-Holland zijn waterbergingen gerealiseerd. In een aantal gevallen is daarbij een combinatie gemaakt met weidevogeldoelen. Een aantal waterschappen heeft daarnaast de ambitie om elke polder ‘waterneutraal’ te maken. Dat biedt mogelijk kansen voor weidevogels. Zoals gezegd is er soms echter ook een spanning tussen waterberging en weidevogels:

- peilverhoging voor weidevogels kan de bergingscapaciteit verkleinen, c.q. op gespannen voet staan met de bergingsopgave (en daarom door het waterschap worden afgewezen);
- bij frequente berging kunnen vogels ‘wegspoelen’, bij langdurige inundatie loopt het bodemleven terug.

Aanleg van natuurvriendelijke oevers als bergingsmaatregel kan juist weer positieve effecten hebben. Afhankelijk van de situatie en het type berging is dus maatwerk nodig.

5.5 Faunabeleid

Veel veldpartijen hebben de indruk dat de aanwezigheid van hoge dichtheden overzomerende ganzen een negatief effect heeft op weidevogels. Eerder onderzoek naar de relatie tussen overwinterende ganzen en weidevogels liet geen effecten zien. De studies naar de effecten van overzomerende ganzen laten uiteenlopende resultaten zien. De provincie Zuid-Holland laat nu nader onderzoek doen naar de relatie tussen overzomerende ganzen en weidevogels. Daar waar populatiebeheer is toegestaan, gaan enkele beheerders er al toe over om ganzen weg te vangen uit weidevogelrijke gebieden. Voor akkervogels is het effect van een hoge ganzendruk directer: ze eten ook de overstaande graanranden voor zaadetende vogels op.

De wensen ten aanzien van het beleid rond predatoren hebben we al eerder (§ 3.6) besproken.

5.6 Ruimtelijk beleid

In de praktijk winnen 'rode' functies het doorgaans van 'groene'. Weliswaar geldt er een compensatieplicht voor zogeheten 'belangrijke weidevogelgebieden' uit de Verordening Ruimte (2014), waarvan de kaart niet langer actueel is, maar er treedt wel areaalverlies op en de stedelijke druk neemt vaak toe. De invloed hiervan op het agrarisch grondgebruik en op de vogelstand wordt nog niet altijd voldoende onderkend. In de gebiedsbijeenkomsten is de wens geuit om te verkennen of de planologische bescherming ten behoeve van weidevogels kan worden versterkt zonder dat dit ten nadele komt van de landbouw.

6. Kosten en financieringsmogelijkheden

6.1 Kostenraming

Het actieplan behelst een forse extra ambitie, die ook extra kosten met zich meebrengt: zowel een intensivering van beheer als een groot aantal eenmalige kosten voor bijvoorbeeld waterhuishouding, openheid, predatiepreventie, communicatie en educatie. In deze paragraaf zetten we de extra kosten zo goed mogelijk op een rij.

Begroting bevat alleen niet-gedekte kosten

De kostenraming bevat niet de volgende kosten:

- de uitgaven voor het huidige volume aan beheer, geschat op zo'n € 8,4 mln. per jaar: ANLb circa € 6,7 mln. (incl. tijdelijke extra gelden voor 2018-2021), SNL-weidevogelgrasland circa € 1,7 mln.;
- de huidige uitgaven voor monitoring;
- een jaarlijks bedrag van € 220.000,- de extra SNL-weidevogelbeheer (natuurontwikkeling Krimpenerwaard), omdat hierin is voorzien in de SNL-meerjarenbegroting;
- het bedrag aan eenmalige investeringen in landbouwgebied dat gemoed is met de POP-aanvragen van de collectieven uit 2017 (circa € 3,5 mln.). Hiervan zal het deel dat niet wordt gehonoreerd alsnog aan de kostenraming worden toegevoegd;
- een bedrag van € 1,7 mln. voor het Oudeland van Strijen, waarvan de financiering al min of meer is toegezegd (SKNL + waterschap);
- de inrichtingskosten voor natuurgebieden die onderdeel zijn van lopende projecten en reeds gereserveerde budgetten (zoals voor de natuuropgaven in de Krimpenerwaard en Bodegraven-Noord). Het gaat hier om substantiële budgetten die de onderstaande kostenraming ver overstijgen.
- de gevolgen van een andere vergoedingssystematiek (§ 3.2), van het nieuwe GLB en van andere verdienmodellen (§ 3.9, hoofdstuk 5) op de aanspraken op ANLb-geld.

Overige opmerkingen bij de begroting

- a. De kostenraming is sterk gebaseerd op de vijf gebiedsplannen, waarin zowel de agrarische collectieven als de terreinbeherende organisaties belangrijke bouwstenen hebben toegeleverd. De wijze van begroten verschilt soms wat en alle begrotingen zijn indicatief en voorlopig, maar de som levert niettemin een redelijke indicatie van de extra benodigde middelen. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen jaarlijkse en eenmalige kosten.
- b. De door alle partijen opgestelde begrotingen zijn wel enigszins gestroomlijnd, maar zijn niet inhoudelijk beoordeeld op nut, noodzaak en kosteneffectiviteit. De inhoudelijke beoordeling moet in een later stadium plaatsvinden. Het gaat dus om ruwe cijfers, die later nog kunnen veranderen. Om de schijn van exactheid te vermijden, zijn alle bedragen in de begrotingstabel afgerond op tienduizenden euro's.
- c. In de vijf gebiedsplannen is de opbouw van de begrote bedragen per gebied terug te vinden. Daarnaast zijn enkele gebiedsoverstijgende posten opgenomen, met name in de sfeer van monitoring, kennis en communicatie:
  - een eenmalig bedrag van € 300.000,- voor intensivering van de activiteiten van De Groene Motor gedurende drie jaar;
  - een eenmalig bedrag van € 500.000,- voor het aanstellen van "projectleiders actieplanzaken" bij BoerenNatuur Zuid-Holland en de gezamenlijke TBO's, eveneens voor pakweg drie jaar;
  - een structurele extra post van € 60.000,- per jaar voor intensivering van de monitoring en een eenmalig bedrag van € 50.000,- voor het uitvoeren van een proefanalyse van de beschikbare monitoringgegevens (zie § 3.4).

De twee eerste posten zijn gemakshalve (ook al passen ze daar niet helemaal) opgenomen in de begrotingscategorie 'communicatie en educatie'.

- d. Van een aantal reservaten met verbeteropgaven is geen kostenraming bekend, c.q. was de beschikbare tijd te kort om een solide begroting op te stellen. Hier zijn stelposten gehanteerd op basis van de kostenraming voor andere reservaten. Ook hierin schuilt dus nog een behoorlijke financiële onzekerheid.

De kostenraming

Hoewel het begrotingsproces nog gaande is, geeft de onderstaande tabel al een indicatie:

- een kleine € 3 mln. aan extra jaarlijkse kosten, waarvan ruim € 2,4 mln. (85%) voor beheer;
- ruim € 8 mln. aan eenmalige kosten, waarvan twee derde voor gebiedsinrichting.

Geschatte extra benodigde middelen voor akker- en weidevogels

	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
1. Extra beheer en verzekering beheer landbouwgebied	2.440.000
2. Extra beheer natuurgebied	--
3. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	40.000
4. Monitoring	190.000
5. Communicatie en educatie	200.000
Totaal jaarlijkse kosten	2.870.000
Eenmalige kosten	
1. Inrichtingsmaatregelen landbouwgebied	2.150.000
2. Inrichtingsmaatregelen natuurgebied	3.420.000
3. Opstellen predatiebeheerplannen, eenmalige predatiemaatregelen	410.000
4. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	1.160.000
5. Communicatie en educatie	1.120.000
Totaal eenmalige kosten	8.260.000

Een korte toelichting:

1. De extra jaarlijkse kosten omvatten met name:
  - uitbreiding en met name 'verzekering' van het agrarisch natuurbeheer (uitbreiding van SNL-beheer is zoals gezegd opgenomen in de lopende meerjarenbegroting);
  - de kosten van onderhoud van weidevogelvoorzieningen (plas-draspompen, hoogwatervoorzieningen zoals dammen, schotten en stuwen, vossen- en kattenrasters etc.) waarin het ANLb niet voorziet;
  - de extra monitoringsinspanningen omvatten de extra provinciale activiteiten en enkele zaken die de collectieven extra willen oppakken en die niet passen in de 15% uitvoeringskosten, c.q. uitgaan boven de eisen in het monitoringsprotocol;
  - datzelfde geldt voor intensivering van communicatie en educatie (zoals een intensievere begeleiding van boeren) door collectieven, terreinbeheerders en vrijwilligers.
2. De eenmalige kosten omvatten met name:
  - met stip op één: optimaliseren van de waterhuishouding, c.q. creëren van meer 'nat biotoop' in zowel landbouw- als natuurgebied. De post voor natuurgebieden omvat o.a. een omvangrijke investering in Kadijk West en Den Hoek (Krimpenerwaard) van € 1,7 mln. ;
  - overige inrichtingszaken, zoals verbeteren van de ontsluiting, verwijderen van beplanting en tegengaan van verruiging, maar ook investeringen in nestbeschermers en rasters;
  - monitoring, kennis en onderzoek omvat o.a. de aanschaf van drones, een aantal eenmalige monitoringsinspanningen (nog goed af te stemmen met de structurele) en een brede reeks planvormings- en onderzoeksactiviteiten;

- een forse eenmalige impuls in communicatie en educatie, waaronder (zoals gezegd) gebiedsoverstijgende bijdragen aan coördinerende activiteiten van de Groene Motor, BoerenNatuur Zuid-Holland en de gezamenlijke terreinbeheerders.

Verdeling over de gebieden

Als we kijken naar de verdeling over de gebieden (aandeel in de jaarlijkse, resp. eenmalige kosten), is het beeld als volgt (de totalen tellen door de gebiedsoverstijgende begrotingsposten niet op tot 100):

- Eilanden: 16 resp. 19%;
- Alblasserwaard-Vijfheerenlanden: 47 resp. 10%;
- Krimpenerwaard: 18 resp. 30%;
- Midden-Delfland: 10 resp. 2%;
- Noordrand: 16 resp. 29%.

Budgettaire gevolgen grenswijziging Zuid-Holland – Utrecht per 2019

Van de € 2,44 mln. extra voor beheer komt na afloop van de huidige ANLb-periode (vanaf 2022) zo'n € 450.000,- voor rekening van de provincie Utrecht (aandeel Vijfheerenlanden in de begrote extra kosten). Daarnaast verschuift er ook ongeveer € 1 mln. van het huidige ANLb-budget naar Utrecht, waardoor de extra budgetclaim 'slechts' € 1 mln. per jaar is vergeleken met de huidige situatie. Daar staat natuurlijk tegenover dat de grenswijziging ook gevolgen heeft voor de landelijke verdeling van middelen tussen de provincies.

Baten actieplan strekken verder dan akker- en weidevogels

De kosten van het beheer van boerenlandvogels (incl. de extra benodigde middelen voor uitvoering van dit actieplan) lijken wellicht hoog. Daarbij moet echter niet uit het oog worden verloren dat de baten van aantrekkelijke 'weidevogellandschappen' veel verder reikt dan de vogels alleen. Zo zijn er belangrijke voordelen in termen van landschapsbeleving/recreatie, andere biodiversiteit (bijv. kruiden, insecten), transitie naar duurzame(r) landbouw, milieu (bijv. waterkwaliteit), bewustwording, educatie, etc. Deze baten zijn lastig in geld uit te drukken, maar is van grote maatschappelijke betekenis.

6.2 Financiering

In deze paragraaf worden beknopt de financieringsinstrumenten met betrekking tot dit actieplan beschreven. Er is onderscheid te maken in instrumenten voor het reguliere natuurbeheer en instrumenten voor meer incidentele, projectmatige maatregelen.

6.2.1 Structurele budgetten

1. In landbouwgebied is dit primair het ANLb, waarin tot en met 2021 ongeveer € 6,75 mln. per jaar omgaat. Dit bedrag is inclusief de tijdelijke extra middelen die vanaf 2018 beschikbaar zijn gekomen door overheveling van budget uit de eerste pijler van het GLB, inclusief € 0,2 mln. per jaar van de waterschappen en inclusief de substantiële EU-bijdrage (tussen 50 en 75%). Een extra beheerinspanning van € 2,4 mln. op boerenland komt neer op een uitbreiding van het budget met 35%. Door de grenswijziging met de provincie Utrecht daalt het extra benodigde budget over enkele jaren echter van € 9 naar 7,5 mln. Mogelijk valt er in de lopende POP-periode nog extra geld vrij wanneer andere provincies hun deel voor extra beheer (de overgehevelde € 40 mln.) niet volledig kunnen inzetten. In de nieuwe POP-periode worden wellicht – op basis van de eerste Commissievoorstellingen – de mogelijkheden voor een EU-bijdrage aan het agrarisch natuurbeheer nog iets gunstiger dan nu.

2. In natuurgebied is het SNL-N het geëigende financieringsinstrument voor uitbreiding van beheer. Het gaat slechts om een bescheiden uitbreiding (€ 0,2 mln. per jaar). We nemen aan dat hiermee rekening is gehouden bij de budgettering van de nieuwe natuur in de Krimpenerwaard.

6.2.2. Eenmalige budgetten

Voor eenmalige uitgaven (investeringen, projecten) zijn de volgende instrumenten beschikbaar:

1. SKNL. Deze subsidie is bedoeld voor het permanent omzetten van landbouwgrond naar natuur inclusief eventuele inrichtingsmaatregelen. Ook kan er vanuit deze regeling subsidie worden verstrekt voor een kwaliteitsimpuls van bestaande natuurgebieden. De provincie overweegt om begin 2019 een bedrag van € 1,2 mln. beschikbaar stellen voor verbetering van de weidevogelreservaten, wellicht via de SKNL. Hiervoor zijn momenteel echter geen middelen begroot.
2. POP3. Onder deze subsidie valt een breed scala aan maatregelen. Van een stimuleringsregeling voor jonge landbouwers tot aan investeringen ten behoeve van de biodiversiteit. Per thema is budget beschikbaar en wordt de subsidie specifiek opengesteld. Voor de akker- en weidevogels is het onderdeel 'niet-productieve investeringen ten behoeve van de biodiversiteit' het meest relevant; hieronder zijn de aanvragen van de collectieven in 2017 ingediend. De provincie beziet of in de lopende POP-periode nog een extra openstelling voor akker- en weidevogels haalbaar is. Daarnaast is in december 2018 een landelijke POP-regeling (€ 9 mln. inrichtingsgeld vanuit de overgehevelde extra gelden voor agrarisch natuurbeheer) opengesteld voor niet-productieve investeringen, specifiek voor akker- en weidevogels. In 2021 of 2022 wordt een nieuw plattelandsbeleid van kracht, dat – zoals de voorstellen er nu bijliggen – ongeveer op dezelfde leest zal zijn geschoeid.
3. Soortenbeleid. In het kader van het provinciale soortenbeleid heeft de provincie voor specifieke icoonsoorten (waaronder een aantal boerenlandvogels) de mogelijkheid om projectsubsidie beschikbaar te stellen. Het budget hiervoor is vooralsnog beperkt: € 180.000,- per jaar.
4. Incidentele provinciale subsidies. Initiatieven die binnen bestaande regelingen niet voor subsidie in aanmerking komen maar wel bijdragen aan de doelen van de provincie, kunnen voor een incidentele subsidie in aanmerking komen.
5. Daarnaast zijn er vele regionale, lokale publieke en private fondsen voor eenmalige projecten. Deze fondsen worden door de betrokken partijen vaak al goed benut.

Bijlage 1. Akker- en weidevogelbeheer in Zuid-Holland in 2018

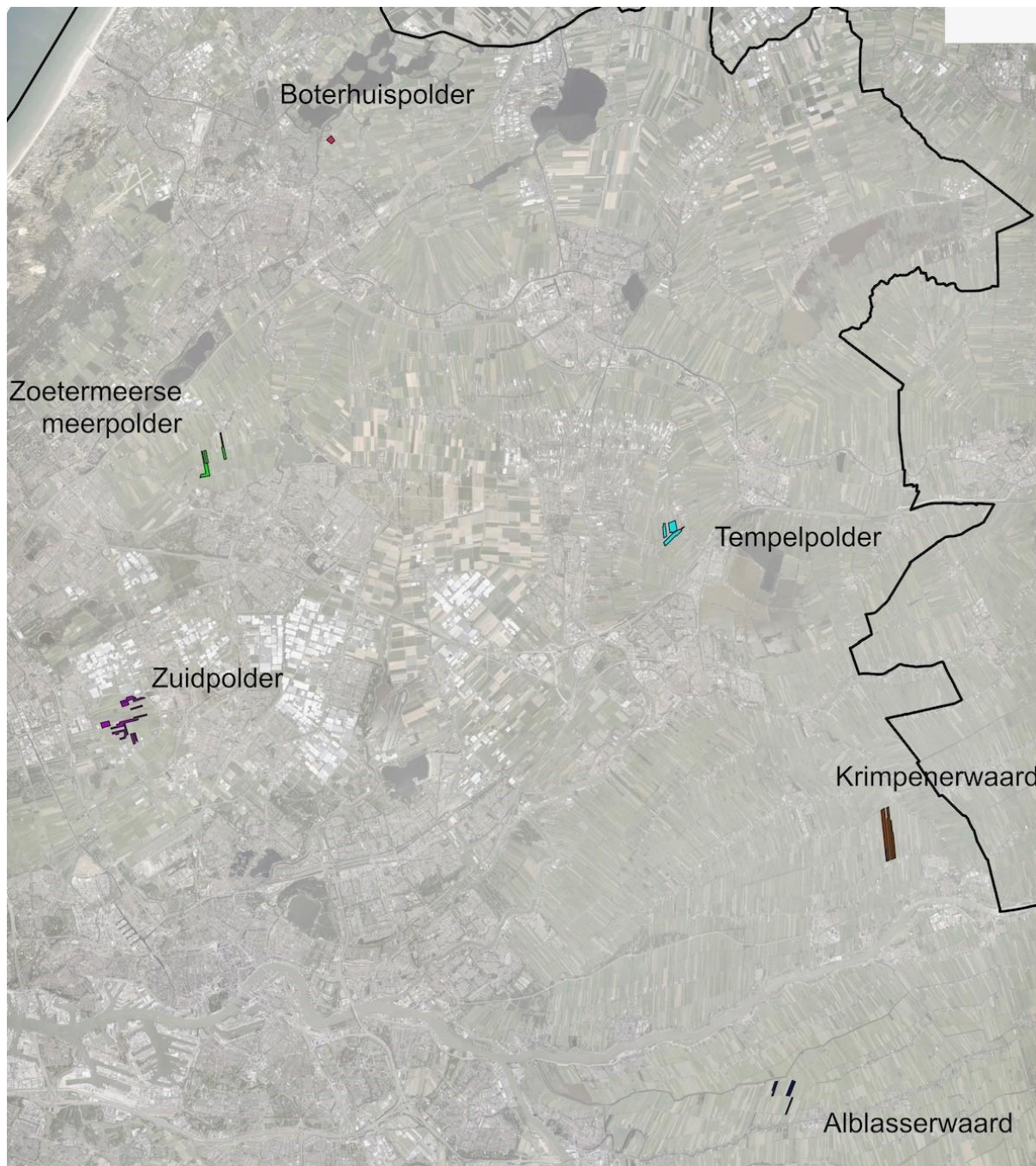
Akker- en weidevogelbeheer in Zuid-Holland in 2018 (beschikte oppervlakte in hectares; de met grondgebruikers gecontracteerde oppervlakte is groter)										
	Hoeksche Waard*	Eilanden excl. Hoeksche waard*	Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Krimpenerwaard-Lopikerwaard	Midden-Delfland	Groene Klaver	Rijn & Gouwe Wiericke	Hollandse Venen	totaal ZH	
Landbouwgebied										
Weidevogelbeheer**										
- legselbeheer grasland	6	139	2.707	1.099	1.712	1.078	1.651	1.869	10.261	
- legselbeheer bouwland	-	116	258	77	66	63	33	744	1.357	
- rustperiode (incl. kuikenvelden)	73	104	976	238	404	455	349	280	2.879	
- kruidenrijk grasland	-	13	331	149	37	75	15	21	641	
- extensieve beweiding	-	-	109	62	38	18	27	-	254	
- plas-dras	2	2	53	6	5	2	4	-	74	
- hoog slootpeil	-	-	16	-	5	-	-	-	21	
Botanisch graslandbeheer (volvelds + randen)	-	-	510	34	-	41	68	-	653	
Totaal agrarisch weidevogelbeheer	81	374	4.960	1.665	2.266	1.732	2.147	2.914	16.140	
- aandeel zwaar beheer (incl. botanisch)	93%	32%	40%	29%	22%	34%	22%	10%	28%	
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)	525	725	245	736	520	375	568	-	3.694	
Totaal weidevogelbeheer	606	1.099	5.205	2.401	2.786	2.107	2.715	2.914	19.834	

* op de Eilanden vindt bovendien op 164 ha akkerrandenbeheer plaats (maatregel 'kruidenrijke akkerrand'), maar dit is slechts zeer ten dele op akkervogels gericht

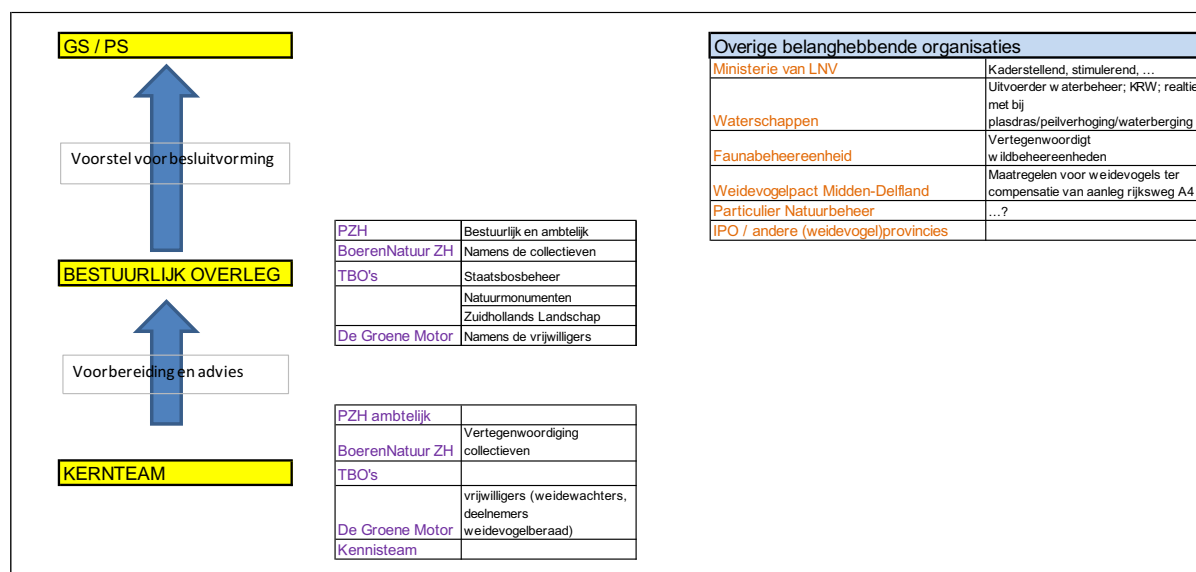
** de gecontracteerde oppervlakte ruige mest is hier weggelaten, omdat hij dubbelt met andere maatregelen

Bijlage 2. Provinciale gronden buiten het NNN die voor weidevogels beschikbaar zijn

Niet afgebeeld op de kaart staan de 14 ha provinciale grond in de polder Bloemendaal bij Gouda, die een wat andere historie heeft.

Bijlage 3. Organisatie van het akker- en weidevogelbeheer in Zuid-Holland

Bestuurlijk overleg

In het bestuurlijk overleg worden hoofdlijnen uit het weidevogelbeleid doorgenomen met de belangenpartijen. In principe vindt er tweemaal per jaar een bestuurlijk overleg plaats. Het doel van het bestuurlijk overleg is om gezamenlijk met provincie en gebiedspartijen de ambitie te bepalen, de strategie te bespreken en te sturen op de voortgang van de uitvoering.. Op onderwerpen waar geen consensus gevonden kan worden, is het aan de gedeputeerde om keuzes te maken, en deze voorzien van de verschillende standpunten aan GS en PS voor te leggen. Een transparant proces, samenwerking en transparante besluitvorming zijn daarbij het streven. Onder het kopje kernteam boerenlandvogels wordt de rol van alle deelnemers uitgewerkt.

Kernteam boerenlandvogels

Het kernteam bespreekt vooral inhoudelijke punten. Als er punten zijn waar geen overeenstemming over wordt bereikt, worden deze voorgelegd aan het bestuurlijk overleg. Belangrijke besluiten worden ook voorgelegd aan het bestuurlijk overleg. Het doel van het kernteam is om de uitvoering van het weide- en akkervogelbeheer te verbeteren.

Deelnemende partijen en de rol van elke deelnemer

Provincie Zuid-Holland

- De Provincie Zuid-Holland (PZH) is verantwoordelijk voor de uitvoering van het natuurbeleid, waaronder de instandhouding en het herstel van de akker- en weidevogelpopulaties in de Provincie Zuid-Holland
- Regie voeren
- Besluitvorming voorbereiden
- Knopen doorhakken
- Opstellen actieplan
- Verbinding leggen met andere projecten
- Voorzitten kernteam en BO.

BoerenNatuur / collectieven

- BoerenNatuur Zuid-Holland (BNZH) en de collectieven hebben het voortouw bij het agrarisch natuur-, landschaps- en waterbeheer. BNZH vertegenwoordigt daarbij de Zuid-Hollandse collectieven, de collectieven voeren het beheer uit.
- BNZH neemt deel aan het kernteam en het bestuurlijk overleg.
- Verspreiden en verzamelen kennis over agrarisch natuur- landschaps- en waterbeheer onderling en naar burgers.

- Stemmen agrarisch natuur- landschaps- en waterbeheer af met gebiedspartijen.
- Ondersteunen samenwerking boeren vrijwilligers.
- Spelen een cruciale rol in de verbetering van de biodiversiteit in het landelijk gebied en in de transitie naar vormen van natuurinclusieve landbouw.
- Maken afspraken met ketenpartijen over duurzamere producten.

Vrijwilligers en De Groene Motor (DGM)

De akker- en weidevogelvrijwilligers:

- spelen een belangrijke rol in het opsporen, markeren van legsel en het registreren van de lotgevallen;
- spelen een rol in de monitoring van de resultaten;
- hebben een rol in de communicatie naar de burger;
- hebben een grote rol in de werving en opleiding van nieuwe vrijwilligers (weidevogelwachters);
- zijn soms tegelijk adviseur / kennispartner.

De Groene Motor (DGM):

- verzorgt de praktische ondersteuning van de weidevogelvrijwilliger
- DGM is (nu) niet de partij voor de weidevogellobby
- Staat voor een gelijkwaardige betrokkenheid van alle vrijwilligers in alle onderwerpen
- DGM neemt deel aan het kernteam en het bestuurlijk overleg.

Vertegenwoordiging weidevogelvrijwilligers vanuit weidevogelberaad

- Vrijwilligers die meedenken over beleid / weidevogellobby
- Vertegenwoordigt ook de vrijwilligers uit het weidevogelberaad

Terreinbeherende organisaties

- Terreinbeherende organisaties (TBO's) beheren weidevogelreservaten.
- In het kernteam treedt Staatsbosbeheer (SBB) op mede namens de andere TBO's: Natuurmonumenten (NM) en het Zuid-Hollands Landschap (ZHL).
- SBB, NM en ZHL nemen elk deel aan het bestuurlijk overleg.
- TBO's willen een rol spelen bij de transitie naar natuurinclusieve landbouw, inclusief aanpak richting pachters die willen extensiveren op eigen terrein, opleidingen voor pachters, en inzet eigen grond.
- Kennisinbreng

Kennisteam ANLb

- Het Kennisteam ANLb adviseert PZH en collectieven op diverse onderwerpen binnen het weidevogelbeleid- en beheer (waaronder monitoring, predatie en plannen ter verbetering van de stand van boerenlandvogels)
- Ontsluiten kennis
- Een vertegenwoordiger van het kennisteam neemt deel aan het kernteam

Natuur- en Milieu Federatie Zuid-Holland (agenda lid kernteam)

- De Natuur en Milieu Federatie Zuid-Holland (NMFZH) sluit alleen aan bij inhoudelijk relevante thema's, verder agendalid
- Ontsluiten kennis
- Vertegenwoordiging van en inbreng vanuit netwerk van 300 groene organisaties
- Trekkersrol in het Weidevogelberaad
- Verbinding zoeken met Natuurinclusieve landbouw

Bijlage 4. Gebiedsplannen

Gebiedsplan “Noordrand”

in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027

1. Achtergrond

Onder regie van de provincie is er een Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland in de maak. De voorbereiding gebeurt in samenspraak met de meest betrokken partijen; het plan wordt straks ook een coproductie van zoveel mogelijk partijen. Onderdeel van het proces op weg naar een actieplan is het verzamelen van bouwstenen in de belangrijkste gebieden waar akker- en weidevogels broeden. Door op regionaal niveau in kaart te brengen welke verbeteringen wenselijk zijn, kan een beter onderbouwd actieplan worden opgesteld met concrete getallen waar het gaat om inrichting en beheer, maar ook met concrete actiepunten op het gebied van bijvoorbeeld kennis, monitoring, opleiding, natuurinclusieve landbouw etc.

Voor u ligt een beknopt gebiedsplan of ‘verbeterplan’ waarin alle gewenste maatregelen voor de komende – pakweg – tien jaar op een rij staan. Niet alleen voor het boerenland, maar ook voor natuurgebieden met een weidevogeldoelstelling. Daarvoor liggen er natuurlijk al belangrijke bouwstenen: de agrarische collectieven hebben vorig jaar verbeterplannen opgesteld en gaan dit jaar aan de slag met breder ingestoken optimalisatieplannen. In enkele gebieden hebben ook andere partijen verbeterplannen opgesteld. We komen daar straks op terug.

Let wel: dit plan is geen wetenschappelijk onderbouwde toekomstvisie op de akker- en weidevogels in de Noordrand. Het is een plan op hoofdlijnen dat in relatief korte tijd en als bouwsteen voor het provinciale actieplan tot stand is gekomen. Het bevat niettemin zoveel mogelijk kwantificering van hectares en budgetten, omdat die getallen nodig waren voor het actieplan. Die cijfers waren deels al beschikbaar vanuit bestaande verbeterplannen en zijn geactualiseerd en aangevuld door andere gebiedspartijen. Het gebiedsplan en de getallen daarin moeten echter niet absoluut en statisch worden opgevat voor de periode tot 2027. Denkbaar is dat het plan in de periode tot 2027 op gezette tijden wordt geactualiseerd.

Werkwijze

Voor de gebiedsplannen zijn gebiedswerkgroepen geformeerd. Daartoe is de provincie in vijf gebieden opgesplitst:

- de “Noordrand”: de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard;
- Alblasterwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden (incl. Hoeksche Waard).

Bij de samenstelling van de werkgroepen hebben we gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen (agrarische collectieven, TBO’s, vrijwilligers, WBE’s en soms ook andere partijen zoals gemeenten en waterschappen), een optimale inbreng van gebiedskennis en een werkbare omvang van de groepen.

Relatie met verbeter- en optimalisatieplannen

Zoals gezegd zijn we voor dit gebiedsplan niet bij nul gestart. Zo hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de verbeterplannen uit 2017 van de collectieven Groene Klaver, Rijn & Gouwe Wiericke en Hollandse Venen. Voor de investeringscomponent van deze plannen is in 2017 een POP-aanvraag ingediend. Dit is op het moment van schrijven nog niet gehonoreerd. Is dat bij het verschijnen van

het actieplan wel het geval, dan kunnen we een deel van de verbeterwensen bestempelen als ‘in uitvoering’. Is er nog geen duidelijkheid, dan nemen we alle wensen integraal op in het actieplan.

Daarnaast werken de collectieven aan optimalisatieplannen ANLb, die voorjaar 2019 klaar moeten zijn. We hebben afgesproken dat dit gebiedsplan een opstap is naar het optimalisatieplan, althans waar het gaat om het boerenland. Belangrijk verschil is dat dit gebiedsplan ook gaat over de natuurgebieden met een akker- of weidevogeldoelstelling en over de relatie tussen landbouw- en natuurgebied.

2. De Noordrand in kort bestek

Landschap

De Noordrand is een bonte mengeling van landschappen die zich uitstrekken van de kustzone ten noorden van Den Haag tot de diepe veengebieden op de grens van Holland en Utrecht. Op de geestgronden achter de duinen vinden we akker- en tuinbouw, waaronder de teelt van bollen en vaste planten. De gebieden rond Leiden zijn een afwisseling van originele (niet-uitgeveende) veenpolders, vele kleine droogmakerijen en plassen die in veel gevallen een natuurlijke oorsprong hebben. Verder oostwaarts (Reeuwijk en Nieuwkoop) heeft op grote schaal turfwinning plaatsgevonden en vinden we uitgeveende delen (nu plassen), veenpolders en eveneens droogmakerijen. Ten noorden van de Nieuwkoopse plassen liggen de droogmakerijen zelfs behoorlijk diep (5 à 6 m -NAP); hier treffen we een mengeling van grasland en bouwland aan.

Akker- en weidevogels

Het gebied is behoorlijk rijk aan boerenlandvogels. Qua vogels kunnen we het in drieën opsplitsen:

1. Het bollengebied aan de kust. Hier worden al jarenlang vogels geteld. Het bollenland blijkt plaatselijk rijk aan Kievit en patrijs en vooral aan zangvogels zoals veldleeuwerik en gele kwikstaart. De relatieve rust in het voorjaar is voor deze ‘kale-grondbroeders’ aantrekkelijk. Tussen 2006 en 2017 is in het getelde gebied (500 à 600 ha) de dichtheid toegenomen van 55 naar 82 territoria per 100 ha. In 2017 werden in het telgebied (554 ha) bijvoorbeeld 166 veldleeuweriken, 139 gele kwikstaarten en 17 patrijzen waargenomen.
2. De veenweidegebieden. Hier vinden we met name hoge dichtheden aan steltlopers. De trend is gemiddeld genomen licht dalend, maar de laatste jaren lijkt sprake van een voorzichtige stabilisatie. Een indruk van de actuele stand:
  - a. Op landbouwgrond zijn naar schatting 830 gruttobroedparen aanwezig:
    - in het gebied van het collectief Rijn & Gouwe Wiericke is de dichtheid op beheerd land 110 broedparen per 100 ha. Hieronder zijn in totaal 580 grutto's;
    - van de gebieden rond Leiden zijn (op het gebied van Santvoorde na) alleen legseltellingen bekend. Op land met legselbeheer zijn de laatste jaren ruim 1.000 legsels geteld (een dichtheid van 90 per 100 ha), waarvan zo'n 170 grutto's (15 per 100 ha) en vooral veel Kieviten (ca 500). Extrapoleren we deze dichtheid naar de 590 ha 'zwaar beheer', dan gaat het om zo'n 90 grutto's. Het totaal op beheerd land komt dan op zo'n 250 grutto's;
    - hanteren we voor de (onbekende) populatie op onbeheerd land de dichtheid van 4,1 per 100 ha uit de nulmeting van de beleidsmonitoring voor de regio Haaglanden en stellen we het onbeheerde areaal op 12.000 ha, dan gaat het hier om 500 grutto's.
  - b. In het gebied liggen vijftien natuurgebieden (in totaal zo'n 1.500 ha) met – primair of mede – een weidevogeldoelstelling. Sommige daarvan herbergen zeer hoge dichtheden, zoals De Wilck. Er is geen compleet beeld van de weidvogelstand en -trend. Op basis van de opgaven van TBO's en andere beschikbare informatie kennen de natuurgebieden de volgende aantallen grutto's (per gebied tussen haakjes): Vosse- en Weerlanerpolder (7), Voorofsche Polder (45),

Polder Stein e.o. (100), De Wilck (72) en Polder Westeinde (13), Zaansche Rietveld (0), Duivenvoordse en Veenzijdse Polder (0), Lakerpolder (9) Kogjespolder (2), Zwanburgerpolder (2), Waterloospolder (14), Bodegraven-Noord (15), Bovenlanden (20), Meijeeraslanden (20) en Ruygeborg (25). In totaal herbergen de natuurgebieden dus zo'n 345 broedparen grutto.

3. De meer akkerbouwmatige droogmakerijen in het noordoosten, die vooral interessant zijn voor bouwlandsoorten. In het gebied van collectief Hollandse Venen worden vooral legfels geteld, maar die zijn er in behoorlijk hoge dichtheden (ruim 100 per 100 ha legselbeheer). Daaronder zijn vooral veel Kieviten (twee derde van de aantallen bestaat uit Kievit en scholekster). De grutto heeft met 234 legfels een aandeel van 15%. Het totale aantal legfels is de afgelopen zes jaar per saldo toegenomen met 25%.

Volgens deze (op onderdelen ruwe) schatting zijn er in het gebied dus zo'n 1.400 gruttobroedparen aanwezig. De bollenvelden zijn vooral interessant voor zangvogels, de Hollandse Venen vooral voor de Kievit.

Beheer

Er ligt ruim 7.700 ha weidevogelbeheer in het gebied – zie de onderstaande tabel. Daarvan ligt bijna 6.800 ha in landbouwgebied en 943 ha in natuurgebied (incl. particulier natuurbeheer). Tellen we de gehele reservaatoppervlakte mee als weidevogelgebied, dan stijgt de oppervlakte beheerd gebied tot bijna 8.300 ha. Van het agrarisch weidevogelbeheer bestaat gemiddeld 20% uit zwaar beheer, maar de regionale verschillen zijn groot. Daarbij moet ook worden bedacht dat de Hollandse Venen primair een functie heeft voor de Kievit. Tellen we het SNL-weidevogelbeheer mee en laten we de Hollandse Venen even buiten beschouwing, dan bestaat 48% uit zwaar beheer. Dat zegt natuurlijk nog niets over de verdeling van de oppervlakte zwaar beheer over het gebied in relatie tot de vogeldichtheden. Ook is duidelijk dat de oppervlakten 'nat biotoop' en kruidenrijk grasland bescheiden zijn – daarop zetten de verbeterplannen van de agrarische collectieven uit 2017 dan ook sterk in.

Weidevogelbeheer in landbouw- en natuurgebied in 2018 (hectares)

	Groene Klaver	Rijn & Gouwe Wiericke	Hollandse Venen	totaal Noordrand
Agrarisch weidevogelbeheer				
- legselbeheer grasland	1.078	1.651	1.869	4.598
- legselbeheer bouwland	63	33	744	840
- uitgesteld maaien (incl. kuikenvelden)	455	349	280	1.084
- kruidenrijk grasland	75	15	21	111
- extensief beweid grasland	18	27	-	45
- plas-dras	2	4	-	6
Botanisch graslandbeheer	41	68	-	109
<i>Totaal weidevogelbeheer</i>	<i>1.732</i>	<i>2.147</i>	<i>2.914</i>	<i>6.793</i>
<i>Aandeel 'zwaar beheer' (incl. botanisch)</i>	<i>34%</i>	<i>22%</i>	<i>10%</i>	<i>20%</i>
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)	375	568	.*	943
Totaal weidevogelbeheer	2.107	2.715	2.914	7.736

* er ligt wel een beperkte oppervlakte in dit gebied, maar die is (vanwege de indeling van het N13.01-beheer naar gemeente) meegeteld bij Rijn & Gouwe Wiericke

3. Ambities en verbeterpunten

3.1 Ambities voor de Noordrand

De provincie heeft voor Zuid-Holland als geheel een doelstelling geformuleerd van minimaal 5.500 gruttobroedparen in 2027, hetgeen neerkomt op herstel van de stand tot het niveau van 2013-2015. Dit betekent dat de neerwaartse trend binnen enkele jaren moet worden omgebogen naar groei. In de Noordrand wordt ruimte gezien voor minimaal stabilisatie en plaatselijk groei van de huidige populatie. Daarom formuleren we voor de volgende ambities, te bereiken door gezamenlijke inspanning van boeren, collectieven, TBO's, vrijwilligers en WBE's:

- versterken en plaatselijk uitbreiden van bestaande weidevogelkernen / 'hotspots' door uitbreiding en waar nodig 'verzwaring' van het beheer in landbouwgebied en verbetering van de inrichting en graslandkwaliteit in natuurgebied;
- voor de grutto moet dit alles leiden tot verhoging van de reproductie en vergroting van de huidige populatie van (naar schatting) 1.400 broedparen. Omdat er de komende jaren waarschijnlijk een substantieel areaal cultuurgrond verloren gaat (behoud van weidevogelareaal is ook een belangrijke ambitie), gelden de genoemde aantallen onder voorwaarde van behoud van areaal. Omdat dit weinig realistisch is, formuleert de gebiedswerkgroep de ambitie liever in dichtheden dan in absolute aantallen (verhoging van de dichtheid per 100 ha);
- minimaal handhaving van de kievitpopulatie in de Hollandse Venen;
- vernieuwing van de bescherming van 'bollenvogels', in elk geval waar het gaat om de patrijs.

Als alle maatregelen in dit plan worden uitgevoerd, acht de gebiedswerkgroep een bescheiden plus haalbaar in landbouwgebied en verhoudingsgewijs een wat grotere plus in natuurgebied (waar immers nog enkele reservaten 'in omvorming' zijn). De beoogde verbetering is daarbij mede afhankelijk van factoren die de betrokken partijen niet of maar ten dele in de hand hebben, zoals areaalverlies en versnippering door woningbouw en infrastructuur, de algemene achteruitgang van de insecten- en bodemfauna, bescherming op de trekroute van de vogels en – in afwachting van een predatieplan – de predatiedruk.

3.2 Gebiedsoverstijgende knel- en verbeterpunten (los van beheer en inrichting)

Vanuit de gebiedswerkgroep en de schriftelijke inbreng van enkele andere personen en partijen komen de volgende meer algemene verbeterpunten naar voren:

4. Voor een langere-termijn strategie zijn de volgende zaken van belang:
  - a. de betere weidevogelbedrijven zijn niet zelden bedrijven die binnen nu en tien jaar stoppen. Hoe waarborg je dat de bereikte resultaten daarna niet verloren gaan? Met andere woorden: hoe houd of maak je het weidevogelbeheer aantrekkelijk voor toekomstgerichte bedrijven? Het zou goed zijn om hiervoor instrumenten die verder reiken dan alleen verhoging van de vergoeding;
  - b. diezelfde vraag geldt eigenlijk voor de bedrijven die je nu graag bij het beheer wilt betrekken, maar die niet willen meedoen. Hoe trek je ze over de streep? Een verder intensiverende landbouw lijkt nauwelijks meer te 'verbinden' met weidevogels. Ook de grenzen tussen landbouw- en natuurgebied worden steeds 'harder';
  - c. elementen van het antwoord vormen:
    - markt en keten, die nu langzaam in beweging komen waar het gaat om biodiversiteit, en die veel meer kunnen doen aan prikkels in de beloningssfeer;
    - meer in zijn algemeenheid: nieuwe verdienmodellen voor weidevogelbeheer, voorbij het spoor van onkostenvergoeding;

- sterkere financiële prikkels ‘aan de achterdeur’ (bijv. hogere mozaïektoeslagen, ‘resultaatbeloning’ voor bedrijven met hoge reproductie) en ‘instappakketten’ voor intensievere bedrijven;
  - het beleid rond bodemdaling en klimaat, dat stuurt in de richting van vernatting (hopelijk met financiële prikkels);
  - langjarige garanties/contracten, zodat een bedrijf zijn toekomst meer solide (mede) kan baseren op natuurbeheer. Dit vergt ook duurzaamheid van beleid;
  - selectief (extra) grond toedelen om bedrijven extensiever te maken.
5. De ‘beleidsomgeving’ werkt niet altijd mee. Een paar voorbeelden:
- de instandhouding van (blijvend) grasland als basisbiotoop voor weidevogels is in de huidige vergroeningsvoorwaarden niet goed geregeld (er geldt alleen een instandhoudingsplicht op landelijk niveau). Wellicht gaat het klimaatbeleid hiervoor betere stimulansen bevatten;
  - de provincie wil nog 200.000 woningen bouwen. Een deel daarvan zal ongetwijfeld terecht komen in weidevogelrijk gebied. Datzelfde geldt voor windmolens en zonneweiden. In het verlengde daarvan: de planologische bescherming van weidevogelrijke gebieden is niet bijster ‘hard’. Verkend moet worden of er een andere status kan worden geïntroduceerd die ook voor boeren acceptabel is (c.q. geen ongewenste gevolgen met zich meebrengt);
  - de grutto en andere weidevogels zijn (als broedvogel) geen doelsoort in de Natura 2000-gebieden die tevens weidevogelreservaat zijn; ganzen, zwanen en eenden wel. Dit leidt niet zelden tot een beheer (langdurig hoog winterpeil, verruiging) dat nadelig is voor weidevogels;
  - waterschappen en provincie (Waterverordening) zijn niet altijd enthousiast (c.q. geven geen toestemming voor) peilverhoging (minder bergingscapaciteit), plas-dras (nutriëntenbelasting) of flauwe / natuurvriendelijke oevers.
6. Er is meer communicatie nodig over weidevogels naar het brede publiek. De grutto is weliswaar vogels van het jaar 2017 geworden, maar vrijwel niemand weet van de knelpunten voor vogels, boeren en terreinbeheerders. De betrokken partijen kunnen hierin een rol spelen, maar ook de overheid en de keten.
7. Om in te spelen op wat er straks op de veenweiden afkomt én om hun sturing op het beheer te versterken, moeten veel collectieven opnieuw een professionaliseringsslag maken.
8. Nogal wat weidevogelreservaten zijn te klein (soms maar enkele tientallen hectares), gerekend naar de huidige normen voor de omvang van een robuust weidevogelgebied, en er is vooralsnog geen taakstelling voor extra natuur in Zuid-Holland. In zulke gevallen zijn de kansen van die reservaten sterk afhankelijk van de randvoorwaarden voor weidevogels in de directe omgeving van het reservaat, c.q. op intensievere samenwerking tussen boeren en terreinbeheerders.
9. De monitoring van weidevogels kan sterk worden verbeterd; er is nu geen compleet beeld van dichtheden en trends. Dit is een onderwerp dat in het actieplan ruime aandacht zal krijgen.

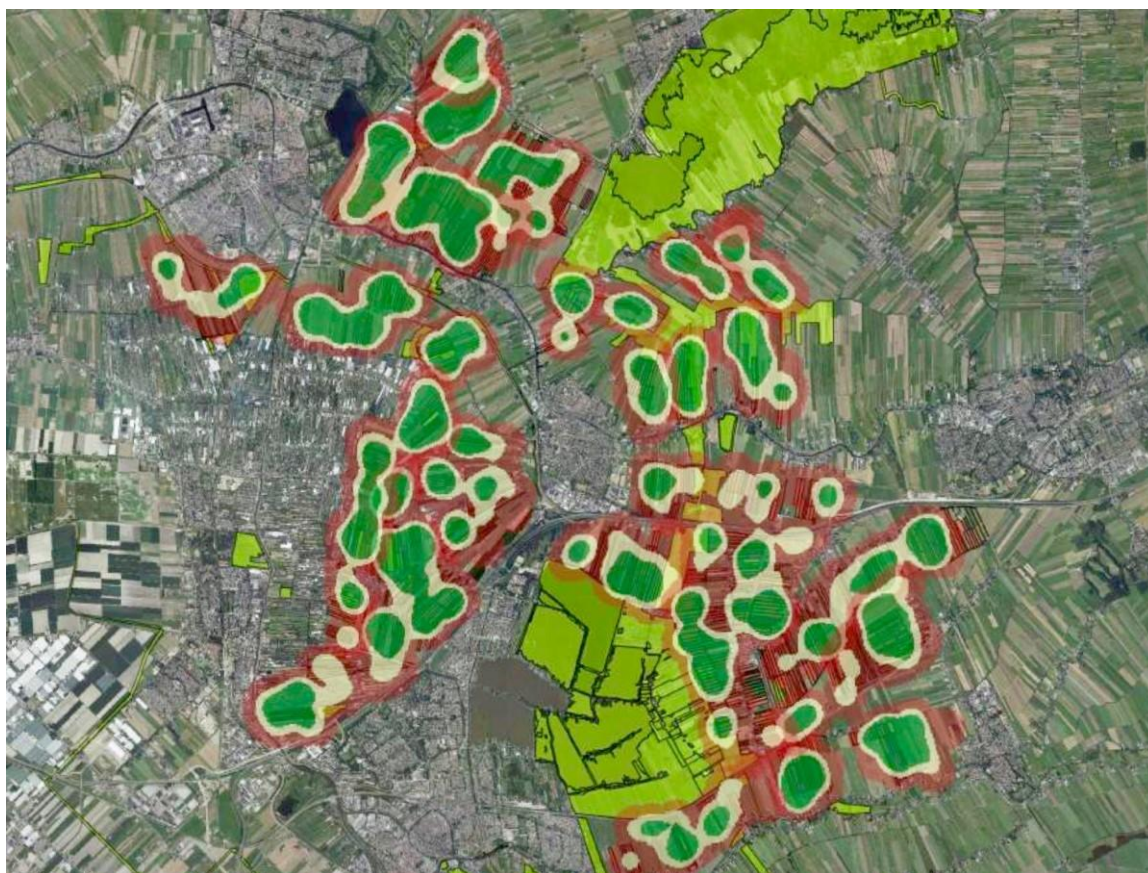
3.3 Verbeterpunten inrichting en beheer

3.3.1 Algemene strategie

1. De akker- en zeker de bollenvogels vormen binnen de noordrand nog steeds een enigszins ‘blinde vlek’. De hierna volgende punten gaan primair over weidevogels, maar de beheerstrategie wordt de komende jaren sterker mede op deze biotopen gericht en op de synergie tussen gras- en bouwland – juist gebieden met een gemengd grondgebruik kunnen een interessante afwisseling bieden van de benodigde biotopen (broed- en foerageergelegenheid, rust en dekking).
2. Hoewel volgens “Beheer op Maat” de abiotische omstandigheden lang niet altijd overal even geschikt zijn, worden de inspanningen primair gericht op de huidige weidevogelkernen (hotspots), waar de biotoop vervolgens geschikter wordt gemaakt door gerichte inzet van ‘zwaar beheer’, en

dan met name van vernattingsmaatregelen (plas-dras en peilverhoging) en kruidenrijk grasland. In het Groene-Klavergebied is een selectie gemaakt van pakweg twaalf 'topgebieden' (waaronder drie natuurgebieden en hun omgeving) waarop de inspanningen primair worden gericht. In het gebied van het collectief Rijn & Gouwe Wiericke, waar in het verbeterplan van 2017 elf kernen waren geselecteerd voor opschaling van het beheer, zijn nu alle (ongeveer 30) hotspots daarvoor aangewezen. Omdat sommige kernen relatief klein zijn, is de inspanning er mede op gericht om hotspots met elkaar te verbinden (zie de kaart op de volgende bladzijde). Met de vuistregels voor de arealen 'kuikenland' en het aandeel kruidenrijk grasland daarin kan voor elk gebied vrij gemakkelijk worden berekend hoeveel 'gruttoland' toereikend is voor de beoogde populatie.

3. Ter bevordering van robuuste hotspots kunnen de overheden (provincie, gemeente, waterschappen) een actiever 'groen grondbeleid' voeren. Kansrijke voorbeelden daarvan zijn nu de Boterhuispolder, de Zoetermeerse Meerpolder en polder Bloemendaal. Die aanpak kan wellicht ook op andere plekken worden toegepast. Interessante optie daarbij is ook het verpachten van overheidsgronden door het collectief, zoals dat in de Krimpenerwaard gebeurt.
4. Sommige weidevogelreservaten hebben – door diverse oorzaken – ingeboet aan geschiktheid als weidevogelbiotoop, soms ten gunste van andere soorten (zie terug). Het streven is erop gericht om hun kwaliteit weer te versterken in samenhang met die van de omliggende landbouwgronden. Daarvoor is het soms (bijv. Duivenvoordse en Veenzijdse polder) wel nodig dat de provincie ze weer een weidevogelstelling toekent of dat op zijn minst de voor weidevogels soms negatieve uitstralings-effecten (vos, kraai) worden ingeperkt.
5. De intensivering van het beheer vindt op enkele plekken plaats in kernen die nu buiten de begrenzing van het ANLb-leefgebied open grasland liggen, maar die (met gericht beheer) interessant zijn voor de grutto. Dat is bijvoorbeeld het geval rond De Wilck, dat door natuurgericht beheer van de schil eromheen aan robuustheid en betekenis kan winnen.

*Kaartbeeld van de weidevogelkernen in het gebied van Rijn & Gouwe Wiericke
(met het dorp Bodegraven exact in het midden van de kaart)*

6. In het gebied van de Hollandse Venen ligt weliswaar weinig 'kuikenland', maar hier staat de kievit centraal. Die stelt andere eisen aan zijn biotoop en aan het beheer. Streven is om deze soort te bedienen met verbetering van de nestbescherming (akkerbouwers stimuleren om nesten laten zoeken en er omheen te werken) in combinatie met kuikenmaatregelen in de directe omgeving (kruidenrijke randen, beweidingsbeheer, plas-dras).

3.3.2 Verbeteringen inrichting

Waar het gaat om de gebiedsinrichting, zijn er in landbouwgebied vijf speerpunten:

1. Vernatting, door zowel de aanleg van 42 nieuwe plas-draslocaties (24 bij Rijn & Gouwe Wiericke, 15 bij De Groene Klaver, 3 in de Hollandse Venen) als door selectieve verhoging van het waterpeil (op 5,5 ha).
2. Creëren van kruidenrijk grasland, zowel volvelds (38 ha) als in de vorm van kruidenrijke randen (13 km = circa 3 ha), grotendeels door nieuwe aanleg (inzaai), deels door verschalingsbeheer of doorzaai.
3. Aanleg van natuurvriendelijke oevers (circa 6,5 km). Deze vormen een versterking van zowel het leefgebied open grasland als het leefgebied natte dooradering. In Bodegraven-Noord ligt een voorstel voor aanleg van NVO's ter versterking van het NNN (weidevogels, botanisch grasland en slootleven).
4. Voor zover dit tot de inrichting kan worden gerekend: de Hollandse Venen wil investeren in de aanschaf van 50 speciale (sleepslang-geleidende) nestbeschermers.
5. Vergroten van de openheid en tegelijk verkleinen van de predatiedruk en verstoring door:
  - het verwijderen (of sterk terugsnoeien) van ongewenste beplanting. In het Rijn & Gouwe Wiericke-gebied gaat het om 9 bosjes en 100 hoge bomen. In het Groene-Klavergebied gaat het met name om de beplanting rond de NAM-locatie. Bij het verwijderen of terugzetten zal uiteraard rekening worden gehouden met eventuele andere natuurwaarden van de betrokken beplanting;
  - predatie-beperkende maatregelen (vangkooien, vossenrasters, aanschaf warmtebeeldkijker etc.);
  - plaatsen van ganzenrasters.

Voor het gebied van de Groene Klaver is een overzicht gemaakt van de gewenste inrichtings- en beheermaatregelen per deelgebied (bijlage 1). Omdat een deel van de investeringen (bijv. pompen, rasters, vangkooien) periodiek onderhoud of anderszins arbeid vergt, is hiervoor in de begroting van de jaarlijkse kosten (§ 5.1) een post opgenomen.

Voor de natuurgebieden met weidevogelbeheer zijn verbeteropgaven geformuleerd voor 13 van de 15 gebieden. De samengevatte prioriteiten per gebied (zie de specificatie in bijlage 2):

- a. Vosse- en Weerlanerpolder (ZHL): verminderen recreatiedruk door beperken/wijzigen ontsluiting, afplaggen van één perceel, aanschaf van twee plas-draspompen en intensivering van de bestrijding van storingssoorten.
- b. Voorofsche polder (ZHL): plaggen van twee percelen, aanleg van weidevogelgreppels en plas-draslocaties, ophogen van dammen en herstel van damhekken, en wijzigen ontsluiting.
- c. De Wilck (SBB). Intensiveren beheer, verbeteren begreppeling en bewerkbaarheid, intensiveren baggerwerk in enkele brede watergangen, verlagen hoge winterpeilen.
- d. Polder Stein (incl. Broekvelden en Vettenbroek) (SBB): bestrijden verruiging, aanleg flauwe slootoevers, inrichten van enkele percelen als plas-dras.
- e. Polder Westeinde (SBB): optimalisatie van de waterhuishouding, verbetering van de toegankelijkheid, de infrastructuur en (plaatselijk) de begreppeling.

- f. Zaanse Rietveld (SBB): dit gebied heeft primair een moerasdoelstelling en heeft voor weidevogels momenteel beperkte betekenis door verruiging (pitrus) en recreatieve druk (wandelaroute). Wel bestaat de wens om een apart peilvak te maken voor het land rondom de plas en hier de verruiging ongedaan te maken.
- g. Duivenvoordse en Veenzijdse Polder (SBB): deze heeft nu primair een botanische doeltelling en is voor de weidevogels (behalve de wulp) van beperkte betekenis. Deze betekenis kan toenemen door het wegwerken van verruiging (pitrus), gerichte vernatting en verschraling van graslanden. Omdat er veel vossen zitten waarvan de aanpalende weidevogelgebieden last hebben, wordt ingezet op predatiebeheer.
- h. In en rond de Kagerplassen heeft SBB vier natuurgebieden. Twee daarvan (Lakerpolder en Kogjespolder) zijn op orde, voor de andere twee zijn verbeteropgaven geformuleerd:
  - Zwanburgerpolder: bestrijding verruiging met pitrus door (extra) maaien en begreppelen;
  - Waterloospolder: perceel plas-dras zetten met een zonnepomp.
- i. Bovenlanden, zuidelijk deel (NM): geschikter maken van perceelsdelen voor weidevogels door uitbaggeren en herprofilen van waterlopen en oevers.
- j. Bodegraven-Noord (NM): herinrichting peilvakken, aanpassen pachtvoorwaarden op weidevogelland. Daarnaast inrichting van hooiland, nat schraalland en kruiden- en faunairijk grasland dat een functie heeft voor weidevogels.
- k. Meijegraslanden (NM): experimenteel herinrichting peilvak.
- l. Ruygeborg (NM): herinrichting peilvakken

3.3.3 Verbeteringen beheer

Ten aanzien van het beheer liggen er de volgende speerpunten:

- 6. Selectieve uitbreiding van de oppervlakte 'zwaar beheer', met name in het gebied van Rijn & Gouwe Wiericke, maar in iets mindere mate ook in de twee andere gebieden. De uitbreiding komt in totaal op zo'n 200 ha, zodanig dat er voldoende kwalitatief kuikenland aanwezig is om de bestaande populatie te bedienen. De extra oppervlakte wordt primair gesitueerd in en rond de bestaande hotspots.
- 7. Uitbreiding van de oppervlakte kruidenrijk grasland (beheercomponent). Het gaat in totaal om zo'n 45 ha, deels in de vorm van kruidenrijke randen en natuurvriendelijke oevers.
- 8. Uitbreiding van de oppervlakten plas-dras (beheercomponent) en hoog peil, in totaal met zo'n 20 ha.
- 9. Het reguliere maaidatumbheer leidt lang niet altijd tot goed kuikenland. Daarom wordt er meer differentiatie aangebracht in het zwaar beheer, met name door:
  - een groter aandeel beweidingsbeheer (voorbeweidings en extensieve beweiding);
  - introductie van een bemestingsverbod (behalve voor ruige mest) voor de eerste snede.
- 10. Een beter afstemming tussen het beheer binnen en buiten natuurgebieden. Meer specifiek kan rondom De Wilck en Westeinde een schil van optimaal weidevogelbeheer (en -biotoop) worden gecreëerd. In het geval van De Wilck moet de provincie hiervoor dan wel de mogelijkheden scheppen (het gebied ligt grotendeels buiten de ANLb-begrenzing).
- 11. Vernieuwing van het agrarisch natuurbeheer in de Bollenstreek, c.q. bieden van een structurele basis voor de bescherming. Het gebied is nu weliswaar begrensd voor toepassing van het ANLb, maar er wordt geen (actief) beheer meer toegepast. Toch is dat voor sommige soorten wel degelijk gewenst:
  - voor de Kievit: meer voedselaanbod (insecten) door aanleg en beheer van kruidenrijke randen;
  - ontwikkeling en toepassing van een maatwerk-pakket voor de patrijs. ANV Geestgrond heeft hiertoe het *Projectplan Patrijs* opgesteld, waarin samen met bollentelers zal worden gewerkt

aan gerichte maatregelen voor het vergroten van voedselaanbod in de wintermaanden en van het voedselaanbod voor kuikens in de zomermaanden;

- op basis van deze pilot zullen selectieve beheermaatregelen worden uitgerold die onder het ANLb worden gefinancierd.

De Hogeveensepolder bij Noordwijkerhout is bestempeld tot “proefgebied toekomstbestendig bollenlandschap” door een samenwerkingsverband van diverse partijen en kan als model dienen voor andere gebieden. De beoogde ‘regiodeal’ heeft geen doorgang gevonden, maar de samenwerking wordt voortgezet.

12. Terugdringen van de predatiedruk. Er is weliswaar meer onderzoek nodig naar de rol van de verschillende predatoren (zie verderop), maar hierop moet een slagvaardige aanpak niet hoeven wachten. Vos, kraai en verwilderde kat lijken de grootste problemen te veroorzaken. Een gezamenlijk gedragen predatiebeheerplan (zie § 3.4) zit in de planning. Vooruitlopend daarop is het gewenst dat:

- de collectieven investeren in preventieve maatregelen (verwijderen van predatiehaarden, plaatsen rasters, publieksvoorlichting m.b.t. huisdieren);
- de WBE's inzetten op verdere regulering van aantallen (wegvangen, schieten etc.). De WBE's hebben reeds toegezegd om hieraan binnen de wettelijke kaders te willen meewerken en eigen menskracht en materieel (bijv. wildcamera's) te willen inzetten;
- de provincie de wettelijke kaders verruimt (o.a. mogelijkheid afschieten verwilderde katten herintroduceren, mogelijkheden gebruik lichtbak voor vos verruimen).

3.4 Overige verbeterpunten

1. Ten aanzien van de weidevogelvrijwilligers spelen de volgende verbeterpunten:
  - a. het aantal vrijwilligers moet grofweg worden verdubbeld. Als drones op grotere schaal worden toegepast, hoeven zij weliswaar wat minder het veld in, maar zou het mooi zijn als hun rol verschuift naar die van aanspreekpunt en begeleider van de grondgebruiker ('beheerregie') en tegelijk een groter aantal van hen een rol kan spelen in de monitoring. De oudgedienden onder de vrijwilligers moeten nog sterker worden gestimuleerd om de nieuwe aanwas onder hun hoede te nemen;
  - b. in het verlengde daarvan is bijscholing nodig: op het gebied van monitoring, drone-besturing en vooral ook over de werking van het ANLb (nut en ligging van de beheermozaïeken, systeem van betaling etc.) en de dilemma's waarmee boeren zitten, zodat ze een volwaardige(r) gesprekspartner aan de keukentafel kunnen zijn;
  - c. in de Bollenstreek kan de coördinatie van de vrijwilligers beter verlopen als er meer tijd, geld, mankracht en scholing beschikbaar komt. De Groene Motor geeft aan de coördinatie te willen overnemen.
2. De collectieven willen enkele drones aanschaffen ten behoeve van zowel een effectievere bescherming als een bijdrage aan de (beheer)monitoring, en enkele dronepiloten opleiden.
3. Er is veel meer aandacht en geld nodig voor communicatie: van de collectieven met hun leden-grondgebruikers, met loonwerkers die steeds vaker bemesting, gewasoogst en slotwerk verzorgen, tussen collectieven (c.q. boeren) en terreinbeherende organisaties, tussen collectief, boer en vrijwilliger, tussen collectief en WBE, met relevante overheden (provincie, waterschap, gemeenten) etc. Het is zaak hiervoor een gedegen communicatieplan op te stellen.
4. In het bijzonder kunnen boeren en TBO's veel van elkaar leren. Er moet sterker worden ingezet op kennisdeling.
5. Er is onderzoek nodig naar:
  - a. de predatieverliezen en de rol van de verschillende predatoren daarin. Dit moet de basis vormen voor een gezamenlijk gedragen predatiebeheerplan;

- b. de beschikbaarheid van voedsel voor adulte en jonge vogels, en de meest efficiënte manieren om het voedselaanbod te verhogen.
6. De monitoring moet worden verbeterd (zie terug).

4. Wie is aan zet?

In de tabel hieronder is een samenvatting gemaakt van de gewenste acties waarbij steeds is aangegeven welke partijen daarbij aan zet zijn.

Acties versus actoren

	collectief	TBO	vrijwilligers / DGM	provincie	waterschap	WBE
verbeteren inrichting	+	+		+	+	
uitbreiding en verbetering beheer	+	+		+		
verminderen predatiedruk	+		+	+		+
werving en opleiding vrijwilligers	+		+	+		
betere afstemming beheer landbouw- en natuurgebied	+	+		+		
communicatie en educatie	+	+	+	+	+	+
aanpassen begrenzings ANLb	+			+		

5. Kostenbegroting

Hierbij is een onderscheid gemaakt in:

- jaarlijks terugkerende kosten (voor bijv. beheer);
- eenmalige kosten zoals investeringen.

De uitvoeringskosten (overhead) zijn in de onderstaande bedragen inbegrepen.

5.1 Jaarlijkse extra kosten landbouwgebied

Rijn & Gouwe Wiericke: € 263.700,-, te weten:

- extra 'zwaar beheer': 150 ha à € 800,- (maatregelmix) = € 120.000,- per jaar
- 15 ha plas-dras à € 1.500,- = € 22.500,-
- 26,5 km beheer kruidenrijke oever + natuurvriendelijke oever (3 m breed) = 8 ha à € 1.350,- = € 10.800,-;
- extra last-minutebeheer (buiten de hotspots): € 26.000,-;
- extra monitoring en onderzoek (intensievere monitoring hotspots, monitoring predatoren, onderzoek nestpredatie, monitoring kruidenrijkdom, gebruik drone): € 39.400,-
- extra begeleiding, communicatie, scholing etc.: € 45.000,-

Groene Klaver: € 109.000,-, te weten:

- 10 ha plas-dras à € 1.500,- = € 15.000,-
- 30 ha kruidenrijk grasland à € 1.250,- = € 37.500,-
- extra last-minute beheer (buiten de hotspots): € 15.000,-
- akkervogelbeheer Bollenstreek: € 50.000,- (stelpost);
- onderhoud investeringen (pompen, rasters etc.): € 32.000,-
- monitoring: € 24.500,-

Hollandse Venen: € 7.000,-, te weten:

- extra kuikenland: 10 ha x € 400 = € 4.000,-
- kruidenrijke randen: 2 ha x € 1.500 = € 3.000,-

Totaal Noordrand: € 444.700,-

5.2 Jaarlijkse extra kosten natuurgebied

De twee activiteiten die raken aan het beheer van de weidevogelreservaten zijn de intensivering van het terugdringen van probleemkruiden, c.q. verruiging, en de intensivering van het baggerwerk. Deze posten zijn meegenomen onder de eenmalige kosten.

5.3 Eenmalige kosten landbouwgebied

Rijn & Gouwe Wiericke: € 979.000,-, te weten:

- Plas-dras: 24 locaties inrichten € 164.000,-
- Aanleg natuurvriendelijke oevers: 6.500 m à € 50,- = € 325.000,-
- Aanleg kruidenrijke oevers: 20 km = € 341.000,-
- aanleg kruidenrijk grasland: 8 ha = € 20.000,-
- Verwijderen 100 hoge bomen, 4 bosjes en 2 bruggen: € 40.000,-
- Expertise/onderzoek: € 39.000,-
- Opstellen predatiebeheerplan: € 50.000,-

Groene Klaver: € 681.000,-, te weten:

- 15 plas-draslocaties: € 46.500,-
- 15 ha kruidenrijk grasland nieuwe aanleg: € 18.000,-
- 15 ha idem, verbetering/ doorzaai: € 9.000,-
- hoog peil (aanpassen polderpeil), 5 locaties: € 102.000,-
- beperken verstoring: € 160.000,- (inventarisaties € 80.000,-, uitvoering € 80.000,-)
- ganzenrasters (investeringscomponent) € 12.500,-
- predatiebeheer (vangkooien, vossenrasters, warmtebeeldkijkers etc.): € 34.600,-
- aanschaf 2 drones, om de vijf jaar (over tien jaar): € 120.000,-
- uitvoering projectplan Patrijs (Bollenstreek; ontwikkeltraject): € 128.500,-
- opstellen predatiebeheerplan: € 50.000,-

Hollandse Venen: € 132.500,-, te weten:

- Tijdelijk ophogen waterpeil in sloten; plaatsen damwanden. Kosten: PM.
- Greppel plas-dras: 3 pompen à € 3.000,- = € 9.000,-
- Waterbakken voor de koeien: 3 x € 3.000,- = € 9.000,-
- Plaatsen vossenraster: 10 ha = 3 km x € 2.000,- = € 6.000,-
- Plaatsen vangkooien: 6 st. x € 200 = € 1.200,-
- Verwijderen houtopstanden: 5 dagen x 4 man = € 5.000,-
- Aanschaf nestbeschermers: 20 stuks x € 50 = € 1.000,-
- Aanschaf 'eierwaaiers': 140 x € 10,- = € 1.400,-
- Promotiemateriaal, borden voor de deelnemers: 30 x € 30 = € 900,-
- Opleiding drone-piloten: 4 x € 1.500,- = € 6.000,-
- Aanschaf drone: € 35.000,-
- Materialen voor monitoring (o.a. tablets): € 8.000,-

- opstellen predatiebeheerplan: € 50.000,-

Totaal eenmalig Noordrand: € 1.792.500,-

5.4 Eenmalige kosten natuurgebied

- Er zijn tot dusverre kosten bekend voor vier gebieden (De Wilck, Polder Westeinde, Polder Stein en het zuidelijk deel van de Bovenlanden), die tezamen € 370.000,- bedragen (zie bijlage 2).
- Voor twee gebieden (Zwanburgerpolder, Waterloospolder) is in overleg met SBB een bescheiden stelpost opgenomen.
- Vier gebieden (Kogjespolder, Lakerpolder, Zaanse Rietveld, Duivenvoordse en Veenzijdse polder) hebben geen verbeteropgaven of althans geen verbeteropgaven die aan een weidevogeldoelstelling kunnen worden toegerekend.
- Drie gebieden (Bodegraven-Noord, Meijegraslanden en Ruygeborg) hebben wel verbeteropgaven, maar de kosten daarvan zijn al opgenomen in lopende budgetten en programma's.
- Van twee gebieden met verbeteropgaven (Vosse- en Weerlanerpolder, Voorofsche Polder) zijn de kosten nog niet bekend. Als we voor deze gebieden als stelpost € 100.000,- per gebied opnemen, komt er € 200.000,- bij.

Inclusief stelposten bedragen de totale kosten € 580.000,-. Dit zijn allemaal inrichtingskosten.

5.5 Totale kosten

Een deel van de posten is als stelpost opgenomen, maar het voorlopige totaal komt op (afgerond op duizenden euro's):

- jaarlijkse extra beheerkosten: € 445.000,-
- extra eenmalige kosten: € 2.373.000,-

NOORDRAND	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
6. Extra beheer en verzwarende beheer landbouwgebied	304.000
7. Extra beheer natuurgebied	--
8. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	32.000
9. Extra monitoringsinspanningen (weidevogels + predatoren)	64.000
10. Extra communicatie- en educatie-activiteiten	45.000
Totaal jaarlijkse kosten	445.000
Eenmalige kosten	
6. Inrichtingskosten landbouwgebied	1.305.000
7. Inrichtingskosten natuurgebied	580.000
8. Opstellen predatiebeheerplannen (incl. eventueel onderzoek)	150.000
9. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	331.000
10. Communicatie en educatie	7.000
Totaal eenmalige kosten	2.373.000

Bijlage 1. Verbeteringen en kosten Groene Klaver per weidevogelkern

- ten oosten van Warmond en bij eendenkooi Warmond (ten westen van Kagerplas)**
 weidevogels bij DGK recent bekend geworden uit monitoring door derden
 buiten begrenzing grasland, geen beheer
 grenzend aan kansrijke populaties
 storende factoren: waarschijnlijk predatie vanuit meerdere bosschages
Meer info verkrijgen over weidevogels en geschiktheid gebied?
- Zwanburgerpolder**
 weidevogels recentelijk gemonitord, meerdere 'hotspots'
 verbeterd agrarisch natuurbeheer (extensieve beweiding, kruidenrijk grasland en plas-dras, uitgesteld maaien met verschillende maaidata. Beheer ondersteund door Staatsbosbeheer.
 storende factoren: predatiedruk, ganzen en toenemende recreatiedruk aan zuidkant.
Maatregelen:
bosschages inventariseren en beheren (nu in handen van SBB, hakhoutvrijwilligers en agrariërs)
predatoren en ganzen beheren, rasters tegen ganzen (begroot in Verbeterplan) en zo nodig vangkooien kraai toepassen
recreatie monitoren / begeleiden (zo nodig maatregelen in broedseizoen)
- gebied Ade-Rijpwetering ten noorden van Provinciale weg**

  - goed weidevogelgebied, geen dekkende monitoring
  - veel en gevarieerd beheer, recentelijk nog verbeterd met plas-dras en kruidenrijk grasland. Nog meer verbeteringen aangekondigd (met name belangstelling voor plas-dras)
  - storende factoren: weliswaar veel uitgesteld maaien maar veel op één datum. Predatie valt nog mee maar neemt toe. ganzen plaatselijk ook talrijk.

Maatregelen:
monitoring stimuleren / inhuren
bosschages beheren (gebied is wel vrij open)
predatie beheren, rasters en vangkooien toepassen
zonnepompen beschikbaar stellen (1, mogelijk 2x)
toeslag op gespreid maaien 'ontwerpen'.
- gebied Boterhuispolder**

  - in het verleden goed weidevogelgebied. Uit recente rapportage (Van der Goes & Groot) blijkt de actuele stand betrekkelijk laag (ondanks het rijke verleden en schijnbaar goede gebiedscondities).
  - gevarieerd beheer maar wat versnipperd in enkele blokken. Kans op verdergaande verbeteringen vanwege plannen voor 'weidevogelreservaat op agrarische basis'. Deels ook al gerealiseerd op basis van 'voorwaardelijke pacht'. Mogelijk meer beheer en ideeën om pachtconstructies via rentmeester te realiseren.
  - storende factoren: predatie onbekend, toenemende recreatiedruk vanwege fiets en wandelpaden dwars door weidegebied.

Maatregelen:
monitoring weidevogels en predatie opzetten
meer beheer (rekening houden met uitbreiding gebiedsaanvraag)
recreatie monitoren / begeleiden (zo nodig maatregelen in broedseizoen)
- gebied Ade-Rijpwetering tussen Provinciale weg en A4**

  - goed weidevogelgebied
  - ingetekend beheer kan gevarieerder maar de grootste deelnemer doet wel aan last-minute beheer. Kans op uitbreiding met plas-dras.
  - storende factoren: werkzaamheden hoogspanningsleiding. Predatie onbekend.

*Maatregelen:
meer monitoring
zonnepompen beschikbaar stellen (1, mogelijk 2x)*

Vlietpolder

- naar verluidt goed weidevogelgebied (niet goed bekend, weinig legselgegevens, geen monitoring)
- gevarieerd beheer maar wat versnipperd in meerdere blokken.
- storende factoren: predatie? In zuidelijk deel veel bomenlanen / bosschages

*Maatregelen:
meer monitoring
bosschages beheren
vangkooien toepassen?
meer beheer afsluiten
gebied kan mogelijk versterkt worden met uitbreiding begrenzings naar oost en west. In het westelijk deel is vraag naar agrarisch natuurbeheer.*

gebied Papewegse en Zuidwijksche polder

- goed weidevogelgebied met meerdere 'hotspots'
- gevarieerd beheer, recentelijk nog verbeteringen gepland met aan de noordoostkant gedeeltelijk opzetten polderpeil, kruidenrijk grasland.
- storende factoren: Toenemende predatie. Wegenaanleg noordoostkant.

*Maatregelen:
bosschages beheren
rasters en vangkooien toepassen*

gebied Duivenvoordse en Veenzijdsche polder

- voorheen goed weidevogelgebied, deels van SBB
- niet veel en weinig gevarieerd agrarisch natuurbeheer
- storende factoren: veel bos, sterk toegenomen predatie, SBB haakt af t.a.v. weidevogelbeheer

*Maatregelen:
bosschages beheren
rasters en vangkooien toepassen
beheer verzwaren*

gebied Westeindse polder

- goed weidevogelgebied, deels Staatsbosbeheer met agrariërs als gebruiker (hooien)
- veel en gevarieerd beheer, recentelijk nog verbeterd met plas-dras op perceel SBB maar nog niet naar wens. Nog meer verbeteringen aangekondigd (met name belangstelling voor plas-dras en deelnemer die wil verzwaren). mogelijk een nieuwe deelnemer met goede weidevogelstand.
- storende factoren: weliswaar veel uitgesteld maaien maar veel op één datum. Predatie. Pitrus in nattere delen SBB. Ganzen. Waterbeheer SBB.

*Maatregelen:
(meer) monitoring stimuleren
bosschages beheren (gebied is wel vrij open)
rasters en vangkooien toepassen
zonnepompen beschikbaar stellen*

gebied rond De Wilck

- goed weidevogelgebied SBB (hoogstens plaatselijk wat te diep voor weidevogels)
- weinig agrarisch natuurbeheer. Recentelijk wel belangstelling van grote deelnemer met percelen grenzend aan De Wilck. Uitgesteld maaien.

- storende factoren: agrarisch gebied in de omgeving deels sterk geïntensiveerd. Over predatie weinig bekend. SBB had ook werkzaamheden waterbeheer gepland voor De Wilck.

Maatregelen:

weidevogelvrijwilligers aantrekken voor monitoring

bosschages beheren (gebied is wel vrij open)

rasters en vangkooien toepassen?

Zoetermeerse Meerpolder.

- weidevogelgebied met meerdere 'hotspots'
- aan de oostkant veel en gevarieerd beheer, recentelijk nog verbeterd met plas-dras en kruidenrijk grasland. Aan de westkant een hoek met minder gevarieerd beheer. Veel weidevogels buiten ANLb-begrenzing (ten zuiden van percelen agrarisch natuurbeheer). Hier zijn plannen in de maak voor een weidevogelreservaat op basis van agrarisch natuurbeheer (net als in de Boterhuispolder).
- storende factoren: intensief beheer, grote drooglegging, steile oevers

Maatregelen:

monitoring bevorderen

bosschages beheren

rasters en vangkooien toepassen

voorwaardelijke pacht

Grote Drooggemaakte Polder

- meerdere 'hotspots'
- redelijk veel beheer maar weinig zwaar beheer, niet zo gevarieerd.
- storende factoren: weliswaar veel uitgesteld maaien maar veel op één datum.
- Predatie valt nog mee maar neemt toe.

Maatregelen:

monitoring stimuleren

bosschages beheren

rasters en vangkooien toepassen

meer aandacht voor last-minute beheer

Bijlage 2. Verbeteringen natuurgebieden (per gebied)

Vosse- en Weerlanerpolder (17.5 ha), Hillegom

1. Er loopt een struinp pad door het gebied. Dit pad is buiten het broedseizoen geopend. Helaas maken mensen en honden ook gebruik van dit pad in het broedseizoen. Dit heeft een ernstige verstoring van de broedende weidevogels tot gevolg. Het is dat ook gewenst om het struinp pad op te heffen en de wandelbruggetjes te verwijderen uit het gebied.
2. Bovenstaande verstoring gebeurt ook via de toegangsdammen van percelen. De gewenste situatie is om 2 ingangen voor het gebied te maken aan de uiterste zijden van het gebied. De percelen worden op de kopse einden door middel van dwarsdammen met elkaar verbonden. Hiervoor moeten 4 toegangsdammen verwijderd worden en 3 dwarsdammen aangelegd.
3. Het gebied ten noorden van de Vosse- en Weerlanerpolder is ook rijk aan weidevogels, maar wordt er niet naar beheerd. Een makkelijke stap tot bescherming van weidevogels zou zijn om die polder in een weidevogelvriendelijk natuurbeheer te plaatsen of te verwerven door ZHL.
4. Eén perceel (1.2 ha) in het midden van de polder heeft een grote drooglegging en is rijk aan storingssoorten. Dit perceel kan afgeplagd worden. De open schrale vegetatie die ontstaat is een welkome afwisseling binnen de polder en een ideale vegetatie voor kuikens van weidevogels.
5. 2 extra plasdraspompen met 4 zonnepanelen om weidevogelgreppels gedurende het broedseizoen nat te houden en zo meer kuikenhabitat te creëren.
6. Door het ontbreken van het struinp pad kan de natuurbeleving van de polder minder worden ervaren. Een uitkijktoren aan de zuidkant van het gebied kan dit gevoel compenseren. Bovendien is het gebied dan in het broedseizoen beter zichtbaar voor het publiek. Hiervoor kan eventueel het hout van het struinp pad gebruikt worden, om kosten te besparen. De toren dient 6-7 meter hoog te worden met 2 etages. Optie is om een informatiepaneel en een verrekijker bij de toren te plaatsen.
7. Op een aantal percelen staan veel storingssoorten, waaronder pitrus, maar ook ridderzuring. Met name pitrus heeft een negatief effect op weidevogels. Tevens is het moeilijk deze gebieden te verpachten en mee te laten maaien. Extra bestrijding van storingssoorten door de pachter gaat moeizaam en brengt meerkosten met zich mee. Extra financiën om efficiënt en consequent storingssoortenbeheer uit te voeren is dan ook gewenst.

Geschatte investering: niet bekend. Stelpost gehanteerd van € 100.000,-.

Voorofsche Polder (31.3 ha), Boskoop

1. Recht achter de manege liggen 2 hoge percelen (1.6 ha) die rijk zijn aan storingssoorten (Ridderzuring). Deze percelen liggen in de weidevogelkern, maar zijn vanwege het beheer door paarden arm aan weidevogels. De gewenste situatie is om deze 2 percelen te plaggen om zo in de weidevogelkern een robuuste vegetatie voor kuikens te krijgen.
2. Aan de noordkant van het gebied liggen 2 brede percelen. Hier is de gewenste situatie om 2 weidevogelgreppels aan te leggen en te voorzien van 2 plasdraspompen, voorzien van 4 zonnecollectoren per pomp
3. Ten noorden van de manege aan de rand van het gebied ligt een klein eilandje. Dit eilandje is lastig te bereiken en derhalve gevoelig voor verruiging. De gewenste ingreep is dan ook het eilandje tot onder de waterspiegel af te graven.
4. De dammen (ongeveer 35) in het gebied zijn in slechte staat. Voor de beheerbaarheid van het gebied moeten de dammen opgehoogd worden. Dit kan gedaan worden met de vrijkomende grond van bovenstaande punten 1 t/m 3 aangevuld met *repack*.
5. Ook de hekken op de dammen zijn in slechte staat. Gewenst is om, als de dammen toch vernieuwd worden, ook de hekken erop te vernieuwen. Hierdoor blijft het vee op de gewenste plaats.
6. Geregeld lopen paarden van de eigendomspercelen van de manege op de achterliggende weidevogelpercelen. De gewenste situatie is om de tussendammen weg te halen en zo een scheisloot te maken tussen de verschillende eigendommen.

Geschatte investering: niet bekend. Stelpost gehanteerd van € 100.000,-.

De Wilck (115 ha)

De Wilck is een reservaat in het open veenweidegebied tussen Zoeterwoude en Hazerswoude en fungeert als belangrijk opvanggebied voor winterganzen en kent een rijke weidevogelstand met hoge dichtheden voor de

belangrijkste soorten. De aantallen zijn stabiel. Om het gebied zit intensieve landbouw waardoor het weidevogelbelang van De Wilck alleen maar verder toeneemt. De Wilck kent achterstand op perceelsniveau, de begreppeling en bewerkbaarheid laat te wensen over en is minder geschikt voor de huidige mechanisatie. Verder is sprake van baggerachterstand in enkele brede watergangen. Door hoge winterpeilen is sprake van kanterosie.

Geschatte investering: € 100.000

Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (711 ha, incl. ca 175 ha water)

Polder Stein is een polder in de omgeving van Reeuwijk en heeft een eigen waterhuishouding. Het gebied heeft zowel een natura 200o als een weidevogeldoelstelling. De huidige weidevogelstand is redelijk tot goed.

Ontsluiting en bewerkbaarheid zijn goed.

De polder heeft te maken met toenemende verruiging mede veroorzaakt door relatief hogere zones langs de sloten (holle percelen) Profileren van deze verruigde zones d.m.v. de aanleg van flauwe slootoevers kan de verruiging beheersbaar maken.

Tevens is het nuttig in de polder enkele percelen in te richten als plas/dras. Dit laatste is ook van toepassing in de aangrenzende polder Lang Roggenbroek.

Geschatte investering: € 100.000

Polder Westeinde (52 ha)

Weidevogelreservaat in de omgeving van Den Haag langs de A12 met een duidelijke weidvogelpotentie, op dit moment een matige populatie. Recent is een enclave in eigendom verworven waardoor het reservaat met het losliggende SBB eigendom kan worden verbonden.

De geschiktheid voor een stabiele en grotere weidevogelpopulatie zal hierdoor sterk toenemen omdat het geheel van een geschikt waterpeil kan worden voorzien. Naast optimalisatie van de waterhuishoudkundige inrichting dient de toegankelijkheid en infrastructuur te worden verbeterd t.b.v. de huidige mechanisatie.

Daarbij dient op een aantal percelen de begreppeling te worden geoptimaliseerd.

Geschatte investering: € 100.000

Zaanse Rietveld (43 ha)

SNL-beheertype moeras. Huidige betekenis voor broedende weidevogels is op dit moment gering met jaarlijks een enkele broedende grutto, Kievit of tureluur. De plas heeft overigens wel een grote aantrekkingskracht als foerageergebied voor weidevogels uit de directe omgeving en als voorverzamelplaats voor grutto en slaapplaats voor wulp.

Verbetervoorstel: voor broedende weidevogels heeft het gebied momenteel een geringe betekenis door verruiging en recreatieve druk wandelroute. Wel bestaat de wens om het peil in de plas afzonderlijk te kunnen regelen t.o.v. de rest van het gebied door 2 peilvakken te maken. Verder vindt er aan de randen van de plas verruiging door pitrus plaats. Wens om dit weer terug te zetten.

Geschatte investering: geen (SBB rekent de eventuele kosten niet toe aan weidevogels).

Duivenvoordse en Veenzijdse Polder (175 ha)

Geen territoria meer van grutto in 2018. De polder herbergt wel de enige territoria van de wulp in de regio. De doelstelling is hier behoud van de botanische graslanden waarin weidevogels kunnen meeliften. De kansen voor weidevogels zijn echter beperkt door de kleinschaligheid van het landschap (veel hakhoutbosjes met bijbehorende predatoren) en de wens deze bosjes te behouden. De wulp is minder veeleisend ten opzichte van een hoge waterstand in vergelijking met andere weidevogels. De territoria bevinden zich in de zuidwesthoek waar sprake is van een relatief grote drooglegging. Dat er in de Duivenvoordse polder nog wulpen broeden is waarschijnlijk mede te danken aan het feit dat een groot deel van de Duivenvoordse polder niet opengesteld is. Op enkele percelen is te veel pitrus opgekomen. Hier is sprake van achterstallig beheer. Dit kan op orde worden gebracht, onder andere door de pitrus herhaaldelijk te maaien. De ambitie is hier behoud van deze botanische graslanden waarin de vogels kunnen meeliften. De graslanden ten noorden van de Schenk zijn botanisch weinig interessant. Weidevogels zitten er wel, maar deze graslandblokken zijn aan de droge kant. Ze staan als vochtig hooiland en kruiden- en faunairijk grasland op de provinciale ambitiekaart. De ambitie van Staatsbosbeheer is hier vernatting, voor hogere botanische waarden en als bijkomstigheid betere voorwaarden voor weidevogels. Twee stuwen zijn reeds geplaatst. In de twee grote graslandblokken kan peilverhoging plaatsvinden. In 2016 is gestart met een geleidelijke verhoging van het waterpeil, met als onbedoeld

neveneffect dat de percelen aan de zuidkant van de Schenk droog zijn komen te staan. Waarschijnlijk functioneert de inlaat van de Duivenvoordse polder niet optimaal, waardoor de polder als geheel niet voldoende wordt gevoed. Verschraving van de graslanden kan plaatsvinden door maaibeheer en stoppen met bemesten.

Geschatte investering: geen (SBB rekent de eventuele kosten niet toe aan weidevogels).

Kogjespolder (ca 30 ha)

Gewenste verbeteringen: geen. Doelstelling is primair behoud van dotterbloemgraslanden. Hiervoor wordt bij voorkeur twee keer per jaar gemaaid en afgevoerd en hoge waterpeil gehandhaafd.

Lakerpolder (ca 30 ha)

Gewenste verbeteringen: geen. Doelstelling is primair behoud van dotterbloemgraslanden. Hiervoor wordt bij voorkeur twee keer per jaar gemaaid en afgevoerd en het hoge waterpeil gehandhaafd.

Zwanburgerpolder

SNL-beheertype vochtig weidevogelgrasland. Verruiging met pitrus neemt toe. Maatregelen zoals maaien, begreppelen zijn nodig om dit tegen te gaan.

Geschatte investering: € 5000,- (stelpost).

Waterloospolder

SNL-beheertype vochtig weidevogelgrasland. Op dit moment is er een hoge weidevogelstand van met name grutto aanwezig. Wens bestaat om een perceel plas-dras te zetten met een zonnepomp.

Geschatte investering: € 5.000,- (stelpost).

Zuidelijk deel Bovenlanden

Betreft het geschikter maken van de perceelsdelen met het type vochtig weidevogelgrasland voor weidevogels door uitbaggeren en herprofilieren van waterlopen en oevers. Verplaatsing van 35.500 m³ grond à € 2 per m³.

Geschatte investering: € 70.000,-.

Bodegraven-Noord (254 ha in ZH)

Herinrichting peilvakken, aanpassen pachtvoorwaarden op weidevogelland. Daarnaast inrichting van hooiland, nat schraalland en kruiden- en faunarijk grasland dat een functie heeft voor weidevogels.

Geschatte investering: budget is opgenomen in inrichtingsplan natuuropgave.

Meijgraslanden (270 ha)

Experimentele herinrichting peilvak. Geschatte investering: budget is opgenomen in bestaande programma's.

Ruygeborg (62 ha)

Herinrichting peilvakken. Geschatte investering: budget is opgenomen in bestaande programma's.

Gebiedsplan Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Werkdocument in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027

1. Achtergrond

Onder regie van de provincie is er een Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland in de maak. De voorbereiding gebeurt in samenspraak met de meest betrokken partijen; het plan wordt straks ook een coproductie van zoveel mogelijk partijen. Onderdeel van het proces op weg naar een actieplan is het verzamelen van bouwstenen in de belangrijkste gebieden waar akker- en weidevogels broeden. Door op regionaal niveau in kaart te brengen welke verbeteringen wenselijk zijn, kan een beter onderbouwd actieplan worden opgesteld met concrete getallen waar het gaat om inrichting en beheer, maar ook met concrete actiepunten op het gebied van bijvoorbeeld kennis, monitoring, opleiding, natuurinclusieve landbouw etc.

Voor u ligt een beknopt gebiedsplan of ‘verbeterplan’ waarin alle gewenste maatregelen voor de komende – pakweg – tien jaar op een rij staan. Niet alleen voor het boerenland, maar ook voor natuurgebieden met een weidevogeldoelstelling. Daarvoor liggen er natuurlijk al belangrijke bouwstenen: de agrarische collectieven hebben vorig jaar verbeterplannen opgesteld en gaan dit jaar aan de slag met breder ingestoken optimalisatieplannen. In enkele gebieden hebben ook andere partijen verbeterplannen opgesteld. We komen daar straks op terug.

Let wel: dit plan is geen wetenschappelijk onderbouwde toekomstvisie op de akker- en weidevogels op de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Het is een plan op hoofdlijnen dat in relatief korte tijd en als bouwsteen voor het provinciale actieplan tot stand is gekomen. Het bevat niettemin zoveel mogelijk kwantificering van hectares en budgetten, omdat die getallen nodig waren voor het actieplan. Die cijfers waren deels al beschikbaar vanuit bestaande verbeterplannen en zijn geactualiseerd en aangevuld door andere gebiedspartijen. Het gebiedsplan en de getallen daarin moeten echter niet absoluut en statisch worden opgevat voor de periode tot 2027. Denkbaar is dat het plan in de periode tot 2027 op gezette tijden wordt geactualiseerd.

Werkwijze

Voor de gebiedsplannen zijn gebiedswerkgroepen geformeerd. Daartoe is de provincie in vijf gebieden opgesplitst:

- de “Noordrand”: de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard;
- Alblasserwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden.

Bij de samenstelling van de werkgroepen hebben we gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen (agrarische collectieven, TBO’s, vrijwilligers, WBE’s en soms ook andere partijen zoals gemeenten en waterschappen), een optimale inbreng van gebiedskennis en een werkbaar omvang van de groepen.

Relatie met verbeter- en optimalisatieplannen

Zoals gezegd zijn we voor dit gebiedsplan niet bij nul gestart. Zo hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de verbeterplannen uit 2017 van het Collectief Alblasserwaard/Vijfheerenlanden. Voor de investeringscomponent van dit verbeterplan is in 2017 een POP-aanvraag ingediend. Dit is op het moment van schrijven nog niet gehonoreerd. Is dat bij het verschijnen van het actieplan wel het

geval, dan kunnen we een deel van de verbeterwensen bestempelen als ‘in uitvoering’. Is er nog geen duidelijkheid, dan nemen we alle wensen integraal op in het actieplan.

Daarnaast werken de collectieven aan optimalisatieplannen ANLb, die zomer 2019 klaar moeten zijn. We hebben afgesproken dat dit gebiedsplan een opstap is naar het optimalisatieplan, althans waar het gaat om het boerenland. Belangrijk verschil is dat dit gebiedsplan ook gaat over de natuurgebieden met een akker- of weidevogeldoelstelling en over de relatie tussen landbouw- en natuurgebied.

Positie Vijfheerenlanden na provinciale herindeling

Met ingang van 2019 valt de Vijfheerenlanden onder de provincie Utrecht vallen. De provincie Zuid-Holland heeft echter besloten om dit deelgebied toch mee te nemen in de gebiedsplannen en in het actieplan. Met de ‘overdracht’ aan de provincie Utrecht, die immers ook een actieplan weidevogels heeft, valt het gebied dan in ieder geval niet tussen wal en schip.

2. De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden in kort bestek

Landschap

Het gebied ligt op de overgang van de veengebieden en het rivierenlandschap. Daarbij is de Alblasserwaard een ‘klassiek’ veengebied met een grote openheid, een regelmatige verkaveling en lange oost-west bebouwingslinten langs de veenstromen en stroomruggen. Het veen is grotendeels bosveen, ongeschikt als brandstof, waardoor er geen turfwinning heeft plaatsgevonden en het veen goeddeels intact is. De Vijfheerenlanden vormt de overgang naar het rivierenlandschap met meer en bredere oeverwallen en stroomruggen. Het kent sterkere draaiingen in de linten en uiteenlopende verkavelingsrichtingen in de kamers; het landschap heeft een meer besloten karakter met naast grasland ook boomgaarden (er is meer klei afgezet), grienden en meer erfbeplanting.

Weidevogels

In de gebiedswerkgroep is geen consensus over de aantallen en trends, maar de beschikbare monitoringgegevens wijzen op het volgende. In het landbouwgebied zijn de afgelopen jaren 4.206 weidevogelterritoria vastgesteld, waarvan 304 buiten de beheerde gebieden. Het collectief monitort het beheerde land zelf en komt gemiddeld over 2016 en 2017 op een dichtheid van 52 territoria per 100 ha. De gruttodichtheid is in deze twee jaar gemiddeld 12 per 100 ha; in totaal zijn op beheerd land 901 territoria geteld. Vergeleken met eerdere tellingen (incidenteel vanaf 2006) is de gruttostand de laatste tien jaar per saldo afgenomen, maar lijkt de laatste jaren sprake van stabilisatie. Op land met agrarisch natuurbeheer is de Kievit licht dalend, de scholekster stabiel tot licht dalend en de tureluur stijgend.

Sovon heeft in 2018 ongeveer de helft van het onbeheerde land geteld en komt op 89 gruttoterritoria. Voor alle onbeheerde land komt het aantal dus op ongeveer 180 territoria. Er zijn ook enkele natuurgebieden met (mede) een weidevogeldoelstelling. Het bekendst zijn de Donkse Laagten, een al lang bestaand reservaat van ongeveer 160 ha. Er zijn monitoringgegevens beschikbaar vanaf medio jaren '70. Daaruit blijkt dat het gebied vooral van belang is voor grutto en Kievit en in mindere mate voor andere steltlopers en eenden. De aantallen grutto's en Kieviten fluctueren door de jaren heen sterk, maar vertonen per saldo een toename. De laatste jaren zijn beide soorten stabiel op resp. 39 en 31 broedparen per 100 ha. Ook tureluur en slobeend nemen toe, de scholekster neemt af. In het vroege voorjaar herbergt het gebied daarnaast vele duizenden brand- en kolganzen. Het gebied is begrensd als Natura 2000-gebied met deze twee ganzen en de kleine zwaan als doelsoorten.

Ook elders in het gebied liggen nog enkele natuurgebieden met weidevogels van zowel SBB (Alblasserwaard) als ZHL (Vijfheerenlanden). In de Vijfheerenlanden gaat het dan met name om

De Huibert (48 ha) en Polder Achthoven (118 ha). In De Huibert nemen de weidevogels – na een aanvankelijke daling – weer toe. Er zijn ons geen recente gegevens bekend, maar in 2011 broedden er 6 grutto's. Over Achthoven hebben we geen informatie.

Maken we een grove schatting van de totale gruttopopulatie in dit gebied, dan komen we op zo'n 1.180 broedparen: 900 op landbouwgrond met ANLb, pakweg 180 op niet-beheerde landbouwgrond op overige landbouwgrond en circa 100 in natuurgebied (waarvan ruim 60 in de Donkse Laagten). Daarmee is het gebied van aanzienlijk belang voor de doelstelling die de provincie hanteert (inclusief Vijfheerenlanden minimaal 5.750 broedparen, waarvan dit gebied momenteel ruim 20% herbergt).

Beheer

Er ligt 5.000 à 5.500 ha weidevogelbeheer in het gebied (afhankelijk van de vraag of we botanisch graslandbeheer meetellen); zie de onderstaande tabel. Daarvan ligt het merendeel in landbouwgebied en 245 ha in natuurgebied. Van het weidevogelbeheer 'sec' bestaat 32% uit zwaar beheer; tellen we het botanisch beheer mee (zoals de provincie dat doet), dan bestaat 39% uit zwaar beheer.

Hanteren we voor de gruttopopulatie de norm van 1,4 ha 'kuikenland' per gruttobroedpaar, dan voldoet het gebied (landbouw- en natuurgebied) hieraan in *kwantitatieve* termen ruimschoots. Het criterium dat minimaal de helft hiervan bestaat uit kruidenrijk grasland, wordt ruim gehaald als we het botanisch beheer meetellen. Doen we dat niet, dan is ruim 0,5 ha kruidenrijk gras per broedpaar aanwezig (uitgaande van zo'n 200 ha kruidenrijk grasland in natuurgebied). De *kwaliteit* van het 'zwaar beheer' is echter nog voor verbetering vatbaar (zie § 3.3).

Weidevogelbeheer in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden in 2018

	areaal (ha)
Landbouwgebied	
<u>Weidevogelbeheer*</u>	
- legselbeheer grasland	2.707
- legselbeheer bouwland	258
- rustperiode (incl. kuikenvelden)	976
- kruidenrijk grasland	331
- extensieve beweiding	109
- plas-dras	53
- hoog slootpeil	16
<u>Botanisch beheer</u>	
- botanisch graslandbeheer (volvelds + randen)	510
Totaal agrarisch weidevogelbeheer	
Exclusief botanisch beheer	4.450
- aandeel zwaar beheer	33%
Inclusief botanisch beheer	4.960
- aandeel zwaar beheer	40%
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)	245
Totaal weidevogelbeheer	4.695 / 5.205

* oppervlakten excl. 804 ha ruige mest (overlapt met de overige oppervlakten)

3. Ambities en verbeterpunten

3.1 Ambities voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

De provincie heeft voor Zuid-Holland als geheel een doelstelling geformuleerd van minimaal 5.500 gruttobroedparen in 2027, hetgeen neerkomt op herstel van de stand tot het niveau van 2013-2015. Dit betekent dat de neerwaartse trend binnen enkele jaren moet worden omgebogen naar groei. Afgaande op de beheermonitoring en de legselgegevens van de vrijwilligers lijkt er in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden de laatste jaren al sprake van stabilisatie tot lichte groei, in ieder geval ten opzichte van 2015. Niettemin wordt ruimte gezien voor verdere verbetering en op zijn minst consolidatie van de huidige populatie. Daarom formuleren we voor de volgende ambities:

- versterken en plaatselijk uitbreiden van bestaande weidevogelclusters door uitbreiding en waar nodig 'verzwaring' van het beheer. Het accent daarbij ligt op het creëren van extra voedselbiotoop (plas-dras en kruidenrijk grasland van goede kwaliteit);
- die uitbreiding vindt onder meer plaats door actieve(re) bescherming van enkele kernen die nu buiten de begrenzing liggen, maar die (met gericht beheer) interessant zijn voor de grutto en met name ook voor andere soorten weidevogels (kievit en scholekster);
- verdere verhoging van de reproductie van de grutto;
- vergroting van het aantal weidevogelvrijwilligers;
- verhoging van het kennisniveau van de grondgebruikers en extra financiële prikkels voor goede resultaten.

De maatregelen om deze ambities waar te maken, beschrijven we in de volgende paragrafen.

Hoeveel grutto's kunnen we verwachten als alle maatregelen in dit plan worden uitgevoerd? De gebiedswerkgroep is hierover enigszins verdeeld. Behoud van de huidige pakweg 1.200 gruttobroedparen wordt mogelijk geacht, maar groei is onzeker. Volgens sommigen is nog flinke groei mogelijk, met wel 30 à 40%. Anderen zijn minder optimistisch en koppelen de kansen voor groei aan de bredere ontwikkeling van de landbouw in de komende tien jaar (zie § 3.2).

3.2 Gebiedsoverstijgende verbeterpunten (los van beheer en inrichting)

Vanuit de gebiedsbijeenkomst en de schriftelijke inbreng van enkele andere personen en partijen kwamen de volgende meer algemene verbeterpunten naar voren:

10. De subsidiestelsels voor natuur- en landschapsbeheer (ANLb en SNL) gaan uit van 'harde' grenzen tussen landbouwgebied, leefgebied open grasland en natuurgebied. Daardoor kost het steeds meer moeite om te concurreren met een intensiverende landbouw en neemt de spanning met de 'omgevingsfactoren' (waterpeil, maaibeheer, predatie) toe. We moeten over de hele linie toe naar een meer natuurinclusieve of kringlooplandbouw met 'zachtere' grenzen tussen landbouw en natuur en betere basisvoorwaarden voor weidevogels. De keten (prijsafspraken over weidevogelbeheer) en het nieuwe GLB kunnen hieraan belangrijke bijdragen leveren.
11. Er zijn in het gebied al interessante keteninitiatieven zoals Groene Cirkel kaas, het initiatief van De Graafstroom met Albert Heijn en een pilot van de Duurzame Zuivelketen. En er zijn individuele initiatieven zoals kaasboerderij Booij met een eigen afzet aan selecte restaurants in Rotterdam. De overheid kan zulke initiatieven actief stimuleren en (in de aanloopfase) faciliteren.
12. In het verlengde daarvan: de hernieuwde aandacht voor de bodem, voor grondgebondenheid en voor klimaat (bodemdaling, CO₂-emissie) kan op de langere termijn ook betere randvoorwaarden opleveren voor weidevogels.

13. Beweiding zorgt voor een verbetering van de opgroeibiotop voor de weidevogelkuikens, maar op een aantal bedrijven staan de koeien binnen. De keten kan een stimulerende rol dan nu spelen in het stimuleren van weidegang (verhogen weidemelktoeslag).
14. Er is een betere samenwerking nodig tussen landbouw, collectieven, TBO's, vrijwilligers, waterschap en RWS om tezamen alles op alles te zetten voor de weidevogels. En aan een betere, meer transparante communicatie om te leren van de dingen die fout gaan en om succesjes beter voor het voetlicht te brengen.
15. Het is gewenst dat het controle- en sanctieprotocol van het ANLb-subsidiestelsel (er zijn inmiddels duizenden beheeractiviteiten gecontroleerd) zo wordt omgevormd dat het lokaal maatwerk en innovatie bevordert in plaats van bestraft. Nu zijn de beheerders kopschuw om meer naar bevind van zaken te handelen.
16. Er is een betere ondersteuning nodig van de beheerders. De vrijwilligers kunnen daarin een rol spelen (zie ook § 3.3), maar ook het nieuwe beheerteam van het collectief (zie verderop).
17. Een betere structuur van de vrijwilligersgroepen is gewenst, waarbij meer systematisch feedback van de vrijwilligers wordt verzameld, gebundeld en gedeeld. Bijvoorbeeld door het opzetten van een bestuursstructuur binnen de weidevogelwerkgroep van de natuur- en vogelwacht.
18. Er bestaat scepsis over de effecten of effectiviteit van nieuwe technieken zoals drukdrainage (de 'derde generatie' onderwaterdrainage) en drones voor weidevogels. Zulke technieken moeten niet op voorhand worden afgewezen, maar goed worden onderzocht.
19. De predatiedruk moet goed in beeld worden gebracht, zodat passende maatregelen kunnen worden toegepast (op basis van een op te stellen predatiebeheerplan). Tegelijk moeten onomstreden maatregelen niet hoeven wachten op de uitkomsten van onderzoek. De weidevogelvrijwilligers melden een toenemende predatie door een bont scala aan luchtpredatoren (m.n. zwarte kraai, blauwe reiger, ooievaar) en grondpredatoren (m.n. vos, verwilderde kat, wezel, bunzing, hermelijn).
20. De partijen moeten meer samen optrekken in het zoeken naar passende financiering voor extra beheer en voor eenmalige investeringen. Nu blijkt bijvoorbeeld dat het POP3 niet bijster geschikt is als financieringsinstrument.

3.3 Verbeterpunten inrichting en beheer

Algemene strategie

Kijken we naar de huidige locatie van de weidevogelterritoria (bijlagen 1 en 2), dan valt het volgende op:

- er liggen duidelijke 'clusters' van weidevogelterritoria verspreid door het hele gebied. Het gaat om vele tientallen clusters met vaak tussen de 10 en 30 gruttobroedparen. Er zijn wel enkele plekken met relatief hoge dichtheden, maar er zijn maar weinig 'lege' gebieden. Enkele clusters liggen buiten de ANLb-begrenzing (leefgebied open grasland);
- volgens 'Beheer op Maat' zijn grote delen van het gebied niet optimaal geschikt voor weidevogels. Er wordt wel gesuggereerd (ook in de gebiedswerkgroep) om het beheer sterker te concentreren in gebieden met optimale abiotische omstandigheden (met name qua drooglegging), maar de spreiding van territoria laat geen concentratie zien in de nattere delen van het gebied (met name de westelijke helft van de Alblasserwaard is laaggelegen). De vogels gedragen zich dus niet helemaal zoals je op basis van de abiotiek zou verwachten;
- veel weidevogelclusters ('hotspots') zijn behoorlijk gedekt met beheer, behalve natuurlijk die buiten de begrenzing, en in de dichtbevolkte clusters ligt vaak ook relatief veel 'zwaar beheer'. Op enkele plaatsen ligt er relatief veel beheer in dunbevolkte gebieden of ligt er zwaar beheer op ongunstige locaties (langs wegen, kaden met bomen, bij bosjes of bebouwing). Hoewel de

verdeling tussen licht en zwaar beheer op gebiedsniveau redelijk op orde lijkt, is hier plaatselijk nog verbetering mogelijk. Met name 'nat biotoop' is nog wat ondervertegenwoordigd. Dit roept de strategische vraag op: proberen we het beheer sterker te concentreren in de lagere/nattere delen van het gebied, in de hoop dat de vogels volgen, of nemen we de huidige weidevogelclusters als uitgangspunt en zetten we alles op alles om de condities hier te verbeteren en het aantal 'topmozaïeken' te vergroten, met name door toename van nat biotoop (plas-dras, hoog peil) en kruidenrijk grasland? In dit plan is uitgegaan van de tweede strategie, omdat die beter recht lijkt te doen aan de plaatstrouw van de vogels, de motivatie van boeren en vrijwilligers en een kosteneffectieve besteding van beheergeld. Behalve op 'top-mozaïeken' zou daarbij ook met voorrang kunnen worden ingezet op 'top-bedrijven' qua motivatie en vakmanschap.

Verbeteringen inrichting

1. Uitbreiding van het areaal nat biotoop in landbouwgebied. En wel op drie manieren:
  - a. Sterke uitbreiding van het aantal plas-draslocaties: van 70 naar pakweg 200. Uiteindelijk streven is: minimaal één plas-dras per deelnemer aan het weidevogelbeheer (ruim 200) en méér op plekken met hoge dichtheden.
  - b. Uitbreiding van het areaal met hoog peil. Aanvankelijk experimenteel, door uitvoering van een kleinschalige pilot, en bij gebleken succes op een grotere oppervlakte. Naast praktijksucces zijn hiervoor ook nodig:
    - een hogere, marktconforme vergoeding voor deze beheermaatregel. De huidige vergoeding is absoluut niet stimulerend;
    - toestemming van, c.q. een nieuwe beleidslijn bij het waterschap. Er wordt nu vaak geen vergunning verleend omdat peilverhoging ten koste gaat van de bergingscapaciteit. Met maatwerk en wellicht compenserende maatregelen is wellicht meer mogelijk dan nu gedacht.
  - c. Aanleg van drukdrainage op 45 ha. Het effect hiervan op weidevogels is niet goed bekend, dus dit kan het best als pilot worden uitgevoerd waarbij de effecten op weidevogels goed worden gemonitord. Inmiddels is hiernaar ook in Noord-Holland onderzoek gestart.
2. Reservaat de Donkse Laagten herbergt weliswaar een vitale weidevogelpopulatie, maar is relatief klein (160 ha) om een duurzaam weidevogelkerngebied te vormen. SBB zou het reservaat graag met zo'n 70 ha zuidwaarts uitbreiden. Bij andere gebiedspartijen ligt dat gevoelig en er ligt in het gebied geen NNN-taakstelling meer. Alternatief is om aan de zuidkant van het gebied inrichting en beheer van boerenland zo ver mogelijk te optimaliseren en het beheer binnen en buiten het reservaat zorgvuldig af te stemmen. Hiervoor zal overleg tussen SBB, collectief en betrokken boeren worden georganiseerd. Daarin kan worden gezien welke maatregelen gewenst en haalbaar zijn en wat de boeren kan worden geboden. Wellicht kan hierbij ook de bescheiden oppervlakte (6 ha) RWS-compensatiegrond die nog beschikbaar is hierbij een rol spelen.
3. Optimalisering van het peilbeheer in de Donkse Laagten voor weidevogels. Terwille van de Natura 2000-doelsoorten (ganzen en kleine zwaan) staat het waterpeil hier de gehele winterperiode tot aan het maaiveld. Aanvankelijk werd gedacht dat dit ook de weidevogels ten goede kwam, maar het peilbeheer blijkt te leiden tot achteruitgang van het bodemleven en van de vegetatie (waardoor plaagsoorten gaan domineren) en tot sterke deformatie van slootoevers door het massaal in- en uittreden van ganzen en smienten onder zeer natte omstandigheden. Een getemperd winterpeil (10 cm onder maaiveld) en een hoog voorjaarspeil sluit beter aan bij duurzaam weidevogelbeheer.
4. Plaatselijk staat niet-waardevolle beplanting die storend is voor de weidevogels, bijvoorbeeld populierenbeplanting langs wegen die in de ruilverkaveling is aangelegd. Bij de keuze van te verwijderen beplanting moet ook worden gelet op de landschappelijke geschiedenis: bosschages horen wel in het gebied thuis, losse bomen of laanbeplanting niet.

Verbeteringen beheer

1. Allereerst is een grondige gebiedsanalyse gewenst, waarbij gegevens over de territoria (monitoring), de ligging en aard van het beheer en de abiotische omstandigheden worden gecombineerd, resulterend in een (nog) beter beargumenteerd voorstel voor de situering van beheermaatregelen. Zo kan het beheer plaatselijk nog beter 'de vogels volgen'. Omdat de weidevogel-hotspots niet statisch zijn (o.a. door predatie), speelt last-minutebeheer hierin een grotere rol dan nu.
2. De provincie heroverweegt de begrenzing van het leefgebied open grasland. Het collectief zou het liefst het gehele gebied begrenzen. Ten eerste omdat enkele kansrijke clusters nu buiten de begrenzing zijn gelegen, ten tweede omdat het collectief heeft bewezen het beheer selectief te kunnen inzetten op kansrijke plekken, een werkwijze die met dit verbeterplan nog verder wordt versterkt.
3. Er komt een sterkere beheerregie op het agrarisch natuurbeheer, en wel langs drie sporen:
  - door groepsgewijze intekening op het beheer op 'clusterniveau' (zeker waar het gaat om topmozaïeken), in het bijzijn van collectief, boeren, vrijwilligers en in de buurt van reservaten ook de TBO's. Het collectief heeft hiermee in 2018 al geëxperimenteerd;
  - jaarlijkse optimalisering van de situering van het beheer. Eind 2018 start het collectief met een 'beheerteam' dat zo nodig bindende beslissingen kan nemen over de situering en desnoods zelfs de beëindiging van beheer;
  - een nieuwe rol voor vrijwilligers: in overleg met het beheerteam begeleiden en adviseren van boeren over de bescherming van nesten en kuikens en de toepassing van last-minutebeheer.
4. Het areaal kruidenrijk grasland wordt verdubbeld (van ruim 300 naar ruim 600 ha), zodat er – inclusief botanisch beheer en reservaatland – 1 ha kruidenrijk land per gruttobroedpaar aanwezig is. De verdubbeling krijgt deels vorm door uitbreiding van zwaar beheer en deels door omvorming van bestaande maaidatumovereenkomsten. De kwaliteit van het kruidenrijke land wordt gewaarborgd, c.q. verbeterd door:
  - intensievere begeleiding van deelnemers gedurende het verschralingstraject (voor de inhoudelijke voeding heeft het collectief reeds een werkgroep kruidenrijk grasland in het leven geroepen);
  - als er (tweede voorkeur) wordt ingezaaid of doorgezaaid: selectie van geschikte(re) mengsels en selectie van stukken die in aanmerking komen (niet de reeds botanisch waardevolle);
  - herzien van de beheerbepalingen en vergoeding voor botanische randen. Nu wordt een deel meegemaaid bij de eerste snede, ook als vorm van verschrallingsbeheer (er zit geen maaidatum in de voorwaarden); op den duur moeten ze ook later worden gemaaid om van grotere betekenis te worden voor weidevogels als voedselbiotoop (bloei = insecten) en voor rust en dekking na de eerste snede op het aanpalende perceel.
5. Het collectief maakt ook 'reguliere' maaidatumpercelen geschikter voor vogels (minder zwaar gewas) door te bevorderen dat er voor de eerste snede geen bemesting plaatsvindt, behalve met ruige mest.
6. Het collectief verkent de mogelijkheden voor sterkere resultaatprikkelers en past de meest belovende zo snel mogelijk toe. Bijvoorbeeld:
  - herzien / sterker differentiëren van de mozaïektoeslag om een sterkere spreiding van maaidata, c.q. optimale mozaïeken van gemaaid en beweid land en/of rust op bouwland te bevorderen;
  - resultaatbeloning naar kruidenrijkdom.
7. Het legselbeheer wordt drastisch herzien:
  - er komt een minder sterk accent op legsels zoeken (ook om de predatiekans te verkleinen) en een sterker accent op bescherming door onder meer last-minutebeheer via globale tracering van de legsels (bijv. met een drone). Op land dat actief wordt verschraald (door intensief te maaien; zie punt 4) wint legselbeheer overigens tijdelijk juist aan betekenis;
  - de wens bestaat om op ook op land met legselbeheer (c.q. last-minutebeheer) ruige mest te brengen. Daarvoor is nu binnen het ANLb geen vergoeding mogelijk;

- daar waar legselbeheer blijft plaatsvinden door uitsparen van 'nestenclaves', wordt de legsel meer kans gegeven door de enclaves langer te laten staan dan nu gebruikelijk is en door rondom clusters van nabijgelegen nesten een groter stuk te laten staan (zo mogelijk binnen het ANLb, bijv. door inzet van kuikenvelden);
- de resultaatbeloning aan vrijwilligers (vergoeding per gevonden legsel) wordt omgevormd tot een systeem dat past bij de nieuwe situatie.

Hiermee verandert ook de rol van de vrijwilligers in de bescherming (zie verderop): ze worden minder legselzoekers en meer de begeleiders van het beheer in het veld.

8. Bij bescherming op maïsland wordt rust tot 15 mei sterk gestimuleerd (substantieel hogere vergoeding), inclusief beweiding rondom het maïsland.
9. Daarnaast verkent het collectief de mogelijkheden van specifieke graslandmaatregelen voor de kievit, zoals het creëren van zwarte grond op maailand, dat ook aantrekkelijk is voor andere (zang)vogels.

Overige verbeterpunten

1. Ten aanzien van de weidevogelvrijwilligers:
  - a. werving van extra vrijwilligers. Er zijn nu ongeveer 35 actieve vrijwilligers voor ruim 300 bedrijven, dat is (veel) te weinig;
  - b. ondersteuning en opleiding van vrijwilligers, inzet van drones en een bredere toepassing van GPS;
  - c. hervorming van de rol en organisatie van vrijwilligers. Er komt een sterker accent op begeleiding dan op nesten zoeken. De vrijwilligers stellen onder verantwoordelijkheid van de Natuur- en Vogelwacht een werkgroep samen, gevormd door de meest ervaren vrijwilligers. Elk werkgroepslid krijgt een aantal vrijwilligers onder zich.
2. Ondersteuning en opleiding van boeren bij het weidevogelbeheer, via de bestaande communicatiemiddelen (waaronder veldbezoeken) en door het aanbieden van een cursus. Onderwerpen daarbij zijn bijvoorbeeld: herkennen van soorten, nesten opzoeken en beschermen, nestregistratie op stalkaarten en perceelschetsen, gezinnen opzoeken en beschermen, *quick scan* beheermonitoring, mozaïekbeheer, vogelgericht maai-beheer, last minute beheer en opplussen van maaidatumbeheer.
3. Intensiveren van de communicatie (website, contact met loonwerkers, onderwijs etc.).
4. Er zijn tientallen 'top-weidevogelbedrijven'. Deze kunnen prominenter dan tot dusverre een rol spelen in de scholing van beheerders en in de communicatie ('goed nieuws').
5. Onderzoek is gewenst naar:
  - de effectiviteit van plas-dras, zoals ook in Eemland is gebeurd (vervolgonderzoek met zenders i.s.m. de WUR);
  - de effectiviteit van kruidenrijk grasland en botanisch beheer met het oog op insecten (i.s.m. de Vlinderstichting);
  - al aan de orde geweest: optimale inzet van drukdrainage voor weidevogels (pilot).
6. Er zijn in het gebied nog extra 'rode' functies gepland. De verstedelijkingsdruk bepaalt mede de prioritering van gebieden (zie terug). Daarnaast is het gewenst om te verkennen of er een betere planologische bescherming mogelijk is met behoud van de agrarisch bestemming.
7. Daar waar substantiële weidevogelclusters (met bijv. meer dan 10 grutto's) buiten de leefgebiedsbegrenzing liggen, verruimt de provincie de begrenzing. Een andere optie is om het mogelijk te maken dat bijvoorbeeld 10% van het budget buiten de begrenzing mag worden besteed, maar de provincie geeft aan dat dit een lastiger spoor is (vereist aanpassing van de verordening en Brusselse goedkeuring).

4. Wie is aan zet?

In de tabel hieronder is een samenvatting gemaakt van de gewenste acties waarbij steeds is aangegeven welke partijen daarbij aan zet zijn.

Acties versus actoren

	collectief	TBO	vrijwilligers	provincie	waterschap	WBE
verbeteren inrichting	+	+		+	+	
uitbreiding en verbetering beheer	+	+		+		
verminderen predatiedruk	+			+		+
werving en opleiding vrijwilligers	+		+	+		
betere afstemming beheer landbouw- en natuurgebied	+	+		+		
communicatie en educatie	+	+	+	+	+	+
aanpassen begrenzings ANLb	+			+		

5. Kostenbegroting

Hierbij is een onderscheid gemaakt in:

- jaarlijks terugkerende kosten (voor bijv. beheer);
- eenmalige kosten zoals investeringen.

De uitvoeringskosten (overhead) zijn in de onderstaande bedragen inbegrepen.

5.1 Jaarlijkse extra kosten landbouwgebied

De jaarlijkse extra kosten (vooral extra beheer) zijn :

- verdrievoudiging plas-dras = 110 ha extra à € 3.200,- = € 352.000 per jaar;
- verdubbeling kruidenrijk grasland = 350 ha extra à € 1.850,- = € 647.500,- Omdat de uitbreiding deels bestaat uit omgevormd maaidatumbesluit, stellen we het bedrag wat naar beneden bij op € 500.000,-;
- omvorming van legselbeheer naar last-minutebeheer (kuikenvelden): 300 ha à € 800,- = € 240.000,-
- opplussen overige zwaar beheer: € 250.000,-

De totale jaarlijkse extra kosten komen daarmee op circa € 1.342.000,-.

5.2 Jaarlijkse extra kosten natuurgebied

Omdat de gehele Donkse Laagten zijn aangemeld onder het SNL-N, gaan we ervan uit dat de omslag naar hooilandbeheer binnen de standaardvergoeding past.

5.3 Eenmalige kosten landbouwgebied

In het verbeterplan van 2017 zijn eenmalige kosten begroot op € 1,45 mln. In onderstaande begroting zijn de extra kosten (bovenop de POP-aanvraag van 2017) opgenomen:

1. Inrichtingskosten: € 393.000,-, te weten:
  - a. 50 plas-draslocaties (plas-draspompen, inzaai, uitvoeringskosten, onderhoud): € 302.500,-;
  - b. zaaizaad kruidenrijk grasland: € 90.500,-.
2. Opstellen predatiebeheerplan (incl. eventueel benodigd onderzoek): € 50.000,-.
3. Kennis, monitoring, onderzoek: € 265.000,-, te weten:

- a. ontwikkeling nieuwe beheerpakketten: € 4.000,-
  - b. pilot drukdrainage op 45 ha x 3.000,- = € 135.000 + 25.000 monitoring = € 160.000,-
  - c. kennisverbreiding, scholing: € 15.500,-
  - d. gegevensanalyse monitoring + beheer: € 5.500,-
  - e. aanvullende monitoring: € 11.000,-
  - f. aanschaf twee drones: € 60.000,-
  - g. cameravallen, potvallen etc.: € 9.000,-
4. Communicatie en educatie: € 97.000,-, te weten:
- a. overleg etc., afstemming: € 20.000,-
  - b. communicatieproducten: € 27.000,-
  - c. overleg wbe's, loonwerkers: € 6.000,-
  - d. website BoerenNatuur Zuid-Holland: € 28.000,-
  - e. ondersteuning werving en opleiding vrijwilligers: € 16.000,-
- Het totaal komt daarmee op € 806.000,-.

5.4 Eenmalige kosten natuurgebied

De enige post is hier het optimaliseren van het peilbeheer in de Donkse Laagten. Aangezien SBB het peilbeheer hier in eigen hand heeft, zijn hiermee geen extra kosten gemoeid. In de twee andere natuurgebieden met weidevogels (De Huibert en polder Achthoven) is het peilbeheer op orde.

5.5 Totale kosten

Totale jaarlijkse extra kosten (zie ook de tabel, afgerond op duizenden euro's): € 1.342.000,-.

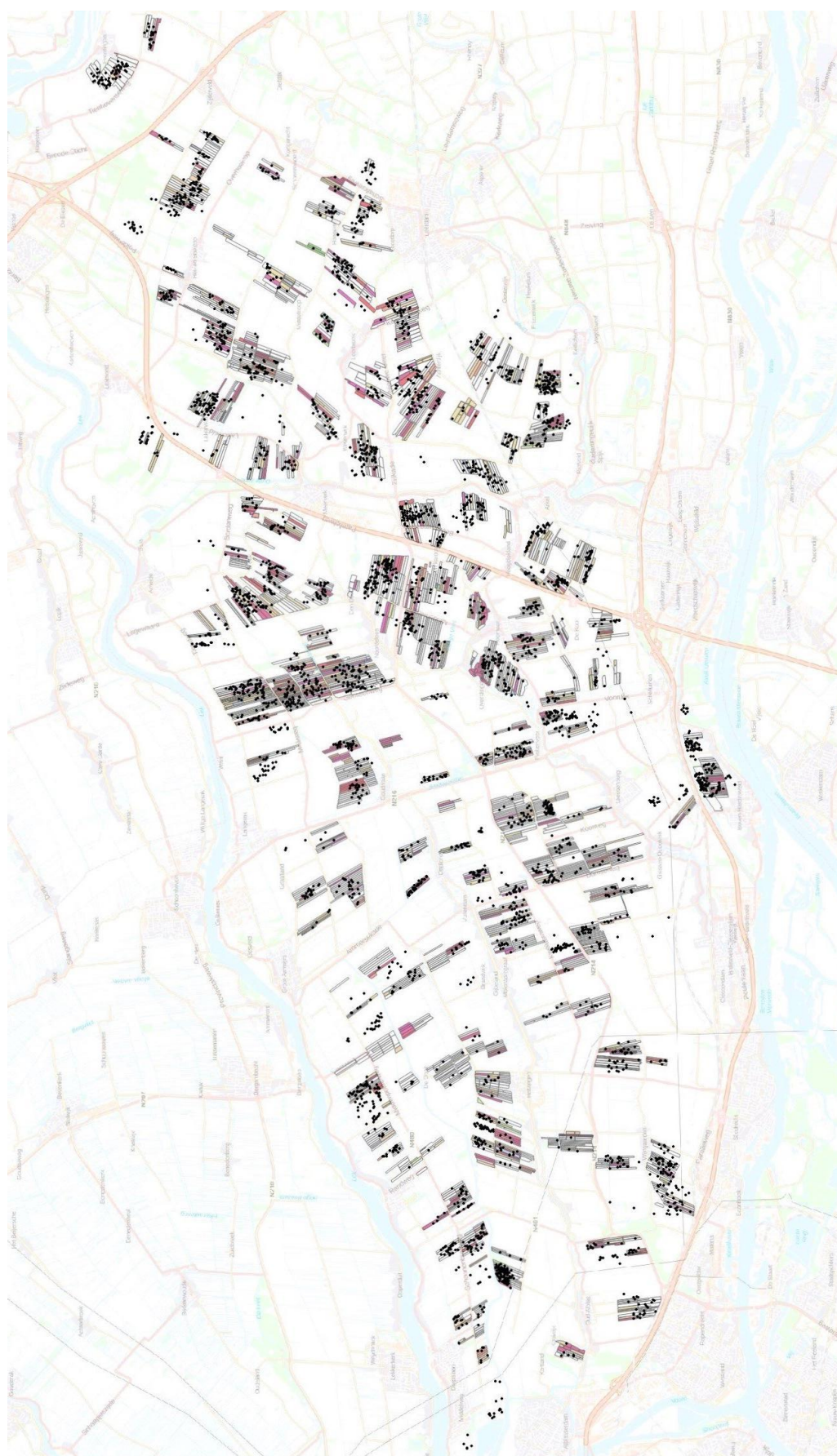
Totale eenmalige kosten: € 805.000,-.

ALBLASSERWAARD-VIJFHHEERENLANDEN	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
11. Extra beheer en verzwaren beheer landbouwgebied	1.342.000
12. Extra beheer natuurgebied	--
13. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	--
14. Extra monitoringsinspanningen (weidevogels + predatoren)	--
15. Extra communicatie- en educatie-activiteiten	--
Totaal jaarlijkse kosten	1.342.000
Eenmalige kosten	
11. Inrichtingskosten landbouwgebied	393.000
12. Inrichtingskosten natuurgebied	--
13. Opstellen predatiebeheerplannen, predatiemaatregelen	50.000
14. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	265.000
15. Communicatie en educatie	97.000
Totaal eenmalige kosten	805.000

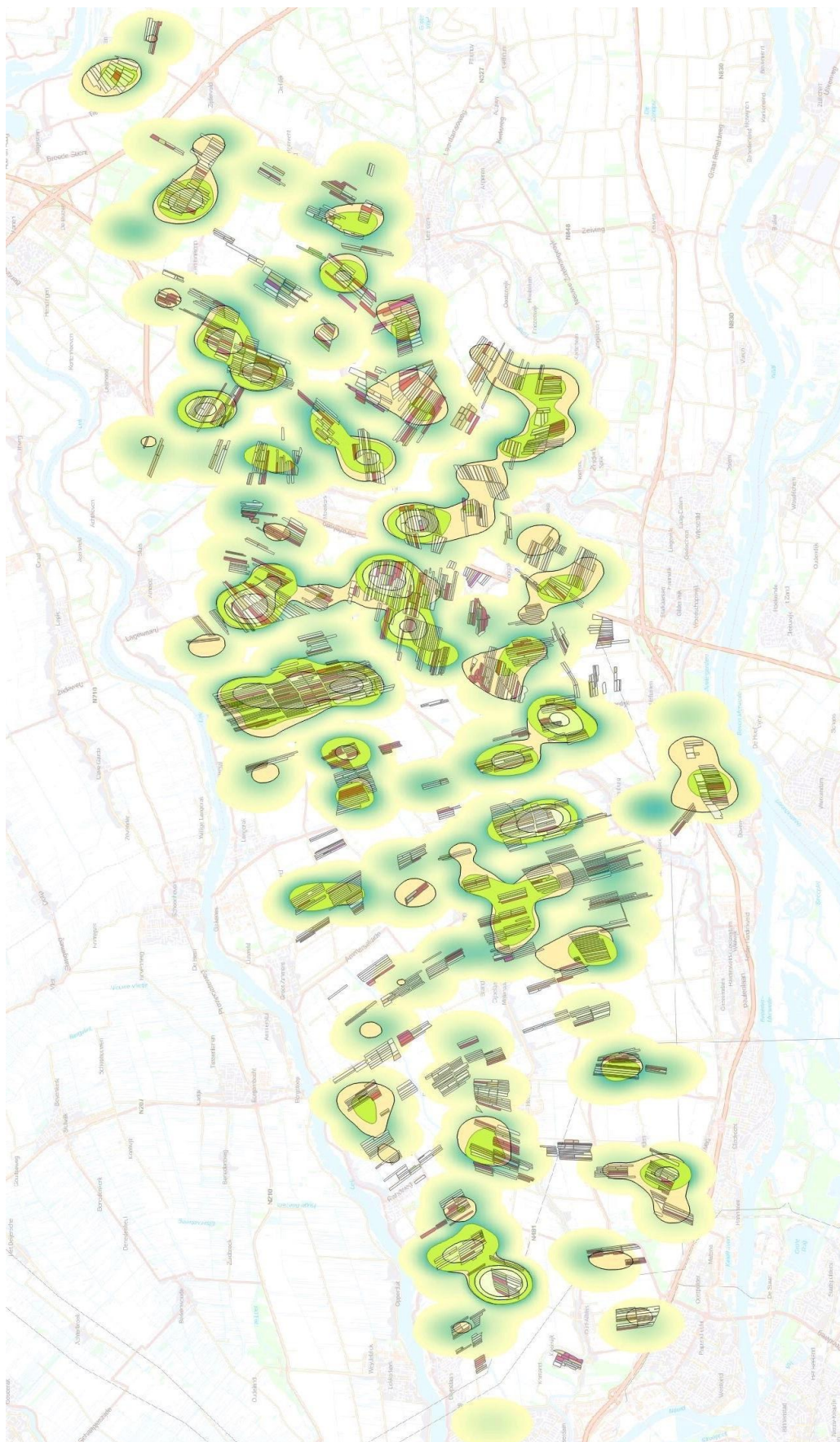
Budgettaire gevolgen van de provinciale grenswijziging

De kosten voor de Vijfheerenlanden drukken straks niet meer op de Zuid-Hollandse begroting. Met het agrarisch natuurbeheer in dit deelgebied is nu ongeveer € 1 mln. per jaar gemoeid, waarvan bijna € 0,7 mln. voor weidevogels. Ook van de begrote *extra* kosten (tabel hierboven) komt straks in beginsel ongeveer een derde bij Utrecht terecht.

Bijlage 1. Ligging agrarisch natuurbeheer t.o.v. territoria

Bijlage 2. 'Weidevogel-hotspots' versus ligging beheer

Gebiedsplan Zuid-Hollandse Eilanden

Werkdocument in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027

1. Achtergrond

Onder regie van de provincie is er een Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027 in de maak. De voorbereiding gebeurt in samenspraak met de meest betrokken partijen; het plan wordt straks ook een coproductie van zoveel mogelijk partijen. Onderdeel van het proces op weg naar een actieplan is het verzamelen van bouwstenen in de belangrijkste gebieden waar akker- en weidevogels broeden. Door op regionaal niveau in kaart te brengen welke verbeteringen wenselijk zijn, kan een beter onderbouwd actieplan worden opgesteld met concrete getallen waar het gaat om inrichting en beheer, maar ook met concrete actiepunten op het gebied van bijvoorbeeld kennis, monitoring, opleiding en natuurinclusieve landbouw.

Voor u ligt een beknopt gebiedsplan of ‘verbeterplan’ waarin alle gewenste maatregelen voor de komende – pakweg – tien jaar op een rij staan. Niet alleen voor het boerenland, maar ook voor natuurgebieden met een akker- of weidevogeldoelstelling. Daarvoor liggen er natuurlijk al belangrijke bouwstenen: de agrarische collectieven hebben vorig jaar verbeterplannen opgesteld en gaan dit jaar aan de slag met breder ingestoken optimalisatieplannen. In enkele gebieden hebben ook andere partijen verbeterplannen opgesteld. We komen daar straks op terug.

Let wel: dit plan is geen wetenschappelijk onderbouwde toekomstvisie op de akker- en weidevogels op de Eilanden. Het is een plan op hoofdlijnen dat in relatief korte tijd en als bouwsteen voor het provinciale actieplan tot stand is gekomen. Het bevat niettemin zoveel mogelijk kwantificering van hectares en budgetten, omdat die getallen nodig waren voor het actieplan. Die cijfers waren deels al beschikbaar vanuit bestaande verbeterplannen en zijn geactualiseerd en aangevuld door andere gebiedspartijen. Het gebiedsplan en de getallen daarin moeten echter niet absoluut en statisch worden opgevat voor de periode tot 2027. Denkbaar is dat het plan in de periode tot 2027 op gezette tijden wordt geactualiseerd.

Werkwijze

Voor de gebiedsplannen zijn gebiedswerkgroepen geformeerd. Daartoe is de provincie in vijf gebieden opgesplitst:

- de “Noordrand”: de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard;
- Ablasserwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden.

Bij de samenstelling van de werkgroepen hebben we gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen (agrarische collectieven, TBO’s, vrijwilligers, WBE’s en soms ook andere partijen zoals gemeenten en waterschappen), een optimale inbreng van gebiedskennis en een werkbaar omvang van de groepen.

Relatie met verbeter- en optimalisatieplannen

Zoals gezegd zijn we voor dit gebiedsplan niet bij nul gestart. We hebben dankbaar gebruik gemaakt van:

- de verbeterplannen uit 2017 van de collectieven Hoeksche Waard en Zuid-Hollandse Eilanden (incl. projectplan akkerranden voor het Eiland van Dordrecht);

- het verbeterplan van Staatsbosbeheer voor het Oudeland van Strijen.

Voor de investeringscomponent van de verbeterplannen zijn in 2017 POP-aanvragen ingediend. Deze zijn op het moment van schrijven nog niet gehonoreerd. Is dat bij het verschijnen van het actieplan wel het geval, dan kunnen we een deel van de verbeterwensen bestempelen als ‘in uitvoering’. Is er nog geen duidelijkheid, dan nemen we alle wensen integraal op in het actieplan.

Daarnaast werken de collectieven aan optimalisatieplannen ANLb, die medio 2019 klaar zullen zijn. We hebben afgesproken dat dit gebiedsplan een opstap is naar het optimalisatieplan, althans waar het gaat om het boerenland. Belangrijk verschil is dat dit gebiedsplan ook gaat over de natuurgebieden met een akker- of weidevogeldoelstelling en over de relatie tussen landbouw- en natuurgebied.

Akker- én weidevogels

Anders dan in de meeste andere gebieden in Zuid-Holland gaat het op de eilanden om zowel akker- als weidevogels. Daarom is vaak een splitsing in tweeën gemaakt.

2. De Zuid-Hollandse eilanden in kort bestek

Landschap

Het gebied bestaat uit vijf deelgebieden: de Hoeksche Waard, Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee, IJsselmonde en het Eiland van Dordrecht. Wat de eilanden gemeen hebben, is:

- de driedeling in de ontstaansgeschiedenis van het landschap: opwaspolders, aanwaspolders en buitendijkse slikken. Opwaspolders behoren tot de oudste bedijkte polders, van waaruit nieuw polders (aanwaspolders) werden ontgonnen zodra er buitendijks voldoende grond was aangeslibd;
- de belangrijke invloed van de 15e-eeuwse St. Elisabethsvloed. Na de fatale vloed, die een groot deel van de polders verwoestte en een deel van het oorspronkelijke veen wegsloeg, moest het proces van bedijken en ontginnen op veel plekken opnieuw beginnen;
- de dooradering met dijken en krekken als sterk bepalend element in het landschap.

Veel polders, zeker de oudere, hebben een veenondergrond die op sommige plekken (bijv. Oudeland van Strijen) vrijwel aan de oppervlakte komt, reden waarom het grootste deel van deze polder (met uitzondering van de noordwesthoek) als grasland in gebruik is. Ook de polders Groot Koninkrijk en Biert en de buitendijkse delen Korendijkse slikken en Spuigors bestaan overwegend uit grasland. Maar op veel plekken is de veenondergrond weggeslagen of is er een flinke laag klei of kleig zand op afgezet. Deze polders zijn overwegend voor de akkerbouw in gebruik. Die is op grote delen van de eilanden relatief grootschalig. Alleen op de kop van Goeree vinden we een relatief kleinschalig zandwallen-landschap.

Weide- en akkervogels

Weidevogels vinden we vooral in de bovengenoemde graslanddelen van het gebied. Daarnaast vinden we Kieviten en scholeksters op bouwland. De weidevogelstand is vrijwel overal behoorlijk afgenomen. De belangrijkste weidevogelgebieden (omdat het actieplan een grutto-doelstelling hanteert, vermelden steeds het meest recente aantal grutto's):

- Het Oudeland van Strijen, dat voor ongeveer een derde (545 ha) bestaat uit reservaat (SBB) en voor twee derde uit landbouwgebied. Het natuurbeheer in het Oudeland is binnen het reservaat primair gericht op het bieden van rust en foeragemogelijkheden voor overwinterende ganzen. Het noordelijk deel van het reservaat heeft echter ook een belangrijke functie voor weidevogels. De vogelstand nam tussen 1997 en 2007 behoorlijk toe (van 550 naar 944 broedpaar), maar daarna ook snel weer af, tot 423 paar (waaronder 61 grutto's) in 2016. De ganzen zijn in dezelfde

periode sterk toegenomen. Om het reservaat heen vindt op kleine schaal (80 ha) agrarisch natuurbeheer plaats. De aantallen fluctueren hier sterk (de afgelopen vijf jaar tussen 30 en 60 broedparen, waaronder zo'n 8 grutto's).

- Daarnaast is er een aantal andere natuurgebieden met weidevogels: ruim 700 ha met het beheertype 'vochtig weidevogelgrasland' (de natuurgebieden zijn omvangrijker, omdat ze ook andere beheertypen omvatten). Voor Staatsbosbeheer gaat het om de gebieden Polder Biert (90 ha, 46 grutto's), Groot-Koninkrijk (136 ha, waarvan 90 ha grasgors, 24 grutto's), Geertruida Agathapolder (109 ha, waarvan 31 ha gras, 1 grutto), Polder Koudenhoek (98 ha, 13 grutto's), Krammerse Slikken (237 ha, 17 grutto's), Grasgorzen Haringvliet (.. ha, geen grutto's) en Westplaat Buitengronden (75 ha, 8 grutto's). Voor Natuurmonumenten gaat het om de volgende gebieden: bekade deel Korendijkse Slikken (ca 250 ha, 7 grutto's), Griendweipolder Tiengemetten (35 ha, 3 grutto's), Westerse Laagjes (26 ha, 3 grutto's), Oosterse Laagjes (10 ha, 4 grutto's), Zuiderdiepgorzen (.. ha, geen gruttogegevens) en Merrevliet (10 ha, 1 grutto). Overigens is de grutto voor veel van deze gebieden niet de beste indicatorsoort: in veel gebieden broeden grote(re) aantallen Kieviten en vooral zangvogels (veldleeuwerik, graspieper).
- Het agrarisch collectief schat in dat er in het landbouwgebied van Voorne-Putten zo'n 50 grutto's broeden en op Goeree-Overflakkee zo'n 10.

Hiermee komt de schatting van het totale aantal grutto's op de Eilanden op 260, waarvan zo'n 190 in natuurgebied en 70 in landbouwgebied.

De inspanningen voor akkervogels concentreren zich op:

- de patrijs, in wiens kielzog enkele andere soorten meeliften. De patrijs vertegenwoordigt de zogeheten 'elementbroeders' waartoe ook zangvogels als geelgors, paapje en kneu behoren.
- steltlopers die ook veel op bouwland broeden zoals Kievit en scholekster, met name via legselbeheer (behalve in de Hoeksche Waard).

De Weidevogelgroep Hoeksche Waard beschermt al 20 jaar de nesten en jongen op gras- en bouwland. In die periode zijn Kievit en scholekster op bouwland sterk (met wel 90%) achteruit gegaan. Dat geldt ook voor de patrijs. In de Hoeksche Waard kwamen in 2005/2006 naar schatting nog zo'n 200 patrijzenpaartjes voor, nu zijn dat er misschien 10 à 12. Op Goeree-Overflakkee zijn zo'n 15 territoria (40 à 50 vogels) vastgesteld, vooral rondom Nieuwe Tonge. Op Voorne-Putten zijn dat er hooguit twee.

Op de eilanden vindt daarnaast op behoorlijke schaal akkerrandenbeheer plaats: op grote schaal in de Hoeksche Waard, op kleinere schaal op de andere eilanden. Dit is op veel plekken niet primair bedoeld voor akkervogels; de randen zijn daarvoor ook vaak te smal. De Hoeksche Waard heeft inmiddels een traditie (vanaf 2005) met multifunctionele randen (gedeeltelijk gefinancierd door het waterschap, de gemeente samen met het lokale bedrijfsleven), die fungeren als bufferzone langs waterlopen (verminderen emissies) en tegelijk biodiversiteit opleveren (insecten, waaronder functionele agrobiodiversiteit (FAB), akkerflora etc.). Uiteraard kunnen insectenrijke randen wel een belangrijk foerageerbiotoop vormen voor insectenetende vogels.

Sinds 2016 vinden op enkele van de eilanden (IJsselmonde, Voorne-Putten, Hoeksche Waard) aanvullend op het provinciaal weidevogelmeetnet tellingen plaats op basis van het Meetnet Agrarische Soorten (MAS). Er wordt nu zo'n 3.000 ha geteld.

Beheer

Op de eilanden was in 2018 ruim 600 ha agrarisch natuurbeheer gecontracteerd, waarvan 455 ha weidevogelbeheer (incl. 73 ha legselbeheer op bouwland). Het accent ligt daarbij op Voorne-Putten. Het aandeel 'zwaar beheer' is hier 35%. In de Hoeksche Waard ligt alle weidevogelbeheer in het Oudeland; het bestaat vrijwel geheel uit zwaar beheer (rustperiode).

In het reservaatdeel van het Oudeland (ruim 525 ha) bestaat het beheer in 2017 voor een groot deel uit beweiding. Een kleiner deel bestaat uit hooiland (maaien vanaf 1 juli), al dan niet met naweide. SBB streeft naar een groter aandeel hooilandbeheer. Daarnaast ligt er ruim 700 ha weidevogelbeheer in andere natuurgebieden: Korendijkse slikken (378 ha), Binnenmaas (112 ha), Nissewaard (136 ha) en op Goeree-Overflakkee (98 ha).

Akker- en weidevogelbeheer in landbouw- en natuurgebied in 2018

	Hoeksche Waard	Voorne + Goeree + IJsselmonde + Eiland van Dordt	totaal Eilanden
Beheer in landbouwgebied			
- legselbeheer grasland	6	139	145
- legselbeheer bouwland	-	116	116
- uitgesteld maaien (incl. kuikenvelden)	73	104	177
- kruidenrijk grasland	-	13	13
- plas-dras	2	2	4
Totaal beheer in landbouwgebied	81	374	455
- aandeel zwaar beheer	93%	32%	
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)	525	725	1.250
Totaal boerenlandvogelbeheer	606	1.099	1.705

* op de Eilanden vindt bovendien op 164 ha akkerrandenbeheer plaats (maatregel 'kruidenrijke akkerrand'), maar dit is slechts zeer ten dele op akkervogels gericht

Op een aantal plaatsen in de Hoeksche Waard zijn de afgelopen 5 jaar wintervoedselranden ingezaaid. In 2017 zijn die voor een deel van deze wintervogelakkers vervangen door 'patrijzenakkertjes'. Ook zijn er patrijzenakkers op nieuwe locaties gerealiseerd. Het mengsel is gericht op insectenrijkdom (kuikenvoedsel) en dekking. Ze fungeren als jaarrond gewas, waarbij jaarlijks de helft wordt gemaaid en opnieuw wordt ingezaaid. De vogelranden en -akkers hebben, net als andere nieuw gezaaide akkerranden, te kampen met een hoge onkruiddruk. De toegankelijkheid voor jonge vogels is hier, net zoals bij grasland met een zwaar gewas gras, een aandachtspunt.

3. Ambities en verbeterpunten

3.1 Ambities voor de Eilanden

De provincie heeft voor Zuid-Holland als geheel een doelstelling geformuleerd van minimaal 5.500 gruttobroedparen in 2017, hetgeen neerkomt op herstel van de stand tot het niveau van 2013-2015. Dit betekent dat de neerwaartse trend binnen enkele jaren moet worden omgebogen naar groei. Voor de eilanden is een grutto-referentie minder handig: op enkele uitzonderingen na zijn er relatief weinig grote gruttokernen, er broeden redelijk wat andere soorten op grasland en bouwland (kievit, scholekster, zangvogels) en op bouwland is vooral de patrijs een belangrijke doelsoort. Daarom formuleren we voor de eilanden de volgende ambities:

- versterken en plaatselijk uitbreiden van bestaande weidevogelkernen door uitbreiding en waar nodig 'verzwaring' van het beheer en/of verbetering van de beheermozaïeken (meer differentiatie in beheer, o.a. door beweidingsbeheer). En als resultaat hiervan: verbetering van de reproductie van weidevogels;
- uitbreiding en vernieuwing van de maatregelen voor de patrijs en van de (nest)bescherming van steltlopers op bouwland. Vorming van robuuste(re) akkervogelkernen;

- een sterke impuls voor een natuurgerichter (vogelvriendelijker) beheer van niet-agrarisch groen: dijken, kaden, bermen, oevers, waterlopen en landschapselementen. Deze elementen vormen op alle eilanden een belangrijke ‘groene infrastructuur’ die de inspanningen op landbouwgrond belangrijk kan versterken.

Als alle maatregelen uit dit plan werkelijkheid worden, acht de gebiedswerkgroep zeker een (bescheiden) toename van de grutto, c.q. de algehele akker- en weidevogelstand mogelijk. De inschatting verschilt wat per deelgebied: op Goeree wordt stabilisatie van de grutto al als belangrijke winst gezien, op Voorne en in de Hoeksche Waard wordt versterking van de stand goed mogelijk geacht. Voor de patrijs is de verwachting (nog) positiever: hier wordt een groei tot op het niveau van het jaar 2000 (circa 100 paartjes) goed mogelijk geacht. Op de algemene strategie om de ambities waar te maken, gaan we in § 3.3.1 kort in.

3.2 Gebiedsoverstijgende knel- en verbeterpunten (los van beheer en inrichting)

Naast verbeteringen in de inrichting en beheer van de gebieden voor akker- en weidevogels is een hele trits andere, meer algemene verbeterpunten geformuleerd:

10. We moeten toe naar een sterker gebieds- en landschapsgerichte benadering van akker- en weidevogels. Nu is het landschap te eenvormig (er is meer variatie nodig en meer diversiteit in kleine landschapselementen) en zijn de voor weidevogels begrensde gebieden te versnipperd. Als de begrenzingen niet worden verruimd, moeten er in ieder geval mogelijkheden komen om bescherming te stimuleren of betalen buiten de begrenzingen.
11. Er is meer inzicht nodig in de rol van predatie: omvang en type (per soort) – zie ook § 3.3.1.
12. Ook moet de gazedruk worden verminderd. De ganzen zitten niet alleen plaatselijk de weidevogels in de weg, ze eten ook overstaande graanranden voor zaadetende vogels op.
13. Er is grote behoefte aan meer en betere communicatie tussen de verschillende gebiedspartijen: agrariërs, vrijwilligers, loonwerkers, TBO's, waterschappen en gemeenten.
14. Er ligt ook een belangrijke communicatieopgave voor de landbouw zelf:
  - naar de deelnemers toe: een akkerrand is ook een ‘gewas’ waarop je je best moet doen en die vakmanschap vereist;
  - hoe bereik je dat deelnemers bredere randen gaan aanleggen (hogere effectiviteit) of gaan kiezen voor meer kruidenrijk grasland?
  - hoe bereik je boeren die *niet* meedoen met het betaalde beheer, maar door hun wijze van boeren de vogelstand geen goed doen? Sommige maaien 's nachts en/of met hoge snelheid en brede maaiers (bijv. luzerne).

Er is behoefte aan nieuwe strategieën om deelnemers en niet-deelnemers meer bewust te maken van het belang van doelmatig beheer.
15. Voor kruidenrijk grasland kun je denken aan het opzetten van een kennisbank, het vergroten van kennis over de inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en het van elkaar leren in discussiebijeenkomsten en studieclubs.
16. Wat ook helpt, is het inbouwen van extra financiële prikkels om verdergaande maatregelen te treffen. Nu is alles gebaseerd op de traditionele systematiek van opbrengstderving, waarbij – zeker voor akkerbouwgebieden met hoge grondprijzen en hoge gewassaldo's – de financiële speelruimte binnen de huidige regels bijzonder krap (en soms te krap) is.
17. De eigendommen van derden (waterschappen, gemeenten) kunnen beter worden beheerd en het overleg met, c.q. de instructie aan de feitelijke uitvoerders (vaak loonwerkers of aannemers) kan worden verbeterd. Daarnaast kan de aansluiting tussen de verschillende typen beheer (ANLb, SNL, bermen, dijken, taluds) worden versterkt.
18. Er moet meer energie en geld worden gezet op het werven en opleiden van vrijwilligers.

19. De monitoring moet worden verbeterd, zodat er minder discussie is over de vraag of het beheer nu wel of geen zoden aan de dijk zet. En kunnen boeren een rol spelen in de monitoring?
20. Er is nu wel (POP-)geld voor inrichtingsmaatregelen, maar er is tekort aan beheergeld. En het POP betaalt wel de investeringen zelf, maar niet de arbeid of coördinatie om de inrichtingsmaatregelen ook in het veld tot stand te brengen en te onderhouden. Voor een professioneel natuurbeheer door professionele organisaties is het cruciaal dat hierin verandering komt.

3.3 Verbeterpunten inrichting en beheer

We beginnen met de algemene strategie voor de eilanden (§ 3.3.1) en een aantal gebiedsoverstijgende verbeteringen ten aanzien van inrichting en beheer (§ 3.3.2). Daarna schetsen we de verbeterpunten per deelgebied.

3.3.1 Algemene strategie

Het akker- en weidevogelbeheer op de Eilanden concentreert zich op een aantal specifieke plekken en speelt zich – anders dan in de veel andere delen van de provincie – niet af in grotere aaneengesloten gebieden (het Oudeland van Strijen daargelaten). Daarom luistert behoud van versterking van de bestaande populaties nog nauwer dan elders. De algemene lijn is als volgt:

1. Voor weidevogels is de lijn als volgt:
  - versterking van de bestaande kernen. Die liggen voor een belangrijk deel in natuurgebied en voor een deel in landbouwgebied. In bestaande kernen wordt zo nodig de inrichting geoptimaliseerd (met name de hoeveelheid nat biotoop, soms ook bestrijden van verruiging) en wordt het beheer versterkt en uitgebreid, zeker als dit nodig is voor het (beoogde) aantal broedparen. In beginsel is de oppervlakte extensief beheerd grasland in natuur- en landbouwgebied ruim toereikend (zie de tabel in § 2), maar plaatselijk is versterking gewenst;
  - dat laatste geldt bijvoorbeeld in 'landbouw-schillen' rondom de natuurgebieden, die – zeker als het natuurgebied een bescheiden omvang heeft – de populatie kunnen versterken. In de volgende paragrafen worden hiervoor diverse voorstellen gedaan;
  - op enkele plaatsen (met name op Voorne-Putten) worden ook bestaande kernen in landbouwgebied versterkt.
2. Voor akkervogels is de situatie min of meer omgekeerd: aangezien er nauwelijks 'akkerreservaten' zijn (alleen een klein stukje op Tiengemetten), concentreren de inspanningen zich hier op landbouwgrond en op de groene elementen die overheden in beheer hebben (dijken, bermen, oevers, waterlopen, landschapselementen):
  - a. voor de patrijs wordt in een select aantal gebieden ingezet op het creëren van extra territoria op zowel landbouwgrond als plaatselijk in natuurgebied (als dat geschikt is) en door een aangepast beheer van 'groene dooradering' van waterschap en gemeenten;
  - b. voor steltlopers op bouwland (kievit, scholekster) wordt primair het legselbeheer verbeterd en uitgebreid, waardoor zich hier – door de grote oppervlakte – toch een behoorlijke populatie kan handhaven of ontwikkelen.

3.3.2 Gebiedsoverstijgende verbeterpunten inrichting en beheer

In de gebiedswerkgroep zijn de volgende meer algemene wensen geuit ten aanzien van inrichting en beheer voor boerenlandvogels:

1. Er moeten meer akkerranden komen die (mede) zijn gericht op akkervogels; nu hebben veel randen andere doelen. Dat betekent:
  - in kansrijke gebieden: een hogere dekkingsgraad aan randen;
  - bredere randen (bij voorkeur minimaal 9 m). Hier doet zich overigens wel een dilemma voor. Voor akkervogels zijn onmiskenbaar bredere randen gewenst, maar voor waterschap en gemeente, die het beheer gedeeltelijk financieren, zijn smalle randen (als bufferzone langs waterlopen en/of voor functionele agrobiodiversiteit) afdoende; het waterschap heeft liever meer kilometers smalle randen dan een kleine lengte aan brede randen. Ook het beheer stelt substantieel andere eisen. Hier moet een goed evenwicht worden gevonden tussen de wensen van (een deel van) de financiers en de akkervogeldoelen voor het gebied;
  - randen waar de vegetatie in de winter blijft staan (op zijn minst in een deel van de randen; dit is nu in de Hoeksche Waard overigens vaak al het geval) en waar het beheer sterker wordt gericht op vogels. Dit vergt meer mogelijkheden voor maatwerk in (maai)beheer.
2. De predatiedruk moet worden verminderd. Daartoe moeten de volgende sporen worden bewandeld:
  - onderzoek om meer inzicht te krijgen in de rol van predatie: omvang en typen (eieren en/of kuikens, grond- en luchtpredatoren, rol wel en niet bejaagbare soorten);
  - mede aan de hand hiervan: opstellen van predatiebeheerplannen voor akker- en weidevogels (eventueel per soortgroep en/of per eiland);
  - treffen van maatregelen om de predatie te verminderen. Sommige daarvan kunnen meteen al worden uitgevoerd, zoals het weghalen of terugsnoeien van bomen en bosjes waarvan bekend is dat het predatiehaarden zijn, het terugdringen van de rietdominantie van sommige oevers (met beleid, want deze kunnen waardevolle andere biodiversiteit herbergen) en het saneren van houtopslag langs kreken.
3. In zijn algemeenheid gelden voor de weidevogels de volgende speerpunten:
  - toename van het areaal 'nat biotoop' door plas-dras of een (tijdelijk) hoger peil;
  - toename van het voedselaanbod voor ouders en kuikens door stimuleren van bodemleven en toename van het areaal kruidenrijk grasland;
  - meer gevarieerde beheermozaïeken in de reservaten.
4. Er is behoefte aan voorlichting/educatie van de deelnemende agrariërs (incl. hun loonwerkers) met betrekking tot 'goed beheer' van grasland (bijv. maaibeheer, bemesting) en van akkerranden. Hier is nog veel winst mogelijk.

3.3.2 Verbeterpunten Hoeksche Waard

Weidevogels

Het weidevogelbeheer speelt zich af in het Oudeland van Strijen (deels landbouwgebied, deels natuurgebied) en in enkele andere natuurgebieden. Voor het Oudeland zijn door zowel het collectief als door SBB verbeterplannen opgesteld. Ook loopt er overleg tussen deze partijen waarin afspraken zijn gemaakt over de gewenste verbeteringen en over een betere samenwerking daarbij.

Verbeterpunten voor het *natuurgebied* (SBB):

- a. optimaliseren waterhuishouding (actie SBB en waterschap);
- b. tegengaan plaatselijke verruiging (pitrus, boomopslag);
- c. herstel van kopakkers, duikers en dammen (incl. het uitvlakken van oude baggerstroken en herstel van natte zones);
- d. optimaliseren van de verhouding tussen standweiden en hooien (verschuiving naar hooilandbeheer).

SBB ziet de openheid, de groeiende ganzenpopulatie en predatie niet als belangrijk probleem voor de weidevogels (het natuurgebied heeft mede een ganzendoelstelling); het agrarisch collectief kijkt daar op onderdelen anders tegenaan.

Verbeterpunten *landbouwdeel* Oudeland:

- b. uitbreiding beheerde areaal aan zuidkant reservaat (15 ha);
- c. sterker gefaseerd maaibeheer;
- d. groter areaal bemesten met ruige mest;
- e. uitbreiden areaal nat biotoop, met name in de vorm van greppel plas-dras en (nieuwe) vormen van plas-dras waarbij het land wel nat is, maar niet geheel onder water staat;
- f. wellicht: een raster plaatsen langs de mogelijk nieuwe hoofdwatrgang aan de noordkant van het reservaat (Oudeland) om ganzen uit het aanpalende boerenland te houden en zo de kansen voor weidevogels te verbeteren. Maar dit idee is wat omstreden, omdat andere dieren vast kunnen komen te zitten in het raster.

Gezamenlijke verbeterpunten landbouw- en natuurgebied:

- betere afstemming van het beheer binnen en buiten het reservaatdeel van het Oudeland;
- verkennen optimale tracé van het geplande fietspad door het Oudeland;
- opzetten en uitvoeren gezamenlijk monitoringsplan (collectief, SBB en HWL).

Voor enkele (andere) natuurgebieden met weidevogels zijn de volgende verbeterpunten geformuleerd (zie bijlage 1 voor een gedetailleerde beschrijving):

- a. Polder Groot-Koninkrijk (136 ha, waarvan 90 ha grasgors): vervangen/omvormen van het gemaal, omvormen van reguliere pacht zonder natuurbepalingen (o.a. door uitkopen van pachters) en herstel infrastructuur (dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, hekken en kopakkers).
- b. Geertruida Agatha Polder (GAP) (109 ha, waarvan 31 ha gras): vervangen van de huidige waterinlaat en het huidige gemaal, herstel infrastructuur (hoofdkade, dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, bruggen, hekken en kopakkers), verbeteren waterkwaliteit door baggeren.
- c. Korendijkse Slikken (bekade deel, ca 250 ha): optimalisering waterhuishouding (plaatsen twee plas-draspompen, plaatsen tussenstuw, herstel sluis), verbeteren kruidenrijkdom grasland (doorzaai), omvorming oude (reguliere) pacht.
- d. Oosterse en Westerse Laagjes (10 + 26 = 36 ha): optimaliseren waterhuishouding (vernieuwen twee plas-draspompen, plaatsen nieuwe plas-draspomp en vier peilschalen), verbeteren ontsluiting door dammen met natuurvriendelijke oevers, verbeteren kruidenrijkdom grasland (doorzaai), omvorming oude (reguliere) pacht.
- e. Griendweipolder Tiengemetten (35 ha): vervangen molen.
- f. Voor alle buitendijkse natuurgebieden: natuurgericht beheer van de primaire dijken grenzend aan de buitendijkse gebieden (actie waterschap / TBO's).

Akkervogels

Voor de akkervogels zijn de volgende verbeterpunten geformuleerd (voor het landbouwgebied; afgezien van een klein stukje Tiengemetten zijn er nauwelijks natuurgebieden met een akkervogeldoelstelling):

- a. Voor de patrijs en andere akkervogels:
  - aanleg patrijsenakkers (minimaal 10 ha tot aan 2022, met uitbreiding in nieuwe ANLb-periode);
  - aanleg van keverbanken;
  - verbreden van een aantal bestaande randen met het oog op akkervogels;
  - specifieke maatregelen voor de patrijs en zangvogels van bouwland: aanleg van struweel en/of andere landschapselementen (incl. kale grond voor de veldleeuwerik);
  - in tussensloten duikers leggen (max. 10 m) en deze afdekken met grond en struweel. Aandachtspunt hierbij is de aanwezige drainage;

- opstellen van doelmatige beheerpakketten voor patrijzen (met deskundigenadvies);
  - deel van randen (15-20% hoge vegetatie) 's winters laten staan, zoals in de Hoeksche Waard bij veel randen al het geval is;
  - bij het maaien van gras- en graskruidenranden niet te kort maaien, zeker niet bij een najaars-maaibeurt, en plaatselijk stukjes overslaan bij het maaien (overjarig gras voor de patrijs);
  - maaibeheer dijken, oevers en taluds beter afstemmen op patrijs;
  - uitbreiden vergoedingsmogelijkheden voor onderhoud landschapselementen (aanleg wordt wel vaak vergoed, beheer niet).
- b. Voor steltlopers (m.n. Kievit en scholekster) op bouwland:
- ontwikkelen en introduceren van een verbeterd maatwerkpakket voor nestbescherming van akkervogels (rustperiode knelt op bouwland);
  - beschikbaar stellen van nestbeschermers door het collectief.
- c. Verbetering / gestructureerde aanpak van de monitoring van akkervogels.

3.3.3 Verbeterpunten Voorne-Putten en IJsselmonde

Weidevogels

In het landbouwgebied wil het collectief het beheer uitbreiden, in totaal met een zo'n 475 ha (excl. de oppervlakte ruige mest): 25 ha in polder Biert, 110 ha in Waalhoek / Abbenbroek, 123 ha in polder Simonshaven, 14 ha in polder Maasdijk, 115 ha in polder Strype en 35 ha op Rhoon. En wel als volgt:

- a. Ruim 50 ha extra maaidatumovereenkomsten.
- b. Extra kruidenrijk grasland: 33 ha.
- c. Extra plas-dras: 1,5 ha.
- d. Tijdelijke peilverhoging: 25 ha (aansluitend aan weidevogelreservaat Biert).
- e. Extra legselbeheer op 370 ha / 200 legsels (wordt per legsel betaald).

De polders Simonshaven en Strype zijn nu niet begrensd voor weidevogelbeheer. De provincie wordt verzocht de begrenzing hier aan te passen.

Veel natuurgebieden kunnen aan betekenis voor weidevogels winnen door optimaliseren van inrichting en beheer. Hiervoor zijn de volgende verbeterpunten benoemd (zie bijlage 1 voor een gedetailleerdere beschrijving):

- a. Polder Biert (90 ha): aanpassen infrastructuur op perceelsniveau en gebiedsniveau voor een betere verhouding tussen maai- en beweidingsbeheer.
- b. Polder Simonshaven: waterhuishouding verbeteren, rietoevers in driejarige cyclus maaien, greppelstructuur verbeteren (incl. plas-dras), pachtcontracten omvormen en probleem ganzendruk (zomerganzen) verminderen.
- c. Merrevliet (10 ha): plaatsen zonnepomp voor plas-dras.

3.3.4 Verbeterpunten Goeree-Overflakkee

Weidevogels

De belangrijkste kansen voor weidevogels liggen in en rond de reservaten. Van enkele gebieden is wat meer informatie beschikbaar:

- a. Polder Koudenhoek (98 ha):
  - afkopen reguliere pacht en verbeteren beheer (bepalingen) voor weidevogels;
  - herstel infrastructuur: dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, bruggen, hekken en kopakkers;
  - verbeteren waterkwaliteit door baggeren waterlopen en afvoer bagger.
  - verwijderen van zware verruiging in delen van het gebied.
- b. Oude Oostdijk: vooralsnog geen informatie beschikbaar.
- c. Er worden kansen gezien om op het omringende (bouw)land op de kop van Goeree (langs de randen van het eiland) meer te doen voor weidevogels, als schil om de twee hiervoor genoemde gruttokernen. Hier zou 150 à 200 ha (zwaar) beheer gestalte kunnen krijgen. Het aanpalende landbouwgebied is echter niet begrensd voor agrarisch natuurbeheer, dus hiervoor is de provincie aan zet.
- d. Zuiderdiepgorzen: verbeteren conditie graslanden door tijdelijk intensiever graslandbeheer; kreekherstel.
- e. Krammerse Slikken (237 ha): vooralsnog geen informatie beschikbaar.
- f. Grasgorzen Haringvliet: vooralsnog geen informatie beschikbaar.
- g. Westplaat Buitengronden (75 ha): vooralsnog geen informatie beschikbaar.

Akkervogels

Bij de akkervogels fungeert de patrijs als boegbeeld, andere akkervogels liften mee. De kansen liggen hier primair op landbouwgrond. De gebiedswerkgroep ziet – aanvullend op de huidige territoria – goede kansen om in een aantal polders (tezamen wel zo'n 8.000 ha) op 2% van de oppervlakte patrijzenbeheer te realiseren. Van deze 160 ha kan een deel op andere gronden dan landbouwgrond kan worden gerealiseerd (bijv. waterschapsgronden en zomen langs bosranden en TBO-land); daarom gaan we ervan uit dat er zo'n 50 ha op boerenland wordt gerealiseerd. Dat kan alleen als de vergoeding met zo'n 50% wordt verhoogd. De huidige vergoeding is bij de hoge grondprijzen op Goeree (al snel € 100.000,- per ha) niet aantrekkelijk.

De verbeterpunten op een rij:

- a. inrichting van ca 50 ha patrijzenhabitat (incl. keverbanken verspreid door het gebied, op landbouwgrond en in de Van Pallandtpolder);
- b. beheer van ca 50 ha patrijzenhabitat;
- c. optimaliseren van het bestaande akkerrandenbeheer, met name het beheersen van de onkruiddruk door tweemaal per jaar stroken van een meter om te zetten;
- d. verminderen predatiedruk, met name die door reigers (kolonies) en vos;
- e. betere monitoring;
- f. verkennen van de kansen voor patrijzen (en weidevogels) op de landgoederen (geen boerenland, maar wel kansrijk voor vogels);
- g. vogelvriendelijk(er) beheer van taluds, bermen en dijken door waterschappen en gemeenten.

4. Wie is aan zet?

In de tabel hieronder is een samenvatting gemaakt van de gewenste acties waarbij steeds is aangegeven welke partijen daarbij aan zet zijn.

	collec- tief	TBO	vrijwil- ligers / DGM	provin- cie	water- schap	ge- meente	WBE
verbeteren inrichting	+	+		+	+		
uitbreiding en verbetering beheer	+	+		+			
vogelvriendelijk beheer dijken, oevers en bermen				+	+	+	
verminderen predatiedruk				+			+
verbeteren monitoring	+	+	+	+			
werving en opleiding vrijwilligers	+	+	+				
betere afstemming beheer landbouw- en natuurgebied	+	+		+			
communicatie en educatie	+	+	+	+	+	+	+
toepassen nieuwe financiële prijkkels	+	+		+			
aanpassen begrenzings ANLb	+			+			

5. Kostenbegroting

Hierbij is een onderscheid gemaakt in:

- jaarlijks terugkerende kosten (voor bijv. beheer);
- eenmalige kosten zoals investeringen.

De uitvoeringskosten (overhead) zijn in de onderstaande bedragen inbegrepen.

5.1 Jaarlijkse extra kosten landbouwgebied

Hoeksche waard

- uitbreiding weidevogelbeheer ANLb (Hoeksche Waard): 15 ha à € 880,- = € 20.600 per jaar.
- vergoeding voor inzet weidevogelvrijwilligers (Hoeksche Waard): € 6.900,-
- uitbreiden patrijzenakkers met 5 ha en verhoging vergoeding huidige 6 ha: € 26.600,-
- regeling nestbescherming op bouwland: 300 nesten x € 152,- = € 45.600,- per jaar.
- taludbeheer door agrariërs (beheerpakket): € 12.000,-

Voorne-Putten en Goeree

- uitbreiding patrijzenakkers Goeree-Overflakkee: 50 ha à € 4.000,- = € 200.000,- per jaar
- maaidatum 1 juni: 31,5 ha x € 400,- = 12.600
- maaidatum 8 juni: 18,2 ha x 583 = 10.600
- maaidatum 15 juni: 1 ha x 780 = 780
- plas-dras: 1,5 ha = 2.580
- kruidenrijk: 33 ha = € 52.000,-
- legselbeheer 200 nesten x 152 = 30.400
- ruige mest: 12.000,-
- last-minutebeheer: 20 ha = 12.050,-
- akkerranden IJsselmonde: 5 ha x 3.036 = 15.182,-
- waterpeilverhoging: 25 ha à € 300,- = € 7.500,-
- monitoring, kennisoverdracht etc. € 32.500,-
- Onderhoud stuwen € 5.000,00

Totale jaarlijkse extra kosten Eilanden: € 454.890,-, waarvan € 415.490,- voor uitbreiding beheer en € 39.400,- voor monitoring en kennis.

5.2 Jaarlijkse extra kosten natuurgebied

Er zijn geen jaarlijkse extra (beheer)kosten begroot voor de kwaliteitsverbetering van natuurgebieden.

5.3 Eenmalige kosten landbouwgebied

Aanvullend op de POP-aanvraag van 2017 heeft de Hoeksche Waard de volgende eenmalige kosten begroot:

- a. Voor weidevogels: € 99.300, te weten:
  - terugdringen rietdominantie in oevers: € 1.600,-
  - opstellen predatiebeheerplan (incl. onderzoek): € 50.000,-
  - afstemming mozaïekbeheer reservaat en boerenland in Oudeland: € 12.000,-
  - afstemming onderhoud watergangen en aangrenzende natuurgebieden: PM
  - voorlichting / educatie / communicatie: € 20.500,-
  - werving en opleiding vrijwilligers: € 15.200,-
  - aanpassing tracé fietspad door Oudeland: kosten PM.
- b. Voor akkervogels: € 368.700,-, te weten:
  - inzet expertise patrijzen: € 45.700,-
  - beschikbaar stellen 300 nestbeschermers op bouwland: € 68.600,-
  - natuurgericht onderhoud dijken, wegbermen, taluds (pilot): € 88.000,-
  - inzaaien bermen met gras-kruidentmengsel: € 12.700,-
  - herstel bloemdijken HWL: kosten PM
  - monitoring akkervogels: € 91.500,-
  - voorlichting / educatie / communicatie: € 24.000,-
  - werving en opleiding vrijwilligers: € 38.000,-.

Aanvullend op de POP-aanvraag van 2017 heeft het collectief Zuid-Hollandse Eilanden € 327.000,- aan eenmalige kosten begroot:

- voorlichting / educatie / communicatie/werving vrijwilligers € 30.000,-;
- aanschaf stuwen/dammen en plaatsen € 100.000,-
- kappen bomen € 5.000,-
- aanschaf nestbeschermers € 2.000,-
- ontwikkeling datakoppeling nestbescherming met loonwerkers € 100.000,-
- opstellen predatiebeheerplan (incl. onderzoek) € 50.000,-
- aanleggen keverbanken € 10.000,-
- inzet expertise patrijzen € 5.000,-
- optimaliseren kruidenrijk grasland € 25.000,-

Totaal alle eilanden: € 795.000,-, verdeeld over de volgende categorieën:

- inrichting landbouwgrond (incl. openheid): € 225.000,-
- opstellen predatiebeheerplannen: € 100.000,-
- monitoring en kennis/onderzoek: € 330.000,-
- communicatie, educatie, impuls vrijwilligers (werving, opleiding, beloning): € 140.000,-

5.4 Eenmalige kosten natuurgebied

Op dit moment zijn van slechts zes natuurgebieden kostenramingen bekend:

- a. Oudeland van Strijen: in het verbeterplan zijn de kosten begroot op € 1.715.000,- (optimale variant).
- b. Polder Biert: € 250.000,-.
- c. Simonshaven: PM
- d. Groot-Koninkrijk: PM
- e. Geertruida Agatha Polder: PM
- f. Koudenhoek: PM
- g. Krammerse Slikken: PM
- h. Grasgorzen Haringvliet: PM
- i. Westplaat Buitengronden: PM.
- j. Oosterse en Westerse Laagjes: € 68.400
- k. Griendweipolder Tiengemetten: € 20.000,-
- l. Korendijkse Slikken: € 29.000,-
- m. Polder Oude Oostdijk: PM
- n. Zuiderdiepgorzen: € 8.000,-
- o. Merrevliet: € 3.500,-

Van de zeven gebieden waarvan verbetermaatregelen en kostenramingen bekend zijn, bedragen de totale eenmalige kosten € 2.093.900,-. De kosten voor het Oudeland zijn bestuurlijk al gedekt, zodat een extra financieringsbehoefte resteert van € 378.900,-. Voor de acht gebieden waarvan we (nog) geen informatie hebben, hanteren we een stelpost van € 50.000,- per gebied (totaal € 400.000,-), waardoor, het totaal op € 778.900,- komt.

5.5 Totale kosten

Totale jaarlijkse extra kosten (zie ook de tabel, afgerond op duizenden euro's): € 454.000,-.

Totale eenmalige kosten: € 1.574.000.

ZUID-HOLLANDSE EILANDEN	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
16. Extra beheer en verzwaring beheer landbouwgebied	415.000
17. Extra beheer natuurgebied	--
18. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	--
19. Extra monitoringsinspanningen (weidevogels + predatoren)	39.000
20. Extra communicatie- en educatie-activiteiten	--
Totaal jaarlijkse kosten	454.000
Eenmalige kosten	
16. Inrichtingskosten landbouwgebied	225.000
17. Inrichtingskosten natuurgebied	779.000
18. Opstellen predatiebeheerplannen, eenmalige predatiemaatregelen	100.000
19. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	330.000
20. Communicatie en educatie	140.000
Totaal eenmalige kosten	1.574.000

5.6 Kansen voor regionale medefinanciering

Naast financiering door de provincie zijn er kansen voor regionale financiering. Bijvoorbeeld:

- in de Hoeksche Waard boort de NAM naar gas onder het Oudeland. Tot dusverre is de NAM niet bereid tot medefinanciering, maar dat ligt in de toekomst wellicht anders;
- op Goeree-Overflakkee heeft Deltawind veel windmolens staan; het compensatiegeld daarvan kan voor boerenlandvogels worden ingezet.

Bijlage 1. Korte schets verbetermogelijkheden natuurgebieden met weidevogels

1. Terreinen Staatsbosbeheer

Polder Groot-Koninkrijk (Hoeksche Waard; 136 ha, waarvan 90 ha grasgors)

- vervangen/omvormen van het gemaal. Het gebied valt volledig buiten de verantwoording van het waterschap en heeft een eigen waterpeil, gevoed door een ouderwets gemaal met een dieselmotor. Het gebouw is nog in redelijke staat, maar er moet asbestsanering plaatsvinden en het dieselgemaal moet worden omgevormd naar een duurzaam gemaal (bijv. op zonne-energie);
- uitkopen van pachters met reguliere pacht zonder natuurbepalingen; omvormen van de pacht naar weidevogelvriendelijke pacht (één pachter heeft de pacht opgezegd);
- herstel infrastructuur. Dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, hekken en kopakkers zijn in zeer slechte staat.

Geertruida Agatha Polder (Hoeksche Waard; 109 ha, waarvan 31 ha gras)

- vervangen van de huidige waterinlaat en het huidige gemaal. Het gebied valt volledig buiten de verantwoording van het waterschap en heeft een eigen waterpeil gevoed door een primitieve inlaat/sluis die enkel bij hoogwater werkt, waardoor het gewenste waterpeil niet goed is te realiseren;
- herstel infrastructuur. Duurzame reparatie van de hoofdkade en herstel dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, bruggen, hekken en kopakkers;
- verbeteren waterkwaliteit door baggeren van de waterlopen en afvoer van de bagger.

Polder Biert (Voorne-Putten; 90 ha)

Polder Biert is een graslandpolder in de omgeving van Spijkenisse. In het gebied overwinteren grote aantallen ganzen en het fungeert als broedgebied voor weidevogels. De weidevogelstand vertoont al een aantal jaren een dalende trend. De achteruitgang heeft ook te maken met een gebrekkige inrichting van de percelen waardoor in verhouding te weinig maaibeheer mogelijk is voor soorten zoals de grutto.

De infrastructuur op perceelsniveau en gebiedsniveau laat te wensen over en dient te worden aangepast. Hierdoor worden meer percelen geschikt voor het noodzakelijke maaibeheer. Op deze manier kan een juiste verhouding van 1/3 beweiding en 2/3 maaibeheer worden geïntroduceerd.

Simonshaven (Voorne-Putten; .. ha)

- waterhuishouding verbeteren;
- rietoevers in driejarige cyclus maaien;
- greppelstructuur verbeteren: plas-dras aanleggen;
- meer sturing via pacht (nu oude reguliere pachtcontracten);
- probleem ganzendruk (zomerganzen) verminderen.

Polder Koudenhoek (Goeree-Overflakkee; 98 ha)

- afkopen reguliere pacht en verbeteren beheer (bepalingen) voor weidevogels;
- herstel infrastructuur: dammen, duikers, greppels, greppelbuizen, bruggen, hekken en kopakkers;
- verbeteren waterkwaliteit door baggeren waterlopen en afvoer bagger.
- verwijderen van zware verruiging in delen van het gebied.

Oude Oostdijk (Goeree-Overflakkee): maatregelen en kosten PM.

Krammerse Slikken (Goeree-Overflakkee; 237 ha): Maatregelen en kosten PM.

Grasgorzen Haringvliet (Goeree-Overflakkee): Maatregelen en kosten PM.

Westplaat Buitengronden (Goeree-Overflakkee; 75 ha): Maatregelen en kosten PM

2. Terreinen Natuurmonumenten

Oosterse en Westerse Laagjes (Hoeksche Waard; 10 + 26 = 36 ha)

- Optimaliseren waterhuishouding:
  - Upgraden van 2 bestaande zonnepompen naar een hogere capaciteit, voor plas-dras.
  - Aanschaf en inzet van 1 zonnepomp, voor plas-dras.
  - Plaatsen van 4 peilschalen, om zo beter te kunnen sturen met waterpeilbeheer via sluizen en molens.
- Terreindelen beter met elkaar verbinden door dammen en natuurvriendelijke oevers, zodat mogelijkheden ontstaan voor pullen om tussen percelen te migreren.
- Verbeteren grasmaten en graslandstructuur. Doorzaaien en gras/kruidentmengsel op 5-10 ha.
- Aangepast beheer, ook op regulier verpachte percelen, waarbij weidevogels prioriteit krijgen. Meewerkende (reguliere) pachters worden vergoed voor de extra kosten die ze maken.

Griendweipolder Tiengemeten (Hoeksche Waard; 35 ha)

- Vervangen van 1 van de 2 molens, zodat water weer in en uit gelaten kan worden. Daardoor kan het waterpeil weer gereguleerd worden.

Korendijkse Slikken, bekade deel (Hoeksche Waard; 250 ha)

- Optimaliseren waterhuishouding
  - Aanschaf en inzet van 2 zonnepompen, voor plas-dras.
  - Plaatsen tussenstuw in bekade gorzen of aanschaf van 2 rioolcilinders, zodat er ten tijde van bemesting niet in het gehele gebied de waterstand hoeft te zakken. Nadien is het gebied dan ook sneller opgeladen en optimaal met natte, plas-dras-delen, maar ook grazigere delen en drogere delen.
  - Herstel sluis, waardoor water in het gebied kan worden vastgehouden. Deze lekt nu.
- Verbeteren grasmaten en graslandstructuur. Doorzaaien en gras/kruidentmengsel op ca. 10 ha.
- Aangepast beheer, ook op regulier verpachte percelen, waarbij weidevogels op 1 worden gezet. Meewerkende (reguliere) pachters worden vergoed voor de extra kosten die ze maken.

Polder Oude Oostdijk (Goeree-Overflakkee; niet bij NM in beheer, maar begrensd als te realiseren NNN)

- Wens: meer energie vanuit PZH op realiseren NNN. Aankoop en inrichting percelen met robuuste waterhuishouding en op weidevogels afgestemd natuurbeheer.

Zuiderdiepgorzen (Goeree-Overflakkee)

- Verbeteren conditie graslanden door tijdelijk intensiever graslandbeheer. Kreekherstel.

Merrevliet (Voorne-Putten; 10 ha)

- Aanschaf en inzet van 1 zonnepomp, voor plas-dras.

Gebiedsplan Krimpenerwaard-Lopikerwaard

Werkdocument in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027

1. Achtergrond

Onder regie van de provincie is er een Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland in de maak. De voorbereiding gebeurt in samenspraak met de meest betrokken partijen; het plan wordt straks ook een coproductie van zoveel mogelijk partijen. Onderdeel van het proces op weg naar een actieplan is het verzamelen van bouwstenen in de belangrijkste gebieden waar akker- en weidevogels broeden. Door op regionaal niveau in kaart te brengen welke verbeteringen wenselijk zijn, kan een beter onderbouwd actieplan worden opgesteld met concrete getallen waar het gaat om inrichting en beheer, maar ook met concrete actiepunten op het gebied van bijvoorbeeld kennis, monitoring, opleiding, natuurinclusieve landbouw etc.

Voor u ligt een beknopt gebiedsplan of ‘verbeterplan’ waarin alle gewenste maatregelen voor de komende – pakweg – tien jaar op een rij staan. Niet alleen voor het boerenland, maar ook voor natuurgebieden met een weidevogeldoelstelling. Daarvoor liggen er natuurlijk al belangrijke bouwstenen: de agrarische collectieven hebben vorig jaar verbeterplannen opgesteld en gaan dit jaar aan de slag met breder ingestoken optimalisatieplannen. In enkele gebieden hebben ook andere partijen verbeterplannen opgesteld. We komen daar straks op terug.

Let wel: dit plan is geen wetenschappelijk onderbouwde toekomstvisie op de akker- en weidevogels in de Krimpenerwaard. Het is een plan op hoofdlijnen dat in relatief korte tijd en als bouwsteen voor het provinciale actieplan tot stand is gekomen. Het bevat niettemin zoveel mogelijk kwantificering van hectares en budgetten, omdat die getallen nodig waren voor het actieplan. Die cijfers waren deels al beschikbaar vanuit bestaande verbeterplannen en zijn geactualiseerd en aangevuld door andere gebiedspartijen. Het gebiedsplan en de getallen daarin moeten echter niet absoluut en statisch worden opgevat voor de periode tot 2027. Denkbaar is dat het plan in de periode tot 2027 op gezette tijden wordt geactualiseerd.

Werkwijze

Voor de gebiedsplannen zijn gebiedswerkgroepen geformeerd. Daartoe is de provincie in vijf gebieden opgesplitst:

- de “Noordrand”: de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard¹;
- Alblasserwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden (incl. Hoeksche Waard).

Bij de samenstelling van de werkgroepen hebben we gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen (agrarische collectieven, TBO’s, vrijwilligers, WBE’s en soms ook andere partijen zoals gemeenten en waterschappen), een optimale inbreng van gebiedskennis en een werkbaar omvang van de groepen.

Relatie met verbeter- en optimalisatieplannen

Zoals gezegd zijn we voor dit gebiedsplan niet bij nul gestart. Zo hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de verbeterplannen uit 2017 van het collectief Krimpenerwaard (incl. het Zuid-Hollands deel van de Lopikerwaard). Voor de investeringscomponent van deze plannen heeft het collectief in

¹ Daar waar in dit plan korthedshalve Krimpenerwaard staat, is dat inclusief het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard.

2017 een POP-aanvraag ingediend. Die is op het moment van schrijven nog niet gehonoreerd. Is dat bij het verschijnen van het actieplan wel het geval, dan kunnen we een deel van de verbeterwensen bestempelen als 'in uitvoering'. Is er nog geen duidelijkheid, dan nemen we alle wensen integraal op in het actieplan.

Daarnaast werken de collectieven aan optimalisatieplannen ANLb, die voorjaar 2019 klaar moeten zijn. Ook de maatregelen uit het concept-optimalisatieplan Krimpenerwaard-Lopikerwaard, dat eind 2018 al beschikbaar was, zijn opgenomen in dit gebiedsplan. Daarnaast gaat dit gebiedsplan ook over de natuurgebieden met een weidevogelstelling en over de relatie tussen landbouw- en natuurgebieden.

2. De Krimpenerwaard-Lopikerwaard in kort bestek

Landschap

De Krimpenerwaard ligt in de driehoek tussen Gouda, Krimpen aan den IJssel en Schoonhoven, tussen drie rivieren: Lek, Hollandsche IJssel en Vlist. Het is een relatief ongeschonden veengebied, althans sinds de ontginning in de Middeleeuwen: er heeft geen grootschalige turfwinning plaatsgevonden en er is nooit een ruilverkaveling uitgevoerd. Daardoor ligt het veengebied er qua verkaveling en sloten- en wegenpatroon op veel plekken nog net zo bij als tien eeuwen terug: smalle, lange kavels met een hoge 'waterdichtheid', die in het midden van het gebied nog wat hoger is door kleinschalige turfwinning uit slootbagger. Aan de oostkant van de Vlist begint de Lopikerwaard, die de eerste pakweg anderhalve kilometer nog tot de provincie Zuid-Holland behoort. Ook hier vinden we open polders met een opstreekende verkaveling. Vrijwel het gehele gebied bestaat uit grasland, met hier en daar ook maïs (< 10%), en is vooral in gebruik voor rundveehouderij.

Weidevogels

Doordat in 2018 de hele Krimpenerwaard (12.600 ha, ditmaal exclusief de Lopikerwaard) is geïnventariseerd in het kader van de provinciale beleidsmonitoring, is er een zeer recent beeld van de vogelstand. Er zijn in totaal 5.220 territoria vastgesteld, dat is een gemiddelde dichtheid van 41 broedparen per 100 ha. Daaronder zijn 631 grutto's (5 per 100 ha). De territoria zijn als volgt verdeeld over de drie gebiedscategorieën die de beleidsmonitoring onderscheidt:

- natuurgebied: 1.991 territoria op 2.813 ha, ofwel 71 per 100 ha. De natuurgebieden herbergen 49% van de grutto's (311 territoria). Let wel: deze oppervlakte is inclusief al het *toekomstig* natuurgebied, dat nu voor een deel nog landbouwgrond is;
- beheerd landbouwgebied (ANLb): 1.054 territoria op 1.767 ha, ofwel 60 per 100 ha. Het land met ANLb herbergt 28% van alle grutto's (178 territoria);
- overig (onbeheerd) boerenland: 2.185 territoria op 8.028 ha, ofwel 27 per 100 ha. Dit land herbergt 23% van alle grutto's (142 territoria).

Ruim driekwart van alle grutto's broedt dus op beheerd land. Opmerkelijk zijn verder de relatief grote aantallen van slobbeend (399), kuifeend (380) en zwarte stern (82), die mede te maken hebben met de grote waterrijkdom.

Ten opzichte van de nulmeting van 2015 (toen echter een veel kleiner gebied is geteld) zijn de dichtheden op natuurland en ANLb-land gestegen en die op niet-beheerd boerenland sterk gedaald. Ten opzichte van de situatie rond de eeuwwisseling is het aantal grutto's met 30% afgenomen: in 2000/2001 waren er ongeveer 900 grutto's in de Krimpenerwaard.

In de Lopikerwaard zijn – op basis van een schatting van het collectief – ongeveer 150 grutto's aanwezig, het hoogste aantal (60 tot 100 paar) in de polder Vlist-Oost, waar ook veel beheer ligt. Deze polder herbergt ook aanmerkelijke aantallen andere weidevogels, waaronder tureluur, zwarte stern, slobbeend en veldleuwerik.

Beheer

Een relatief groot deel van de Krimpenerwaard is begrensd als NNN. In het kader van het zogeheten Veenweidepact is afgesproken dat er 2.250 ha natuur komt, met inbegrip van reeds bestaande natuurgebieden (zoals Kadijk West). De helft van deze oppervlakte krijgt een weidevogelstelling; daarnaast zullen diverse typen botanisch grasland worden gecreëerd, die over het algemeen ook een functie zullen hebben voor weidevogels. Op het kaartje is de ligging van de natuurgebieden aangegeven. Omdat de natuurgebieden nog in ontwikkeling zijn, is nog lang niet al het beoogde weidevogelland als zodanig aangemeld onder het SNL (zie de tabel). De volledige beoogde oppervlakte is al wel gemonitord en bevat relatief hoge weidevogeldichtheden (zie terug).

Van het landbouwgebied is ongeveer twee derde begrensd voor agrarisch natuurbeheer (leefgebied open grasland). Hier is (incl. Lopikerwaard) 1.665 ha weidevogelbeheer gecontracteerd. Hiervan is ongeveer 30% (490 ha) 'zwaar beheer'. Vergeleken met andere gebieden bestaat het zwaar beheer voor een substantieel deel uit de beheerpakketten kruidenrijk grasland en extensieve beweiding. Vernattingsmaatregelen zijn relatief dun gezaaid, maar daarbij moet worden bedacht dat de drooglegging in de Krimpenerwaard in grote delen van het gebied in beginsel toereikend is voor de weidevogels, zo leert een analyse met *Beheer op Maat*. Tegelijk constateert de analyse dat – het relatief hoge peil ten spijt – de grasproductie hoog is, waardoor niet al het beheerde land optimaal functioneert voor weidevogels.

In totaal is nu 2.400 ha landbouw- en natuurgebied aangemeld voor weidevogelbeheer onder de subsidieregelingen voor landbouw- en natuurgebied (ANLb en SNL; zie de tabel op de volgende bladzijde). Als de nieuwe natuur is gerealiseerd, zal deze oppervlakte met nog zeker enkele honderden hectares toenemen.

Weidevogelbeheer in landbouw- en natuurgebied in 2018 (hectares)

	Krimpenerwaard	Lopikerwaard (deel in ZH)	totaal
Agrarisch weidevogelbeheer			
- legselbeheer grasland	866	233	1.099
- legselbeheer bouwland	61	16	77
- uitgesteld maaien (incl. kuikenvelden)	204	34	238
- kruidenrijk grasland	140	9	149
- extensief beweid grasland	62	-	62
- plas-dras	4	2	6
Botanisch graslandbeheer	34	-	34
<i>Totaal weidevogelbeheer</i>	<i>1.371</i>	<i>294</i>	<i>1.665</i>
<i>Aandeel 'zwaar beheer' (incl. botanisch)</i>	<i>32%</i>	<i>15%</i>	<i>29%</i>
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)*			
	736	-**	736
Totaal weidevogelbeheer	2.107	294	2.401

* TBO-land + particulier natuurbeheer. Van de 2.250 ha nieuwe natuur in de Krimpenerwaard zal ongeveer de helft een primaire weidevogeldoelstelling krijgen en de andere helft een botanische. De oppervlakte 'weidevogelnatuur' zal de komende jaren dus toenemen.

** Er liggen wel twee natuurgebieden in de Lopikerwaard, maar die vallen onder de gemeente Krimpenerwaard en zijn door de indeling van de provinciale SNL-cijfers naar gemeente niet apart te onderscheiden.

3. Ambities en verbeterpunten

3.1 Ambities

De provincie heeft voor Zuid-Holland als geheel een doelstelling geformuleerd van minimaal 5.500 gruttbroedparen in 2027, hetgeen neerkomt op herstel van de stand tot het niveau van 2013-2015. Dit betekent dat de neerwaartse trend binnen enkele jaren moet worden omgebogen naar groei. In de Krimpenerwaard wordt groei van de huidige populatie goed mogelijk geacht: minimaal instandhouding op boerenland, groei in de natuurgebieden, die na (her)inrichting geschikter zijn voor weidevogels. We formuleren de volgende ambities:

- versterken en plaatselijk uitbreiden van bestaande weidevogelkernen door uitbreiding en waar nodig 'verzwaring' van het beheer. Het accent ligt daarbij op het creëren van extra plas-dras, extra kruidenrijk grasland en met name vormen van beweidingsbeheer die een open graslandvegetatie creëren (voorbeweiding, extensieve beweiding);
- voor de grutto moet dit alles leiden tot verhoging van de reproductie (c.q. een stabiel hoge reproductie) en tot een duurzame populatie van minimaal 700 gruttbroedparen (streefgetal), waarvan pakweg de helft in natuurgebied en de helft in landbouwgebied.

3.2 Gebiedsoverstijgende knel- en verbeterpunten (los van beheer en inrichting)

De gebiedswerkgroep heeft enkele wensen en aanbevelingen geformuleerd die uitstijgen boven de praktische verbetermogelijkheden in de Krimpenerwaard:

1. Voor het lange-termijnperspectief van het actieplan is de vraag relevant "waar willen we over tien jaar staan met landbouw en natuur"? Hierbij kwamen de volgende onderwerpen aan bod:
  - de huidige de landbouw is omgebogen naar een landbouw waarin de productie van voedsel samengaat met schoon water, een gezonde bodem en meer biodiversiteit. Deze lijn spoort met de recente LNV-nota over kringlooplandbouw;

- die landbouw draagt ook bij aan vermindering van CO₂-uitstoot en beperking van bodemdaling. Weidevogels kunnen daarvan profiteren;
  - belangrijke voorwaarde voor zo'n landbouw is een groter maatschappelijk draagvlak en een beter verdienmodel voor vormen van 'natuurinclusieve' voedselproductie en voor de nevenproducten daarvan (o.a. biodiversiteit). Daarbij hoort ook een ander consumentengedrag. Zo lang de markt dit verdienmodel onvoldoende kan bieden, neemt de overheid hier zijn verantwoordelijkheid.
2. Doordat natuurbeheer dan beter inpasbaar wordt, komt deelname op termijn ook binnen bereik van bedrijven die nu niet deelnemen. Er moet veel energie worden gestoken in het betrekken en begeleiden van boeren bij het natuurbeheer. Deze ontwikkeling maakt het tegelijk mogelijk:
    - om de kruisbestuiving tussen natuur- en landbouwgebied te versterken. Er komen minder 'harde' grenzen tussen landbouw- en natuurgebied;
    - om de begrenzing van de leefgebieden open grasland te verruimen of zelfs los te laten: er komen immers overall betere kansen voor weidevogels en door het betrekken van een groter areaal kan worden voorgesorteerd op groei van de weidevogelpopulatie.
  3. In het provinciale actieplan komt de behoefte aan een betere monitoring uitgebreid aan de orde. De gebiedswerkgroep ondersteunt het belang van een goede en uniforme monitoring door zowel provincie, collectief als ZHL – hier is een beter afstemming gewenst. Tegelijk zullen in de Krimpenerwaard de natuur- en vogelwerkgroep en het ZHL volgens hun eigen systematiek (voor ZHL is dat BMP en BTS) tellingen blijven uitvoeren om trendbreuken in de inmiddels opgebouwde tijdreeksen te voorkomen.
  4. Recent heeft de gemeente Krimpenerwaard in het kader van het MIRT een voorstel gedaan tot grootschalige verstedelijking in een belangrijk weidevogelgebied. Door alle commotie is het voorstel daarna omgebogen naar meer verspreide bebouwing langs de randen van het gebied, maar ook deze zorgt voor versnippering van leefgebied. Het voorbeeld maakt duidelijk dat groene functies nog steeds onder druk staan van rode functies. Het is gewenst om te verkennen of de planologische bescherming ten behoeve van weidevogels kan worden versterkt zonder dat dit ten nadele komt van de landbouw.
  5. Het nieuwe ANLb-stelsel was bedoeld om meer maatwerk mogelijk te maken. Dat is voor een deel gelukt, maar niet zelden wordt beoogd maatwerk nog tenietgedaan door een formele interpretatie/toepassing van regels, ook als ze niet werkbaar blijken. Het is gewenst het stelsel op dit punt nog eens tegen het licht te houden en het verschil tussen 'voorkeur' en 'achterkeur' ook echt substantieel te laten zijn.

3.3 Verbeterpunten inrichting en beheer

3.3.1 Algemene strategie

In het gebied is al behoorlijk wat bereikt:

- als we de rekenregels van *Beheer op Maat* hanteren, ligt er in kwantitatieve termen ruim voldoende weidevogelbeheer ('zwaar beheer') voor de beoogde populatie. Er is straks minimaal 1.100 ha weidevogelbiotoop in natuurgebied (waarvan de inrichting nog wordt geoptimaliseerd) en er ligt nu 455 ha zwaar beheer op boerenland. De kwaliteit van de weidevogelgebieden is echter op een aantal plaatsen nog voor verbetering vatbaar. Daarop komen we later terug;
- er zijn recent extra plas-draslocaties gecreëerd en er is voor de nieuwe natuurgebieden inmiddels een (natuur)peilbesluit genomen dat per saldo peilverhoging betekent;
- het agrarisch collectief heeft het gebied door een extern bureau laten doorlichten op knel- en verbeterpunten en heeft hiervan per deelgebied een goed beeld. Het collectief wil de komende jaren samen met de andere gebiedspartijen werk maken van de verbeterpunten;

- er is een enthousiaste Natuur- en Vogelwerkgroep (NVWK) en er is veel energie gestoken in communicatie en educatie (o.a. het opleiden van vrijwilligers);
- de afgelopen jaren is een goede samenwerking opgebouwd tussen de drie belangrijkste gebiedspartijen (ACK, NVWK en ZHL). Door de gezamenlijke weidevogelstelling wordt ingezet op verdere intensivering van de samenwerking.

Vanuit deze uitgangssituatie is de algemene strategie:

- uitbreiding van het beheer is vooral aan de orde in enkele weidevogelrijke deelgebieden die nu niet zijn begrensd, en in de Lopikerwaard, waar nu relatief weinig zwaar beheer is gecontracteerd;
- binnen de huidige begrenzing is de strategie vooral gericht op verbetering van de kwaliteit van het beheer en van de ruimtelijke rangschikking daarvan (aaneengeslotenheid, ligging ten opzichte van natuurgebied);
- de kwaliteit kan vooral worden verbeterd door het creëren van een open, kruidenrijke vegetatie in het broedseizoen. De bestaande maatregelen zijn daarvoor in het veenweidegebied maar beperkt geschikt: in alle gevallen wordt het gewas snel te zwaar en verschraling duurt lang. De hoge 'vegetatiedichtheid' van de graslanden in de Krimpenerwaard wordt in een WUR-analyse als belangrijke belemmerende factor voor weidevogels beoordeeld. Het collectief wil een deel van het liggende maaidatumbheer omvormen naar beweidingsbeheer (voorbeweiding, extensieve beweiding) en gebruikt daarnaast plas-dras om variatie in de vegetatie te bewerkstelligen;
- de weidevogelkwaliteit van de natuurgebieden kan nog aanmerkelijk worden verbeterd, zo blijkt uit een doorlichting van de WUR. Zo zal in veel natuurgebieden met het oog op graslandvariatie en botanische doelen het peil worden verhoogd. De verbetermaatregelen zijn voor een belangrijk deel opgenomen in de planning en budgettering van het project *Veenweiden Krimpenerwaard*, voor een klein deel (waar dat niet het geval is) zijn ze opgenomen in dit gebiedsplan;
- daarnaast kan het broedsucces worden vergroot door het terugdringen van de predatiedruk door het verwijderen van beplanting en door actief predatorbeheer;
- het agrarisch collectief en de NVWK willen (nog) sterker inzetten op het enthousiasmeren van vrijwilligers en op bescherming en monitoring met behulp van drones. De eerste resultaten daarmee zijn bemoedigend; ook het ZHL wil met een drone gaan werken. Wel is verdere innovatie (apparatuur en software) nodig om het succes te vergroten.

3.3.2 Verbeteringen inrichting

Ervan uitgaande dat de POP-aanvraag van 2017 wordt gehonoreerd, zijn in landbouwgebied de volgende aanvullende verbeteringen beoogd:

1. Creëren van extra nat biotoop door inrichten van 12 extra plas-draslocaties (aanpassen begreppeling, plaatsen pomp etc.).
2. Vergroten van de openheid (en tegelijk verlagen van de predatiedruk) door het selectief kappen en terugsnoeien van bomen en bosjes. Volgens *Beheer op Maat* is er nu teveel verstoring door bebouwing (niet beïnvloedbaar) en beplanting. Om de verstoring te verlagen in het ook van belang dat de status van de Krimpenerwaard als laagvlieggebied (in het kader van de Luchtvaartwet) wordt opgeheven (zie ook § 3.3.4).
3. Inrichten van kruidenrijk grasland, c.q. experiment met 10 ha aanleg van kruidenrijk grasland (met name in de vorm van kruidenrijke randen) door inzaai.
4. Afsluiten van wandelpaden door weidevogelgebied in het broedseizoen (bijv. de Slingerkade langs de Reevliet) en communicatie hierover met bewoners / recreanten.
5. Bevorderen van de inzet van provinciale gronden voor weidevogelbeheer.

Een deel van de natuurgebieden moet nog worden ingericht. Alterra heeft een analyse gemaakt (met *Beheer op Maat*) van de 'weidevogelpotentie' van de natuurgebieden voor en na inrichting. Net als grote delen van het landbouwgebied blijven grote delen van de natuurgebieden last houden van verstoring (beplanting, bebouwing, hoogspanningsmasten) en aanmerkelijk kleinere delen van gebrek aan openheid of een ontoereikende drooglegging. Dat laatste speelt vooral in Kadijk-West, waar verkleining van de drooglegging niet is meegenomen in de plannen en budgetten voor de natuurinrichting. Daarnaast zijn er verbeteringen mogelijk in de al wel ingerichte gebieden De Nesse en de Berkenwoudse Driehoek. Gewenste verbeteringen (zie ook de kaart op pagina 3):

- a. Vernatting van gebied Kadijk-West (incl. de vier provinciale percelen die hier liggen): door peilverhoging (met de bijbehorende inrichtingswerken) en aanleg van plas-draslocaties.
- b. Plaatselijke vernatting van polder Achterbroek (greppels graven voor plas-dras; dit wordt opgepakt in het kader van de natuurinrichting) en verbetering van het plas-drasgebied in De Nesse (verlagen eilanden, doortrekken kaden).
- c. Op verschillende plekken: vergroten van de openheid door het terugsnijden van bomen langs tiendwegen en kaden en het verwijderen/afzetten van recreatiebosjes.
- d. Verbeteren van de kwaliteit van kruidenrijk grasland als kuikenland, zowel door inzaai als door een experiment met verschraling door opbrengen van ijzerrijk drinkwaterslib.

3.3.3 Verbeteringen beheer

In landbouwgebied:

1. Het collectief wil zoals gezegd inzetten op het creëren van geschikter kuikenland, ten eerste door verbetering van de kwaliteit van kruidenrijk grasland (vooralsnog als kleinschalige pilot; zie § 3.3.2), ten tweede door het omvormen van bestaand maaidatumbesluit naar beweidingsbeheer (uitgesteld maaien met voorbeweiding, extensieve beweiding) om zo een opener vegetatie te creëren.
2. Ook wordt meer aandacht gegeven aan het bodemleven (voedsel adulte vogels), bijvoorbeeld door nieuwe inzichten over het sturen met bemesting op de beschikbaarheid van wormen (onderzoek Jeroen Onrust) te vertalen naar de praktijk.
3. De oppervlakte (zwaar) beheer wordt selectief uitgebreid, en wel met zo'n 165 ha. Voorrang daarbij hebben:
  - a. de Lopikerwaard, waar de oppervlakte zwaar beheer nu aan de lage kant is;
  - b. ongewenst lege plekken in beheermozaïeken doordat veehouders niet (willen) deelnemen. Hierop zal extra inspanning worden geleverd;
  - c. de gebieden die relatief rijk zijn aan weidevogels, maar buiten de begrenzing van het leefgebied open grasland vallen:
    - een blok ten zuidoosten van Ouderkerk aan den IJssel, direct grenzend aan natuurgebied Oudeland Zuid;
    - een blok ten zuidoosten van Stolwijk, tussen de Achterwetering en de Bergvliet;
    - het niet begrensde deel tussen de Vlist en de Franse Kade en tussen Schoonhoven en Bovenberg.
 Het is gewenst dat de provincie deze gebieden alsnog in de begrenzing betreft of de mogelijkheid opent om ook buiten de begrenzing beheer te contracteren (mits goed beargumenteerd).
4. Het collectief brengt waar nodig en mogelijk verbeteringen aan in de situering van het beheer, en wel op drie aspecten:
  - de aanwezigheid van weidevogels. Nu de Krimpenerwaard in 2018 geheel is geïnventariseerd, is er de kans om vogels en beheer nog beter op elkaar af te stemmen;

- de aaneengeslotenheid van het zwaar beheer, c.q. de ruimtelijke samenstelling van de beheeremozaïeken;
- de aansluiting van de maatregelen op boerenland met die in natuurgebied. Hiertoe zal periodiek overleg met het Zuid-Hollands Landschap plaatsvinden.

Recent heeft het collectief de knel- en verbeterpunten per deelgebied in detail in beeld laten brengen aan de hand van beoordeling van de situatie in het veld en gesprekken met beheerders. De resultaten hiervan vormen de basis voor het opstellen en uitvoeren van verbeterplannen per deelgebied.

5. Het collectief wil de deelnemers aan het natuurbeheer (momenteel zo'n 110) veel intensiever begeleiden, zowel in de uitvoering van het beheer als bij de omschakeling naar vormen van natuurinclusieve landbouw of anderszins duurzame bedrijfssystemen. Daarvoor zijn dan wel extra middelen nodig. Daarnaast wil het collectief de voorlichting aan, c.q. instructie van loonwerkers intensiveren.
6. Het predatiebeheer wordt actiever opgepakt. Naast eenmalige maatregelen om het landschap opener te maken gaat het daarbij ook om actiever populatiebeheer, in samenspraak met de WBE. Het gaat daarbij vooral om vos, kraai en verwilderde kat.
7. Er wordt een belangrijke slag gemaakt in de professionalisering van de vrijwillige bescherming en van de monitoring. Er worden nieuwe vrijwilligers opgeleid, bestaande worden bijgeschoold, vrijwilligers worden voorzien van professionele apparatuur (kijkers en camera's) en er wordt geïnvesteerd in bescherming en monitoring met weidevogeldrones (aanschaf extra drone, verbetering software, realtime data-analyse etc.). Ook wordt gedacht over aanschaf van een multispectrale camera (te bevestigen onder de drone) die de diversiteit van vegetatie kan onderscheiden, waardoor je gericht kan beheren om de biodiversiteit van bijvoorbeeld slootkanten te vergroten. Met zo'n 'moderniseringsslag' kunnen niet alleen bescherming en monitoring verbeteren, maar kan ook een nieuwe generatie vrijwilligers worden geënthousiasmeerd.

Het weidevogelbeheer in de natuurgebieden zal de komende jaren, naarmate de inrichting vordert, verder worden geoptimaliseerd. Dit betekent ook een belangrijke uitbreiding van het areaal weidevogelbeheer in natuurgebied. Onderdeel van de optimalisering van het beheer zijn met name:

1. Actief beheer van 'verstoringsoorten':
  - predatoren en ganzen. ZHL overlegt met de WBE Krimpenerwaard over een actievere inzet op het bestrijden van vossen (plaatsen vangpijpen / kunstbouwen) en het wegvangen van Canadese ganzen;
  - pitrus of andere ongewenst dominante plantensoorten. Dit vergt precisiewerk in termen van maaibeheer en waterbeheer (incl. goed overleg met het waterschap).
2. Intensivering van de communicatie en begeleiding: plaatsen informatiepanelen, uitbreiden webinformatie, betere begeleiding pachters en loonwerkers.
3. Aanschaf van een drone voor bescherming en monitoring.

3.3.4 Overige verbeterpunten

1. Een beleidsmatig punt, al kort genoemd: opheffen van de aanwijzing van de Krimpenerwaard als laagvlieggebied in het kader van de Luchtvaartwet. Het laagvliegen veroorzaakt sterke verstoring van vogels, kost in het voorjaar de weidevogels onnodig veel energie (frequent opvliegen) en kost 's winters opzettende ganzen en eenden energie, waardoor ze nog meer schade aan landbouwgewassen veroorzaken.

2. Alle gebiedspartijen willen intensief inzetten op vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor weidevogelbeheer door het opstellen en uitvoeren van een communicatieplan (website, educatieve promotiemateriaal, evenementen, workshops, lezingen, film etc.).
3. Het is de moeite waard op (opnieuw) te verkennen of de oprichting kansrijk is van een productiecoöperatie van boeren met inzet voor natuur- en weidevogels. Eerder was de tijd niet rijp, nu zijn er op verschillende plekken in het land (bijv. Amstelland) interessante voorbeelden. Rotterdam biedt in beginsel een groot afzetgebied.
4. De bewoners van de Krimpenerwaard moeten beter worden gemotiveerd om lokale producten te kopen via boerderijwinkels, huisverkoop etc.

4. Wie is aan zet?

In de tabel hieronder is een samenvatting gemaakt van de gewenste acties waarbij steeds is aangegeven welke partijen daarbij aan zet zijn.

Acties versus actoren

	collectief	TBO	vrijwilligers / DGM	provincie	waterschap	WBE
verbeteren inrichting	+	+		+	+	
uitbreiding en verbetering beheer	+	+		+		
verminderen predatiedruk	+	+		+		+
werving en opleiding vrijwilligers			+	+		
betere afstemming beheer landbouw- en natuurgebied	+	+		+		
communicatie en educatie	+	+	+	+	+	+
aanpassen begrenzings ANLb	+			+		
kennis en monitoring (incl. drones)	+	+	+	+		

5. Kostenbegroting

Hierbij is een onderscheid gemaakt in:

- jaarlijks terugkerende kosten (voor bijv. beheer);
- eenmalige kosten zoals investeringen.

De uitvoeringskosten (overhead) zijn in de onderstaande bedragen inbegrepen.

5.1 Jaarlijkse extra kosten landbouwgebied

De structurele kosten in landbouwgebied zijn als volgt begroot:

1. Omvormen van zwaar beheer: 400 ha à € 120,- = € 48.000,-.
  2. Uitbreiding van beheer: 165 ha à gemiddeld € 500,- = € 82.500,-.
  3. Intensievere begeleiding deelnemers: € 90.000,-.
  4. Intensivering monitoring: € 30.000,-.
  5. Intensievere communicatie en educatie: € 35.000,-.
- Totaal jaarlijks: € 285.500,-

5.2 Jaarlijkse extra kosten natuurgebied

In de nieuwe natuurgebieden zal de komende jaren een groter areaal van het SNL-pakket vochtig weidevogelgrasland worden aangevraagd. Het gaat naar schatting om minimaal 400 ha à € 550,- (incl. monitoringsvergoeding) = € 220.000,- per jaar.

5.3 Eenmalige kosten landbouwgebied

De eenmalige kosten zijn als volgt begroot:

1. Inrichten 12 extra plas-draslocaties: € 72.000,- (pompen + grond- en greppelwerk).
  2. Experiment 10 ha kruidenrijk grasland (incl. monitoring): € 23.000,-.
  3. Verwijderen / terugsnoeien storende beplanting: € 47.000,-.
  4. Aanschaf weidevogeldrone, aanschaf multispectrale camera, verbetering software, kennisdeling etc.: € 80.000,-. Hiervoor is al eerder een projectplan aan de provincie aangeboden.
  5. Scholing vrijwilligers, investering in professionele apparatuur: € 13.500,-.
  6. Opstellen predatiebeheerplan incl. beheermaatregelen (incl. overleg WBE): € 65.500,-.
  7. Uitwerken verbeterplannen per deelgebied: € 19.000,-.
- Totaal eenmalige kosten: € 320.000,-.

5.4 Eenmalige kosten natuurgebied

Voor de natuurgebieden van het ZHL zijn de eenmalige kosten als volgt begroot:

1. Vernattingsmaatregelen:
  - a. Kadijk-West en Den Hoek:
    - peilverhoging + herinrichting. In het verbeterplan van 2017 is de herinrichting van deze twee gebieden (herverkaveling, opzetten waterpeil, aanleg helofytenfilter) begroot op € 1,7 mln. De aanleg van het helofytenfilter is inmiddels meegenomen in de begroting van de NNN-inrichting;
    - plas-dras (pompen) + greppels etc. (korte termijn): circa € 150.000,-
  - b. Achterbroek: greppels graven voor plas-dras. De financiering hiervan is inmiddels geregeld.
  - c. Verbetering plas-drasgebied de Nesse (verlagen eilanden, doortrekken kaden): € 50.000,-.
2. Verwijderen / terugsnoeien beplanting: € 50.000,-.
3. Afvoer van zwaar vervuild maaisel door storingssoorten als akkerdistel en ridderzuring: € 28.000,-.
4. Versterking kuikenland:
  - verbeteren kruidenrijk grasland (o.a. inzaai): € 16.000,-
  - pilot opbrengen ijzerkalkslib: € 40.000,-.
5. Aanschaf weidevogeldrone: ca € 30.000,-.
6. Wegvangen Canadese ganzen (4 groepen € 3.200,-): € 12.800,-.
7. Plaatsen 7 vossenvangpijpen à € 950,- per stuk en 3 kunstbouwen à € 425,- per stuk = € 7.900,-;
8. Communicatie (infopanelen, website, begeleiding pachters en loonwerkers): stelpost € 50.000.

Totale kosten: € 2.135.000,-.

5.5 Totale kosten

De totale kosten zijn, afgerond op duizenden euro's (zie tabel):

- jaarlijkse extra kosten: € 506.000,-;
- extra eenmalige kosten: € 2.455.000,-

KRIMPENERWAARD + LOPIKERWAARD	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
1. Extra beheer en verzwarende beheer landbouwgebied	131.000
2. Extra beheer natuurgebied	220.000
3. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	--
4. Extra monitoringsinspanningen (weidevogels + predatoren)	30.000
5. Extra communicatie- en educatie-activiteiten	125.000
Totaal jaarlijkse kosten	506.000
Eenmalige kosten	
1. Inrichtingskosten landbouwgebied	142.000
2. Inrichtingskosten natuurgebied	1.994.000
3. Opstellen predatiebeheerplannen, eenmalige predatiemaatregelen	86.000
4. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	169.000
5. Communicatie en educatie	64.000
Totaal eenmalige kosten	2.455.000

Gebiedsplan Midden-Delfland

Werkdocument in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland 2019-2027

1. Achtergrond

Onder regie van de provincie is er een Actieplan Boerenlandvogels Zuid-Holland in de maak. De voorbereiding gebeurt in samenspraak met de meest betrokken partijen; het plan wordt straks ook een coproductie van zoveel mogelijk partijen. Onderdeel van het proces op weg naar een actieplan is het verzamelen van bouwstenen in de belangrijkste gebieden waar akker- en weidevogels broeden. Door op regionaal niveau in kaart te brengen welke verbeteringen wenselijk zijn, kan een beter onderbouwd actieplan worden opgesteld met concrete getallen waar het gaat om inrichting en beheer, maar ook met concrete actiepunten op het gebied van bijvoorbeeld kennis, monitoring, opleiding, natuurinclusieve landbouw etc.

Voor u ligt een beknopt gebiedsplan of ‘verbeterplan’ waarin alle gewenste maatregelen voor de komende – pakweg – tien jaar op een rij staan. Niet alleen voor het boerenland, maar ook voor natuurgebieden met een weidevogelstelling. Daarvoor liggen er natuurlijk al belangrijke bouwstenen: de agrarische collectieven hebben vorig jaar verbeterplannen opgesteld en gaan dit jaar aan de slag met breder ingestoken optimalisatieplannen. In enkele gebieden hebben ook andere partijen verbeterplannen opgesteld. We komen daar straks op terug.

Let wel: dit plan is geen wetenschappelijk onderbouwde toekomstvisie op de akker- en weidevogels in Midden-Delfland. Het is een plan op hoofdlijnen dat in relatief korte tijd en als bouwsteen voor het provinciale actieplan tot stand is gekomen. Het bevat niettemin zoveel mogelijk kwantificering van hectares en budgetten, omdat die getallen nodig waren voor het actieplan. Die cijfers waren deels al beschikbaar vanuit bestaande verbeterplannen en zijn geactualiseerd en aangevuld door andere gebiedspartijen. Het gebiedsplan en de getallen daarin moeten echter niet absoluut en statisch worden opgevat voor de periode tot 2027. Denkbaar is dat het plan in de periode tot 2027 op gezette tijden wordt geactualiseerd.

Werkwijze

Voor de gebiedsplannen zijn gebiedswerkgroepen geformeerd. Daartoe is de provincie in vijf gebieden opgesplitst:

- de “Noordrand”: de gebieden rond Leiden, Alphen, Bodegraven en Gouda;
- Midden-Delfland;
- Krimpenerwaard en het Zuid-Hollandse deel van de Lopikerwaard;
- Alblasterwaard-Vijfheerenlanden;
- Zuid-Hollandse eilanden (incl. Hoeksche Waard).

Bij de samenstelling van de werkgroepen hebben we gestreefd naar een evenredige deelname van de verschillende partijen (agrarische collectieven, TBO’s, vrijwilligers, WBE’s en soms ook andere partijen zoals gemeenten en waterschappen), een optimale inbreng van gebiedskennis en een werkbaar omvang van de groepen.

Relatie met verbeter- en optimalisatieplannen

Zoals gezegd zijn we voor dit gebiedsplan niet bij nul gestart. Zo hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de verbeterplannen uit 2017 van het agrarisch collectief Midden-Delfland. Voor de investeringscomponent van dit plan is in 2017 een POP-aanvraag ingediend. Daarnaast heeft de gemeente Midden-Delfland een POP-aanvraag ingediend die deels is gericht op weidevogels. Op het moment van schrijven was de laatste gehonoreerd, de eerste nog niet. Is dat bij het verschijnen van

het actieplan ook het geval, dan kunnen we een deel van de verbeterwensen bestempelen als ‘in uitvoering’. Is er nog geen duidelijkheid, dan nemen we de wensen integraal op in dit gebiedsplan en in het actieplan.

Daarnaast werken de collectieven aan optimalisatieplannen ANLb, die voorjaar 2019 klaar moeten zijn. Aangezien het collectief Midden-Delfland heeft besloten om geen optimalisatieplan op te stellen, kan dit gebiedsplan deels ook worden gezien als optimalisatieplan, althans waar het gaat om het landbouwdeel.

2. Midden-Delfland in kort bestek

Landschap

Midden-Delfland ligt in de zuidwesthoek van het Zuid-Hollands veenweidegebied. Het ontwikkelde zich van een moerassige lagune met kreken (enkele duizenden jaren terug) tot een sterk verstedelijkt landschap. De ontginning van de veenmoerassen tot veenweidepolders startte pakweg duizend jaar terug; alleen de Vlietlanden vormen nog een restant van het oorspronkelijk veenmoeras. Het gebied is in de periode na de Tweede Wereldoorlog heringericht voor de landbouw (Reconstructie) en tegelijk beschermd (bufferzone) als laatste open gebied in wat nu de Metropoolregio Rotterdam Den Haag heet. Niettemin is het landschap sterk veranderd, niet alleen door dichte bebouwing, maar ook door de aanleg van recreatiegebieden en de groei van de kassengebieden (vooral in het Westland). Niettemin is een aantal ‘kernen’ van het open weidelandschap nog relatief intact en hoofdzakelijk in gebruik voor rundveehouderij. Het gebied herbergt belangrijke cultuurhistorische en natuurwaarden.

Weidevogels

Midden-Delfland is lange tijd een rijk weidevogelgebied geweest met een – landelijk gezien – stabiele en zelfs groeiende populatie en hoge dichtheden. Hoewel de dichtheden plaatselijk nog steeds hoog zijn, loopt de weidevogelstand sinds 10 à 15 jaar terug. Daarbij zien we dat vooral belangrijke delen van het ‘middengebied’ (Zouteveense en Holiërhoekse polder, Dijkpolder, Groeneveldse polder, Laag Abtswoudse polder) relatief snel achteruitgaan en de natuurgebieden juist aan betekenis winnen. De laatste jaren lijkt sprake van een stabilisatie van de weidevogelstand op de percelen met agrarisch natuurbeheer (zie bijlage 1).

Ondanks de eerdere achteruitgang herbergt het gebied nog steeds relatief hoge dichtheden aan weidevogels. Bij de laatste gebiedsdekkende telling (2015) zijn er 2.662 territoria van 16 soorten weidevogels geteld op 4.923 ha (gemiddeld 54 per 100 ha), waarvan pakweg driekwart bestaat uit de vier bekende steltlopers. De telling van 2018 op land met agrarisch natuurbeheer laat een dichtheid zien van 78 broedparen per 100 ha. Behalve voor de grutto is het gebied ook van groot belang voor de Kievit. Er zijn ook redelijke aantallen aanwezig van slobbeend, zomertaling, graspieper, gele kwikstaart en veldleeuwerik. De dichtheden in 2015 waren het hoogst in de polder Oude Leede/Bergboezem, de Duifpolder, de terreinen van Natuurmonumenten, de Klaas Engelbrecht polder, de Commandeurspolder, de Dorppolder, de polder Schieveen en de Zuidpolder van Delfgauw.

De gebiedsdekkende telling uit 2015 komt op 463 gruttobroedparen. In 2018 waren er op ANLb-land 344 gruttobroedparen aanwezig. Op natuurland (incl. particulier natuurbeheer) zijn pakweg 75 grutto's aanwezig en op niet-beheerd land zo'n 40 (ruwe schatting). Met alarmtellingen wordt ook een schatting gemaakt van de reproductie (BTS). Die schommelde in de periode 2015-2017 rond de 50%, maar steeg in 2018 naar 79%. Voor de stabiele populatie is een BTS van minimaal 50% en bij voorkeur meer dan 65% nodig.

Beheer

Na een periode van vrijwillige bescherming worden sinds 1995 beheerovereenkomsten voor betaalde bescherming gesloten. Sinds 2000 gebeurt dat gecoördineerd, onder regie van agrarische natuurvereniging Vockestaert, en sinds 2016 louter nog via het daartoe opgerichte agrarisch collectief Midden-Delfland. Daarnaast liggen er enkele honderden hectares weidevogelreservaat in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten (en een stukje van 7 ha van het ZHL in de Oranjevuitenpolder), en minimaal tientallen hectares particulier natuurbeheer met een weidevogeldoelstelling (regeling functiewijziging). Tezamen ligt er bijna 2.800 ha weidevogelbeheer in het gebied – zie onderstaande tabel. Daarvan ligt ruim 80% in landbouwgebied en een kleine 20% ha in natuurgebied (incl. particulier natuurbeheer). Van het agrarisch weidevogelbeheer bestaat 22% uit zwaar beheer, maar de verschillen per polder zijn groot. Tellen we het SNL-weidevogelbeheer (in de terreinen van Natuurmonumenten en op land met particulier natuurbeheer) mee als zwaar beheer, dan bestaat 36% uit zwaar beheer. Dat zegt natuurlijk nog niets over de verdeling van de oppervlakte zwaar beheer over het gebied in relatie tot de vogeldichtheden. Ook is duidelijk dat de oppervlakten ‘nat biotoop’ en kruidenrijk grasland bescheiden zijn – uitbreiding daarvan is dan ook onderdeel van het verbeterplan van het agrarisch collectief uit 2017. Omdat we sindsdien twee uitbreidingsaanvragen verder zijn, zal de oppervlakte zwaar beheer in landbouwgebied in 2019 zijn toegenomen tot 570 ha (ter vergelijking: in 2016 was er 434 ha zwaar beheer), met vooral extra kruidenrijk grasland en hoog peil. Daarmee is een deel van het verbeterplan van 2017 al gerealiseerd. De natuurgebieden bevatten ook andere beheertypen dan vochtig weidevogelgrasland die van belang (kunnen) zijn voor weidevogels; deze oppervlakte is hier buiten beschouwing gelaten.

Weidevogelbeheer in Midden-Delfland (landbouw- en natuurgebied) in 2018

	areaal (ha)
Landbouwgebied	
<u>Weidevogelbeheer</u>	
- legselbeheer grasland	1.712
- legselbeheer bouwland	66
- uitgesteld maaien (incl. kuikenvelden)	404
- kruidenrijk grasland	37
- extensieve beweiding	38
- plas-dras	5
- hoog slootpeil	5
<i>Totaal weidevogelbeheer</i>	<i>2.266</i>
<i>- aandeel ‘zwaar beheer’</i>	<i>22%</i>
Natuurgebied met beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)*	520
Totaal weidevogelbeheer	2.786

* TBO-land + particulier natuurbeheer

3. Ambities en verbeterpunten

3.1 Ambities

De provincie heeft voor Zuid-Holland als geheel een doelstelling geformuleerd van minimaal 5.500 gruttobroedparen in 2027, hetgeen neerkomt op herstel van de stand tot het niveau van 2013-2015. Dit betekent dat de neerwaartse trend binnen enkele jaren moet worden omgebogen naar groei. In Midden-Delfland wordt ruimte gezien voor verdere verbetering van de huidige populatie. Daarom formuleren we de volgende ambities:

- versterken en plaatselijk uitbreiden van bestaande weidevogelkernen door uitbreiding en waar nodig ‘verzwaring’ van het beheer. Het accent daarbij ligt op het creëren van extra voedselbiotoop, vooral in de vorm van kruidenrijk grasland, en extra nat biotoop (hoog peil en greppel plas-dras);
- voor de grutto moet dit alles leiden tot verhoging van de reproductie (c.q. een stabiel hoge reproductie, als het cijfer van 2018 maatgevend is) en tot een duurzame populatie van 500 gruttobroedparen (streefgetal), waarvan pakweg 400 in landbouwgebied en 100 in natuurgebied;
- daarnaast: behoud van de betekenis van het gebied voor met name Kievit, Slobeend en Zangvogels.

3.2 Gebiedsoverstijgende knel- en verbeterpunten (los van beheer en inrichting)

Vanuit de gebiedswerkgroep en de schriftelijke inbreng van enkele andere personen en partijen komen de volgende meer algemene verbeterpunten naar voren:

21. De nog steeds toenemende druk op het gebied vormt voor de langere termijn een obstakel voor duurzaam weidevogelbeheer, c.q. duurzaam voortbestaan van het huidige landschap. Die druk komt op verschillende manieren tot uiting:
  - er staat nog steeds druk op het gebied door de aanleg van ‘rode functies’: stads- en dorpsuitbreiding, aanleg van infrastructuur (A4, Blankenburgtunnel, hoogspanningsleidingen etc.), er is grondspeculatie, projectontwikkelaars bieden hoge bedragen voor de aanleg van zonneweiden. Deze druk bevordert intensivering van het grondgebruik of staat op zijn minst haaks op de wens tot extensivering;
  - de recreatieve druk neemt toe. Deze staat haaks op de wens tot rust (in ieder geval in het broedseizoen). Ook de recreatieve beplanting neemt toe: er komt nog steeds meer beplanting bij dan er wordt weggehaald ten behoeve van weidevogels (zie ook § 3.3).
22. Dit alles betekent dat natuurbeheer steeds minder concurrerend wordt met de ‘primaire’ (voedsel)productie. Dit betekent enerzijds dat de vergoedingen voor agrarisch natuurbeheer omhoog moeten om beter concurrerend te zijn (een goed voorbeeld daarvan is de vergoeding voor peilverhoging, die nu verre van kostendekkend is), maar anderzijds dat er daadwerkelijk een verschuiving moet komen in de economische verhoudingen, waarbij duurzame (natuurinclusieve, kringloop-) landbouw gemeengoed wordt en het verdienmodel voor natuurbeheer verbetert. De overheid moet deze omschakeling actief bevorderen. Hierbij moet worden bedacht dat duurzaamheid (bijv. een hoog aandeel eiwit van eigen land) ook op gespannen voet kan staan met behoud of creatie van goed weidevogelgrasland. Dit maakt een goed verdienmodel en duurzamer contracten allen maar cruciaal.
23. In het verlengde van de voorgaande punten is het voortbestaan van een aantal van de betere weidevogelbedrijven een punt van zorg. Bij bedrijfsovername of grondverkoop is de economische prikkel voor natuurbeheer voor toekomstgerichte bedrijven lang niet altijd toereikend. En er is geen sturing mogelijk op wat er met de grond gebeurt. Midden-Delfland heeft weliswaar een ‘grondinstrument’, maar dat mag – vanwege staatssteunregels – alleen tegen marktwaarde gronden aankopen.
24. De reservaten liggen niet altijd op de voor weidevogels meest optimale plekken (qua landschap, bijv. door hoogspanningsmasten en beplanting). Maar daar is nu niet meer zoveel aan te doen. In een deel van de polder Schieveen is de status van weidevogelgebied bovendien slechts tot 2029 gewaarborgd; daarna kan het gebied alsnog (zoals al eerder de bedoeling was) worden ontwikkeld tot bedrijventerrein.

3.3 Verbeterpunten inrichting en beheer

Los van de algemene knelpunten staat Midden-Delfland er qua inrichting en beheer helemaal niet zo slecht voor: de deelname van boeren en vrijwilligers is groot, de dekkingsgraad aan beheer is groot met een redelijk aandeel 'zwaar beheer' aanwezig, het beheer sluit behoorlijk goed aan op dat in natuurgebieden en het overleg tussen de relevante gebiedspartijen is sinds enkele jaren geformaliseerd in het zogeheten Weidevogelpact. Toch zijn er nog belangrijke verbeteringen nodig om de doelen uit § 3.1 te bereiken. We beschrijven eerste de algemene strategie daarbij en daarna de verbeteringen in inrichting en beheer.

3.3.1 Algemene strategie

Voor de strategie tot 2027 is een knip in tweeën gemaakt:

- a. Voor de eerste paar jaar: behouden wat er nu is (circa 385 grutto's op landbouwgrond, circa 75 op natuurland). Daartoe worden vooral de huidige kernen (aan de west- en oostkant van het gebied) verder versterkt. Hiervoor is niet zozeer méér zwaar beheer nodig, maar wel een wat andere rangschikking en een groter aandeel kruidenrijk grasland en nat biotoop. Zo kan het aantal 'robuuste kernen' worden vergroot.
- b. Voor de jaren daarna: voorsorteren op groei (duurzame populatie van 500 grutto's, waarvan pakweg 400 op landbouwgrond en 100 in natuurgebied). Hiervoor wordt ook het – nu relatief 'lege' – middengebied weer aantrekkelijk gemaakt voor weidevogels. Hiervoor is inzet van extra hectares beheer nodig.

Als belangrijkste 'instrumenten' voor de komende tien jaar worden gezien (zie ook § 3.3.2 en 3.3.3):

- robuustere kernen maken (opnieuw rangschikken van een deel van het zwaar beheer);
- creëren nattere omstandigheden (peilverhoging, plas-dras);
- beheer financieel aantrekkelijker maken: hogere vergoeding of afwaardering voor 30 jaar (een soort SKNL met behoud van de agrarische bestemming);
- actiever en sterker natuurgericht grondbeleid (van overheden en Natuurmonumenten) en een aantrekkelijke regeling voor stoppers om hun grond te verpachten onder natuurvoorwaarden;
- het Groenfonds Midden-Delfland betaalt nu op grote schaal (ca 1.000 ha) voor de instandhouding van oud grasland, een belangrijke randvoorwaarde voor een goed weidevogelbiotoop. Het is van groot belang dat deze stimulans blijft bestaan.

3.3.2 Verbeteringen inrichting

Waar het gaat om de gebiedsinrichting, zijn er in landbouwgebied de volgende speerpunten:

6. Creëren van meer 'nat biotoop' (selectieve peilverhoging, meer plas-dras), en wel langs twee sporen:
  - aanleg van plas-dras (20 extra plas-draspompen, waarvan een deel in 2018 al is gerealiseerd met voorfinanciering van gebiedspartijen) en tijdelijke peilverhoging (van 5 naar 55 ha). Van belang is dan wel dat het waterschap (gemakkelijker) vergunning verleent, want vanwege verlies aan bergingscapaciteit is dat nu soms lastig of onmogelijk. Daarnaast is al gesignaleerd dat de vergoeding voor tijdelijke peilverhoging niet de kosten dekt;
  - contracteren van beheer op de reeds nattere percelen. Gemeente en waterschap beschikken over droogleggingskaarten waaruit blijkt dat er grote verschillen in drooglegging zijn. Hier zou – eventueel door kavelruil – met voorrang weidevogelbeheer kunnen worden gecontracteerd.

7. Vergroten van de openheid door het verwijderen van storende (niet-historische) beplanting (5 ha). Er zijn verschillende kaarten in omloop van beplanting die voor weidevogels verstoring werkt; deze kunnen als houvast worden gehanteerd. Voorbeelden zijn de beplanting langs de Vlaardingse kade, langs de Rotterdamseweg (populieren) en op twee plaatsen langs de Zweth. Ook hier is een aanvullende ambitie bovenop het verbeterplan van 2017 geformuleerd. Daarnaast is van groot belang dat de gemeenten (gemakkelijker) vergunning verlenen voor kap en dat er actieve voorlichting wordt gegeven aan bewoners om meer begrip te kweken voor kap of snoei ter bevordering van een breed gedeelde landschapsvisie waarin de weidevogels centraal staan.
8. De ontwikkeling van kruidenrijk grasland gaat vaak niet vanzelf. Er zal extra (aanvullend op de recente POP-aanvraag) worden geïnvesteerd (op 50 ha) in gerichte inzaai of doorzaai en/of een actieve(r) verschrallingsbeheer, het laatste bijvoorbeeld door enkele jaren een intensief beleid van maaien en afvoeren te volgen, uiteraard met inachtneming van broedende vogels.
9. Uitbreiden (aanvullend op de POP-aanvraag) van het plaatsen van vossen- en kattenrasters rondom weidevogelrijke percelen of blokken van percelen.
10. Terugdringen van de rietdominantie in natuurvriendelijke oevers langs weidevogelrijke percelen.
11. Beperken van recreatieve verstoring door het afsluiten van enkele wandelpaden in het broedseizoen en het plaatsen van borden met uitleg van deze maatregel. Hiertoe zijn al wel pogingen ondernomen, maar de weerstanden blijken groot.
12. Creëren van enkele robuuste kernen door grondverwerving en/of andere manieren (bijv. kwalitatieve verplichting, duurzame beheerovereenkomsten) om de betekenis van aaneengesloten kernen voor weidevogels duurzaam te regelen. Hieraan wordt nu gewerkt in de Commandeurspolder (met gronden van de gemeente Midden-Delfland) en de Zuidpolder van Delfgauw (met gronden van provincie, SBB en gemeente Pijnacker-Nootdorp; hiervoor wordt begin 2019 een intentieovereenkomst getekend). Omdat de overheidsgronden soms versnipperd liggen, is hiervoor soms ook grondruil nodig.

In de natuurgebieden met weidevogelbeheer zijn de volgende verbeteringen beoogd (en voor een deel al in gang gezet):

1. Schieveen: herinrichting peilvakken, aanleg van extra natuurvriendelijke oevers.
2. Noord-Kethel: optimaliseren drainage en aanleg van natuurvriendelijke oevers.
3. Aalkeetbuitenpolder: verkennen mogelijkheden voor verplaatsen waterinlaat (nu vanuit boezem) om de belasting met bestrijdingsmiddelen te verlagen.

3.3.3 Verbeteringen beheer

In het weidevogelbeheer wordt vrij algemeen de norm gehanteerd van 1,4 ha kuikenland per gruttobroedpaar, waarbij maaidatumcontracten bijvoorbeeld met een factor 1,2 tot 1,5 meetellen. Zo gerekend heeft Midden-Delfland op gebiedsniveau voldoende kuikenland: met de uitbreidingsaanvraag voor 2019 ligt er straks 550 ha 'zwaar beheer' voor pakweg 400 grutto's in landbouwgebied. Ook de spreiding van het zwaar beheer over de polders lijkt (met een paar aandachtspunten) min of meer in orde. Als we er echter de aanvullende norm van minimaal 0,7 ha (soms zelf 1 ha) kruidenrijk bij betrekken, wordt het beeld anders: er ligt straks 67 ha, terwijl er minimaal 280 ha zou moeten liggen. Bovendien ligt het zwaartepunt van het kruidenrijk grasland nu in de Duifpolder en de Dorppolder, twee relatief weidevogelrijke polders. Tellen we de natuurgebieden mee en rekenen we een groot deel hiervan als kruidenrijk grasland, dan wordt het beeld weer helemaal anders: in dat geval ligt er op gebiedsniveau voldoende, alleen niet goed verspreid over de plekken waar de weidevogels zitten.

Deze overwegingen leiden tot de volgende speerpunten:

13. Voor de korte termijn is – naast de uitbreiding van de oppervlakte nat biotoop die in 3.3.2 aan de orde kwam – vooral verdere uitbreiding van het areaal kruidenrijk grasland van belang in weidevogelrijke polders waar hiervan nog weinig is gecontracteerd. De oppervlakte kruidenrijk grasland zal worden verdrievoudigd van 37 naar 125 ha. Omdat er vaak genoeg ‘zwaar beheer’ ligt, zal het kruidenrijk grasland ook de vorm krijgen van een *upgrade* van regulier maaidatumland. Er zal 50 ha worden omgevormd en 38 ha nieuw kruidenrijk grasland bijkomen (uiteraard ook door omvorming, maar als uitbreiding op de oppervlakte zwaar beheer). Om kwalitatief goed kruidenrijk grasland te ontwikkelen, moet een actief verschrallingsbeheer worden gevoerd (bijv. enkele jaren veel maaien en afvoeren) en/of zullen percelen moeten worden ingezaaid of doorgezaaid (zie ook § 3.3.2, punt 3). Hiervoor zijn twee belangrijke verbeterpunten geformuleerd:
  - a. zoals ook op de Zuid-Hollandse kennisdag naar voren kwam, is actief verschrallingsbeheer vaak effectiever dan inzaai. In de verschrallingsperiode wordt echter niet voldaan aan de pakketeisen van kruidenrijk grasland en kan dus formeel geen vergoeding worden betaald. Het is gewenst om hiervoor met spoed een oplossing te bedenken, bijv. in de vorm van een maatregel ‘overgangsbeheer’;
  - b. kruidenrijk grasland is in Midden-Delfland niet populair, zeker bij de wat intensievere bedrijven. De aantrekkelijkheid kan worden vergroot door:
    - verhoging van de vergoeding. Omdat de maatregel al prijzig is, gaat hij dan wel een fors deel van het totale budget uitmaken;
    - ontwikkelen en toepassen van een ‘lichtere’, maar evenzeer effectieve vorm van kruidenrijk grasland. Op de kennisdag van de provincie zijn hiervoor ideeën geventileerd;
    - intensievere voorlichting over de ontwikkeling van kruidenrijk grasland en over de mogelijkheden en beperkingen in de bedrijfsvoering.
14. Behalve uitbreiding van het aandeel kruidenrijk grasland kunnen de beheermozaïeken in sommige polders in bredere zin nog verder worden geoptimaliseerd (situering van de diverse behevormen in relatie tot de aanwezigheid van vogels, betrekken extra deelnemers op voor vogels cruciale plekken). Een hogere / sterker gedifferentieerde mozaïektoeslag helpt hierbij.
15. Verbeteren van de reguliere maaidatumovereenkomsten door drijfmest en kunstmest voor de eerste snede niet langer toe te staan. Zo ontstaat een minder ‘zwaar’ en voor vogels beter toegankelijk gewas. Ook hier helpen voorlichting en financiële prikkels (hogere vergoeding voor afzien van bemesting eerste snede).
16. Vergroten van het aandeel ‘beweidingsbeheer’: meer extensieve beweiding en maaidatumland met voorbeweiding. Ook het laatste creëert een opener vegetatie bij laat maaien.
17. Ontwikkelen en toepassen van ‘instappakketten’ voor jonge, c.q. relatief intensieve bedrijven en verkennen (bijv. aan de hand van een pilot) van passende stimulansen. Maaidatumpakketten met voorbeweiding (punt 4) en een beter inpasbare variant van kruidenrijk grasland (punt 1) kunnen onderdeel uitmaken van een menu aan instappakketten.
18. Beheermaatregelen voor specifieke soorten:
  - patrijs: extensief beheer van bermen en kaden (2 ha / 3 km)
  - Kievit: aangepast beheer maaisland (3 ha)
  - veldleeuwerik: inrichten zandige plekken (1 ha)
  - kluut e.a.: braaklegging grasland (3 ha)
19. Tussen de gebiedspartijen is consensus over het terugdringen van de predatiedruk door met name vossen en verwilderde katten, c.q. huisdieren. Hiervoor is een gecoördineerde aanpak nodig (aan de hand van een predatiebeheerplan) en ruimere wettelijke mogelijkheden voor vossenbestrijding (lichtbak, lengte bestrijdbare periode, vangbeleid).
20. Naast een actiever ‘groen’ grondbeleid van provincie en gemeenten kan ook Natuurmonumenten agrarisch natuurbeheer bevorderen door weidevogelbeheer op eigen land als voorwaarde te

verbinden aan de pacht van natuurland. Natuurmonumenten is bezig om dit beleid langzaam gemeengoed te maken.

21. Een deel van de natuurgebieden kampt met probleemkruiden zoals ridderzuring. Volgens Natuurmonumenten zal het probleem afnemen als de komende jaren de resterende peil aanpassingen worden doorgevoerd en de bemesting verder wordt beperkt, c.q. de nutriëntentoestand van de bodem stabiliseert.
22. Voor de langere termijn is uitbreiding van de oppervlakte (zwaar) beheer in het nu relatief lege middengebied gewenst. Hier kan – op de weidevogelrijkere plekken – zeker 100 ha extra zwaar beheer (in een effectief mozaïek) worden gecontracteerd. Omdat het hier gemiddeld genomen gaat om wat intensievere bedrijven, zijn de voorgestelde ‘instappakketten’ (punt 5) hier van extra belang.

3.4 Overige verbeterpunten

1. Communicatie en educatie:
  - a. Opleiding van vrijwilligers.
  - b. Overleg met loonwerkers, gemeente en waterschap.
  - c. Voorlichting aan loonwerkers en boeren.
  - d. Communicatie met brede publiek
  - e. Communicatiematerialen (folders etc.).

Een deel van de communicatie-activiteiten heeft een structureel karakter, een ander deel is eenmalig (zie ook § 5).
2. Planvorming, onderzoek en experimenten:
  - a. Opstellen en uitvoeren van een predatiebeheerplan (incl. eventueel vooronderzoek).
  - b. Onderzoek naar de overlevingskansen van de kievit.
  - c. Verkenning naar de mogelijkheden van extra prikkels/beloning.
  - d. Verkenning/pilot met het betrekken van intensievere bedrijven.
  - e. Verkenning van maatregelen om de spanning tussen ganzen en weidevogels te verminderen (eventueel in het kader van het eerdergenoemde predatieplan).
  - f. Verdere digitalisering van de gegevensverzameling (digitale invoer). Vliegen met een drone is boven Midden-Delfland helaas niet toegestaan.

Een deel van deze zaken is opgenomen in de POP-aanvraag van 2017.

4. Wie is aan zet?

In de tabel hieronder is een samenvatting gemaakt van de gewenste acties waarbij steeds is aangegeven welke partijen daarbij aan zet zijn.

Acties versus actoren

	collectief	TBO	vrijwilligers	provincie	waterschap	WBE
verbeteren inrichting	+	+		+	+	
uitbreiding en verbetering beheer	+	+		+		
verminderen predatiedruk	+	+		+		+
werving en opleiding vrijwilligers		+	+	+		
betere afstemming beheer landbouw- en natuurgebied	+	+		+		
communicatie en educatie	+	+	+	+	+	+
aanpassen begrenzings ANLb	+			+		

5. Kostenbegroting

Hierbij is een onderscheid gemaakt in:

- jaarlijks terugkerende kosten (voor bijv. beheer);
- eenmalige kosten zoals investeringen.

De uitvoeringskosten (overhead) zijn in de onderstaande bedragen inbegrepen.

5.1 Jaarlijkse extra kosten landbouwgebied

We zijn ervan uitgegaan dat verschuivingen in de samenstelling van beheermozaïeken alleen extra geld kosten als er extra kruidenrijk grasland wordt gerealiseerd. Vervanging van 'regulier' maaidatumbesluit door voorbeweidingsbeheer of de maatregel extensieve beweiding is in beginsel budgetneutraal of levert zelfs enige besparingen op. De begroting wordt dan:

- extra plas-dras (vooral greppel plas-dras): 10 ha à € 1.500,- = € 15.000,-
- extra areaal met hoog peil: 50 ha x € 400,- (verhoogde vergoeding) = € 20.000,-
- extra kruidenrijk grasland: 50 ha x € 450,- (opplussen; € 22.500,-) + 38 ha x € 1.250,- (nieuw; € 47.500,-) = € 70.000,-
- extra 'zwaar beheer' middengebied: 100 ha à € 800,- (maatregelmix) = € 80.000,-;
- extra stimulans mozaïekbeheer op 600 ha zwaar beheer à € 75,- per ha = € 45.000,-;
- soortgerichte maatregelen patrijs, kievit, kluut (8 ha): € 20.000,-;
- onderhoud plas-draspompen en rasters (zie § 5.3): € 10.000,-
- structurele extra kosten voor communicatie en educatie: € 25.000,-.

Totaal jaarlijks: € 285.000,-.

5.2 Jaarlijkse extra kosten natuurgebied

De natuurgebieden kennen een hoge 'dekkingsgraad' met betaald beheer (SNL). Daarom zijn hier geen extra beheerkosten begroot.

5.3 Eenmalige kosten landbouwgebied

In de twee POP-aanvragen (van de gemeente, inmiddels gehonoreerd, en van het agrarisch collectief, nog niet gehonoreerd) is een bedrag van ongeveer 2 ton opgenomen voor eenmalige investeringen in landbouwgebied. Als we ervan uitgaan dat binnenkort ook de tweede aanvraag wordt gehonoreerd, zijn de *aanvullende* kosten als volgt:

- extra oppervlakte ontwikkelen kruidenrijk grasland: 50 ha x € 400,- = € 20.000,-
  - extra plas-draspompen: 10 stuks à € 4.000,- (incl. plaatsing) = € 40.000,-
  - extra oppervlakte verwijderen/terugsnoeien beplanting: 3 ha à € 5.000,- = € 15.000,-
  - extra rasters (tegen vossen en katten): € 5.000,-
opstellen en uitvoeren predatiebeheerplan € 25.000,-
  - eenmalige activiteiten communicatie en educatie: € 10.000,-
  - digitalisering: € 15.000,-
- Totaal eenmalig: circa € 132.000,-.

5.4 Eenmalige kosten natuurgebied

De (gehonoreerde) POP-aanvraag van de gemeente bevat een bedrag van bijna € 0,8 mln. voor weidevogelmaatregelen in natuurgebied, waarvan driekwart voor de aanleg van extra natuurvriendelijke oevers in de polder Schieveen. Dit onderdeel is daarmee gedekt.

Veel van de overige beoogde investeringen zijn al opgenomen in lopende programma's en budgetten. Wel zijn extra middelen nodig voor:

- Noord-Kethel: optimaliseren begreppeling (€ 25.000,-) en aanleg van natuurvriendelijke oevers (€ 10.000,-), in totaal € 35.000,-;
- verplaatsen waterinlaat Aalkeetbuitenpolder. Hier is eerst een verkenning/wateranalyse nodig. Stelpost voor eventuele verplaatsing: € 30.000,-.

Totale eenmalig: € 65.000,-.

5.5 Totale kosten

De totale kosten komen op(zie ook de tabel):

- jaarlijkse extra kosten: € 285.000,-;
- extra eenmalige kosten: € 195.000,-.

MIDDEN-DELFLAND	kosten (€)
Jaarlijkse kosten	
1. Extra beheer en verzwarende beheer landbouwgebied	250.000
2. Extra beheer natuurgebied	--
3. Onderhoud 'infrastructuur' landbouwgebied	10.000
4. Extra monitoringsinspanningen (weidevogels + predatoren)	--
5. Extra communicatie- en educatie-activiteiten	25.000
Totaal jaarlijkse kosten	285.000
Eenmalige kosten	
1. Inrichtingskosten landbouwgebied	80.000
2. Inrichtingskosten natuurgebied	65.000
3. Opstellen predatiebeheerplannen, eenmalige predatiemaatregelen	25.000
4. Monitoringsuitrusting, kennis, onderzoek	15.000
5. Communicatie en educatie	10.000
Totaal eenmalige kosten	195.000

Bijlage 1. Weidevogels op percelen met agrarisch natuurbeheer 2015-2018**Getelde broedparen in 2015 - 2018 op de in 2018 beheerde percelen**

	2015	2016	2017	2018
Doelsoorten provincie				
grutto	363	354	299	344
kievit	632	536	560	592
scholekster	188	198	180	179
tureluur	219	218	199	198
slobeend	60	48	61	64
zomertaling	14	5	7	5
veldleeuwerik	26	37	43	32
'Meeliftsoorten'				
krakeend	130	150	153	172
kuifeend	62	60	52	46
visdief	16	33	52	51
Overige soorten				
bergeend	27	22	23	26
gele kwikstaart	7	10	5	18
graspieper	20	22	17	21
kleine plevier	5	2	1	4
kluut	14	11	16	12
patrijs	0	1	3	0
Totaal	1.783	1.707	1.671	1.764
- totaal doelsoorten	1.502	1.396	1.349	1.414
- totaal doel- en meeliftsoorten	1.710	1.639	1.606	1.683